

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“การศึกษารูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรมเพื่อให้ได้ขนาด
ที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ในพื้นที่ชุมชนฝั่งท่าแฉลบ
ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี”

คณะผู้วิจัย

นายบรรทม บุตรนัยยา

และคณะ

สนับสนุนโดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(ธันวาคม 2551)

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“การศึกษารูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรมเพื่อให้ได้ขนาด
ที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ในพื้นที่ชุมชนฝั่งท่าแฉลบ
ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี”

คณะผู้วิจัย

นายบรรทม บุตรฉัยยา

และคณะ

สนับสนุนโดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(ธันวาคม 2551)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าเน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมใน กระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็น รูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มี ความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ใน ท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัย มีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่ เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำ โดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีก แบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์ อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบา อาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว มาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการ บอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมาย

สำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียน โครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

เมื่อประมาณกลางปี 2549 นับเป็นโอกาสดีของคนทำแฉลบที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไพโรจน์ แสงจันทร์ และคณะของท่านจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ได้มาเยี่ยมเยือนชุมชนทำแฉลบ จะด้วยเหตุผลใดก็ตามนับเป็นผลดีต่อชุมชนบ้านทำแฉลบอย่างมาก เพราะท่านได้ให้ความเป็นกันเองกับเรา ถามไถ่ความเป็นมาตั้งแต่อดีต ทั้งความเป็นมา อาชีพ สภาพแวดล้อม และความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ว่ามีผลกระทบต่ออาชีพและรายได้อย่างไรบ้าง

จากที่ได้พูดคุยกันเราได้เล่าถึงการเลี้ยงหอยนางรม การเพาะเชื้อทำให้ลูกหอยเกิดติดเป็นปูน (เราเรียกอีเปะ) แล้วนำขายต่อให้คนที่นำไปเลี้ยงต่อให้โตตามที่ต้องการ ที่จริงแล้วเมื่อก่อนในพื้นที่ที่เคยเลี้ยงได้แต่ในระยะหลังการเลี้ยงไม่ได้ผล เพราะการเลี้ยงต้องใช้เวลานาน 14 เดือน ซึ่งต้องผ่านการเกิดลูกหอยชุดใหม่ ในช่วงเดือนกันยายน และตุลาคมของทุกปี ลูกหอยชุดใหม่จะเกาะที่เปลือกของตัวที่โตแล้ว จนเต็มทำให้ไม่สามารถกินอาหารได้ พอนานเข้าหอยตัวที่โตก็ตายและวนเวียนอยู่อย่างนี้ทุกปี มีบางนายเท่านั้นที่แยกลูกหอยออกจึงพอเลี้ยงอยู่ได้ แต่ก็เป็นเรื่องที่ยุ่งยากและเป็นงานที่ไม่รู้จักจบจักสิ้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไพโรจน์ จึงได้ถามพวกเราว่า พอจะมีวิธีบ้างไหมที่จะเลี้ยงหอยนางรมให้โต โดยหลบเชื้อลูกหอยไม่ให้มาเกาะ? และนี่จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการทำวิจัยโครงการ การศึกษารูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรมให้ได้ขนาดที่สามารถจำหน่าย เพื่อบริโภคได้ในพื้นที่ชุมชนบ้านทำแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ซึ่งเรื่องราวกระบวนการและผลการวิจัยได้รวบรวมไว้ในเล่มนี้อาจจะไม่สมบูรณ์เหมือนกับของนักวิชาการทำแต่รายงานการวิจัยครั้งนี้เกิดจากฝีมือคนทำแฉลบเอง

ขอขอบคุณทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เทศบาลตำบลบางกะจะ กำนันตำบลบางกะจะ คุณพ่อวัดโรมันคาทอลิกทำแฉลบ ทีมวิจัยและท่านอื่นๆ อีกที่ได้เคยร่วมงานกันแต่ไม่ได้เอียนามา ณ ที่นี้ และหวังว่า จะได้ร่วมงานกับทุกท่านอีกในโอกาสต่อไป

ทีมวิจัยหอยนางรมทำแฉลบ

28 กรกฎาคม 2552

สารบัญ

หน้า

คำนำ

สารบัญ

สารบัญรูปภาพ

สารบัญตาราง

บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมา	1
1.2 คำถามวิจัย	2
1.3 พื้นที่ศึกษา	2
1.4 ระยะเวลาในการดำเนินงาน	2
1.5 วัตถุประสงค์	2
1.6 วิธีการดำเนินงาน	3
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 บริบทชุมชน	4
2.1 สภาพทั่วไป ที่ตั้งและอาณาเขต	4
2.2 ประวัติชุมชน	5
2.3 วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ	6
2.3.1 ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ	7
2.3.2 อาชีพที่สำคัญของชุมชนท่าแฉลบ	8
2.4 ลักษณะทางสังคมและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	15
2.4.1 ลักษณะทางสังคม	15
2.4.2 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	15
2.5 การคมนาคม	17
2.6 ทรัพยากรธรรมชาติ	20

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.7 ประเพณีวัฒนธรรมและศาสนา	21
2.7.1 คริสตศาสนาในชุมชนท่าฉลอม	22
2.7.2 ประเพณีและพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาคริสต์	22
2.8 การศึกษา	24
2.9 สาธารณสุข	24
บทที่ 3 กระบวนการดำเนินงาน	25
3.1 ประชุมทีมวิจัยและแบ่งบทบาทหน้าที่	26
3.2 ทำความเข้าใจโครงการกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	26
3.3 การจัดหาทุนและอุปกรณ์ในการทำแพทคลองเลี้ยงหอยนางรม	26
3.4 วางแผนเก็บข้อมูล	27
3.5 ทำแพทคลองการเลี้ยงหอยนางรม	29
3.6 ลงหอยนางรมในแพทคลอง	31
3.7 สํารวจข้อมูลในแพทคลอง	31
3.8 การสืบค้นข้อมูลชุมชนท่าฉลอม	35
3.9 สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล	36
3.10 ทบทวนและเติมเต็มข้อมูล	36
3.11 เวทีการพูดคุยประจำเดือนของทีมวิจัย	37
3.12 การเตรียมเวทีคืนข้อมูลและออกสื่อประชาสัมพันธ์	37
3.13 เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	42
3.14 ถอดบทเรียนการวิจัย	43
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	46
4.1 ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับหอยนางรม	44
4.1.1 หอยนางรม	44
4.1.2 วงจรชีวิตของหอยนางรม	45
4.1.3 การเลือกพื้นที่สำหรับเลี้ยงหอยนางรม	45
4.1.4 รูปแบบการเลี้ยงหอยนางรมในท่าฉลอม	46

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.1.5 ข้อเสนอแนะและควรระวังในการเลี้ยงหอยนางรม	50
4.1.6 ช่องทางการจัดจำหน่ายหอยนางรมของท่าแลบ	50
4.1.7 ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมจากการเพาะเลี้ยงหอยนางรม	51
4.2 ส่วนที่ 2 ผลการทดลอง	52
4.2.1 ช่วงทดลองตามสัญญาโครงการ	52
4.2.2 การเก็บข้อมูลต่อเนื่องเพื่อตรวจสอบของผลการวิจัย	53
4.2.3 การเปรียบเทียบข้อดี - ข้อเสีย ของรูปแบบการเลี้ยงหอยนางรม	55
4.2.4 สรุปผลการทดลอง	56
4.2.5 ความแตกต่างของการเลี้ยงหอยแบบเก่า (ธรรมชาติ) และแบบใหม่	56
บทที่ 5 บทเรียนที่ได้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	82
5.1 ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องต่องานวิจัย	58
5.2 การค้นพบและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น	60
5.3 การเรียนรู้/บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน	61
5.4 ข้อเสนอแนะ	62
ภาคผนวก	63
ภาคผนวกที่ 1 บทกลอนสะท้อนความเป็นมาและวิถีชีวิตคนท่าแลบ	
ตลอดจนการทำงานวิจัย	64
ภาคผนวกที่ 2 ประวัติชุมชนท่าแลบ “100 ปี วิถีคนท่าแลบ	
อดีตที่ไม่เคยหลับ กับปัจจุบันที่ถูกลืม”	66
ภาคผนวกที่ 3 ขั้นตอนการทำกะปิ	69
ภาคผนวกที่ 4 ประเด็นคำถามในการเก็บข้อมูล	71
ภาคผนวกที่ 5 กำหนดการเวทีคืนข้อมูล	73
ภาคผนวกที่ 6 รายชื่อทีมวิจัย	74
ภาคผนวกที่ 7 เล่างานผ่านกลอน	75
บรรณานุกรม	

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 เทศบาลตำบลบางกะจะ	4
ภาพที่ 2 แผนที่ชุมชนท่าแฉลบ	4
ภาพที่ 3 สภาพชุมชนท่าแฉลบ	5
ภาพที่ 4 ตลาดจ่ายในชุมชนท่าแฉลบ	6
ภาพที่ 5 ตลาดจ่ายในชุมชนท่าแฉลบ	6
ภาพที่ 6 ป่าชายเลนที่ยังพอมิให้เห็นบริเวณชุมชนท่าแฉลบ	7
ภาพที่ 7 การออกเรือหาปลา	9
ภาพที่ 8 เรือประมงของชาวท่าแฉลบ	9
ภาพที่ 9 กระชังเลี้ยงปลา	10
ภาพที่ 10 วิธีการแกะเนื้อหอยนางรม	11
ภาพที่ 11 เครื่องมือในการจับเคย (สวิงซ้อนเคย)	13
ภาพที่ 12 การทำกะปิของชาวท่าแฉลบ	13
ภาพที่ 13 ภาพที่ 13 บรรจุภัณฑ์กะปิขนาดต่างๆ	14
ภาพที่ 14 ร้านอาหารทะเลในชุมชนท่าแฉลบ	14
ภาพที่ 15 การทำพวงอี่เปะ	17
ภาพที่ 16 ผลิตภัณฑ์จากเสือกก	17
ภาพที่ 17 ท่าเรือท่าแฉลบ ที่อดีตเคยรุ่งเรือง	18
ภาพที่ 18 ถนนเข้าชุมชนท่าแฉลบ	19
ภาพที่ 19 รถยนต์โดยสาร จันทบุรี – ท่าแฉลบ ในปัจจุบัน	20
ภาพที่ 20 ป่าชายเลนริมฝั่งท่าแฉลบในปัจจุบันที่เหลืออยู่น้อย	21
ภาพที่ 21 วัดวิเวการาม (วัดเขาน้อย)	21
ภาพที่ 22 ศาลเจ้าแม่เขาน้อยเป็นที่เคารพสักการบูชาของคนเชื้อสายจีน	22
ภาพที่ 23 โบสถ์ธรรมมาสน์นักบุญเปโตรศูนย์รวมจิตใจคนท่าแฉลบ ที่นับถือศาสนาคริสต์	22
ภาพที่ 24 โรงเรียนบ้านท่าแฉลบ	24
ภาพที่ 25 สถานีอนามัยบ้านเขาน้อย	25
ภาพที่ 26 คุณบรรทม บุตรฉัยยา หัวหน้าโครงการทำสัญญา	26
ภาพที่ 27 วัสดุที่ใช้ทำแพในการทดลอง	28
ภาพที่ 28 ทีมวิจัยวางแผนเก็บข้อมูลร่วมกับพี่เลี้ยง	29

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 29 การวางแผนเก็บข้อมูล	29
ภาพที่ 30 การทำเพลอยเพื่อใช้ในการทดลอง	30
ภาพที่ 31 แพลอย	30
ภาพที่ 32 แพร์ราน	30
ภาพที่ 33 การทำสัญลักษณ์เพื่อจดจำในการเก็บข้อมูล	32
ภาพที่ 34 สังเกตการเจริญเติบโตและสำรวจศัตรูของหอย	33
ภาพที่ 35 ทีมวิจัยกำลังสำรวจ ทำความสะอาด และเอาศัตรูหอยออก	33
ภาพที่ 36 เก็บข้อมูลขนาดความโต	34
ภาพที่ 37 ทีมวิจัยเก็บข้อมูลการเจริญเติบโต	35
ภาพที่ 38 ทีมวิจัยบันทึกข้อมูล	35
ภาพที่ 39 หอยเหลืบศัตรูชนิดหนึ่งของหอยนางรม	36
ภาพที่ 40 สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล	37
ภาพที่ 41 วงคฺยงานวิจัยของชาวท่าแฉลบ	38
ภาพที่ 42 ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงประชุมเตรียมนำเสนอเวทีคืนข้อมูล	39
ภาพที่ 43 สื่อมวลชนสัมภาษณ์คุณบรรทม	39
ภาพที่ 44 อาหารที่ทำมาจากหอยนางรม	39
ภาพที่ 45 เตรียมนำเสนอในเวทีคืนข้อมูลอีกครั้ง	40
ภาพที่ 46 ทีมวิจัยเตรียมผลงานเพื่อนำเสนอ	43
ภาพที่ 47 รับประทานอาหารร่วมกัน	43
ภาพที่ 48 การนำเสนอในเวทีคืนข้อมูล ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดโรมันคาทอลิก	44
ภาพที่ 49 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมรับฟังผลงานวิจัยในเวทีคืนข้อมูล	45
ภาพที่ 50 หอยนางรมพันธุ์เล็ก (หอยปากจิบ)	47
ภาพที่ 51 หอยนางรมพันธุ์ใหญ่ (หอยตะโกกรม)	47
ภาพที่ 52 หอยนางรมที่ทำแฉลบ	49
ภาพที่ 53 การเลี้ยงหอยนางรมบนก้อนหินหรือเศษวัสดุ	50
ภาพที่ 54 การเลี้ยงหอยนางรมแบบใช้แท่งซีเมนต์	50
ภาพที่ 55 การเลี้ยงหอยนางรมแบบแขวนพวงในแพ	51
ภาพที่ 56 การเลี้ยงหอยนางรมแบบใช้ “อีแปะ”	52
ภาพที่ 57 ชุมชนท่าแฉลบเป็นแหล่งเรียนรู้ฐานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการเลี้ยงหอยนางรม	66

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 การประกอบอาชีพประมงของคนท่าเลียบ	12
ตารางที่ 2 กิจกรรมและพิธีกรรมในรอบปีของชุมชนท่าเลียบที่นับถือศาสนาคริสต์	24
ตารางที่ 3 เปรียบเทียบลักษณะของแพลอยและแพร๊าน ต่อ 1 ลำ	31
ตารางที่ 4 เนื้อหาและผู้รับผิดชอบในการนำเสนอ	41
ตารางที่ 5 ระดับราคาหอยนางรมในรอบปี	55
ตารางที่ 6 ผลการเก็บข้อมูลในระยะเวลาทดลอง	56
ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบข้อดี – ข้อเสีย ของรูปแบบการทดลองเลี้ยงหอยนางรม แต่ละแบบ	58

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา

ชุมชนท่าแฉลบเป็นชุมชนราบลุ่มปากแม่น้ำจันทบุรี เดิมชุมชนแห่งนี้เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าหลักที่ค้าเสียดมาทางเรือและเป็นชุมชนที่เจริญรุ่งเรืองเมื่อครั้งอดีต ด้วยป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่นี้มีความสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง ชาวบ้านในแถบนี้ส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพประมงขนาดเล็กและทำนา

เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2520 ชาวบ้านท่าแฉลบได้เริ่มเลี้ยงหอยนางรม ซึ่งในขณะนั้นนิยมใช้แท่นคอนกรีตปักทิ้งไว้ตามริมแม่น้ำ เพื่อให้ลูกหอยมาจับตัวเป็นที่ยึดเกาะ เมื่อลูกหอยโตได้ขนาดจึงไปเก็บมาขาย อาชีพนี้จึงสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอีกอาชีพหนึ่ง

มาจนถึง ปี พ.ศ. 2530 กระแสการทำนาุ้งได้ขยายตัวมาถึงพื้นที่บางกะจะ ทั้งชาวบ้านในพื้นที่และคนนอกชุมชนนิยมขุดบ่อเลี้ยงกุ้งในพื้นที่เป็นจำนวนมาก แต่การเลี้ยงกุ้งของชุมชนท่าแฉลบก็ประสบปัญหาเหมือนที่อื่นในประเทศไทย เมื่อยึดอาชีพเลี้ยงกุ้งอยู่ได้ 5 ปี ก็จำเป็นต้องเลิก เพราะผู้ราคาค้นทุนในการเลี้ยงที่สูงขึ้นและราคาขายกุ้งที่ต่ำลงไม่ไหว ที่ดินส่วนหนึ่งตกอยู่ในมือนายทุนจากข้างนอก ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงต้องกลับลงสู่ทะเลยึดอาชีพประมงต่อไป ซึ่งขณะนี้ไม่มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์เหมือนก่อนแล้ว ชาวบ้านอีกส่วนที่ยังมีบ่อกุ้งอยู่ได้ปรับเปลี่ยนบ่อกุ้งเป็นบ่อเลี้ยงปลา ซึ่งการเลี้ยงปลาก็ต้องอาศัยอาหารจากแหล่งธรรมชาติที่มีอยู่น้อยนิด และอาหารเสริมที่มีราคาแพง

ราวปี พ.ศ. 2540 ชาวบ้านในพื้นที่บางส่วนได้กลับมาเลี้ยงหอยนางรมอีกครั้ง ด้วยการเลี้ยงแบบใช้เบี่ยปูนซีเมนต์ยึดติดกับสายในลอนหอยเป็นพวงไว้บนแพที่ต่อเอาไว้ในแม่น้ำ ซึ่งเทคนิคการเลี้ยงแบบดังกล่าวได้ต้นแบบมาจาก เกษตรกรจาก ตำบลพังราด อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี การเลี้ยงหอยแบบนี้ใน 2 ปีแรก ให้ผลที่น่าพอใจจนมีผู้สนใจเลี้ยงตามกันมากเพราะลงทุนต่ำ เมื่อมีผู้เลี้ยงมาก ทำให้เชื้อลูกหอยในแม่น้ำมีมากขึ้น จนหอยที่ติดอยู่เดิมไม่สามารถโตได้เต็มที่ เพราะมีเชื้อใหม่มาติดทับตัวจนไม่สามารถเปิดฝาเพื่อกินอาหารได้ จากนั้นชาวบ้านจึงปรับกระบวนการเพาะเลี้ยงใหม่โดยผลิตเพียงลูกหอยที่ยังโตไม่เต็มที่ (อายุประมาณ 8 เดือน) ขายให้กับเกษตรกรใน อำเภอลอง จังหวัดจันทบุรี ไปเลี้ยงอีกต่อหนึ่ง เพราะพื้นที่อำเภอลอง ไม่มีเชื้อลูกหอย จึงไม่สามารถเพาะได้ แต่สามารถเลี้ยงลูกหอยที่เกาะติดกับเบี่ยให้โตจนได้ขนาดที่สามารถขายได้ หลังจากนั้นชาวท่าแฉลบจึงซื้อหอยที่โตแล้วจากอำเภอลอง กลับมาแกะขายในพื้นที่อีกต่อหนึ่ง

เมื่อ 2 ปี ที่ผ่านมามี อาชีพการเพาะลูกหอยนางรมได้ขยายตัวไปในพื้นที่ต่างๆ มากขึ้น จนทำให้มีการเพาะลูกหอยกันแทบทุกพื้นที่ที่เป็นชายฝั่งของ จ.จันทบุรี ขณะที่พื้นที่ที่สามารถเลี้ยงหอย

ได้ไต้นั้นมีอยู่เท่าเดิม จึงทำให้ลูกหอยที่ผลิตขึ้นจำหน่ายไม่หมดและบางครั้งจำหน่ายไม่ได้เลย กลุ่มผู้เลี้ยงหอยของชุมชนท่าแฉลบซึ่งเกิดขึ้นเมื่อ ปี 2540 โดยการสนับสนุนของเทศบาลตำบลบางกะจะ จึงได้หาทางออกร่วมกัน จากการสังเกตของชาวบ้านพบว่า หอยนางรมตามธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น ถ้าอยู่ในน้ำลึกระดับหนึ่งก็สามารถโตจนได้ขนาดที่เก็บขายได้ จึงได้ช่วยกันออกแบบปรับปรุงเทคนิคการเลี้ยงจากเดิมที่เลี้ยงหอยที่ผิวน้ำ เป็นการหย่อนลูกหอยที่เพาะได้ไปเลี้ยงในระดับน้ำที่ลึกขึ้น ชาวบ้านคาดว่าวิธีการดังกล่าวจะสามารถเลี้ยงลูกหอยให้โตได้เช่นกัน อีกวิธีการหนึ่งชาวบ้านได้สังเกตจากการนำหอยไปเลี้ยงในบ่อกึ่งเค็มและมีการปรับสภาพน้ำให้เหมาะสมก็สามารถเลี้ยงหอยนางรมให้โตได้

จากการสังเกตปรากฏการณ์การเลี้ยงหอยดังกล่าวทำให้กลุ่มผู้เลี้ยงหอยจำนวนหนึ่งมีความต้องการที่จะเรียนรู้วิธีการการเลี้ยงหอยนางรมให้โตพอที่จะจำหน่ายเป็นอาหารได้ และต้องการพัฒนาอาชีพนี้ให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป แต่ถึงกระนั้นการเลี้ยงหอยให้ได้ผลนั้นจำเป็นต้องทราบการเปลี่ยนแปลงของระบบน้ำและปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของหอยจึงจะสามารถปรับปรุงการเลี้ยงหอยให้สัมฤทธิ์ผลได้โดยไม่ทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้อาชีพนี้กลายเป็นอาชีพที่สามารถหล่อเลี้ยงคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 คำถามวิจัย ชุมชนท่าแฉลบจะเพาะเลี้ยงหอยนางรมตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้หรือไม่ อย่างไร ?

1.3 พื้นที่ศึกษา ชุมชนท่าแฉลบ หมู่ 10 ต.บางกะจะ อ.เมือง จ.จันทบุรี

1.4 ระยะเวลาในการดำเนินงาน 8 เดือน (กันยายน 2549 ถึง เมษายน 2550)

1.5 วัตถุประสงค์

1.5.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์ รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในการประกอบอาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งของชุมชนท่าแฉลบ

1.5.2 เพื่อศึกษารูปแบบการเลี้ยงหอยนางรมตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อการบริโภคได้

1.5.3 เพื่อพัฒนาอาชีพการเลี้ยงหอยนางรมให้เกิดความยั่งยืน โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

1.6 วิธีการดำเนินงาน

1.6.1 จัดเวทีทำความเข้าใจโครงการและการดำเนินงานของทีมวิจัยกับผู้นำชุมชน ชาวบ้าน กับผู้ที่เกี่ยวข้อง

1.6.2 เก็บข้อมูลบริบทชุมชน เช่น สภาพทางกายภาพ ความเป็นมา ความเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนชายฝั่งท่าแลบ

1.6.3 เก็บข้อมูลสภาพปัญหาในการประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงชายฝั่ง รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของวิธีการในการประกอบอาชีพในชุมชน โดยเฉพาะการประกอบอาชีพการเลี้ยงหอยนางรม

1.6.4 ออกแบบการทดลองการเลี้ยงหอยนางรมจนสามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้

1.6.5 ทดลองและเก็บข้อมูลการเลี้ยงหอยนางรมโดยใช้ภูมิปัญญาและประสบการณ์จากชุมชนมาปรับใช้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการทดลองแบ่งออกเป็น 2 กรณี

กรณีที่ 1 : การเพาะเลี้ยงหอยนางรมภายใต้สภาวะธรรมชาติริมฝั่งคลอง

กรณีที่ 2 : การเพาะเลี้ยงหอยนางรมโดยการปล่อยลงบ่อ ซึ่งเคยเลี้ยงกุ้งมาก่อน

1.6.6 เวทีสรุปบทเรียนและผลการวิจัย

1.6.7 เวทีเสริมความรู้ให้กับชุมชนโดยนักวิชาการ

1.6.8 เวทีคืนข้อมูลและหาแนวทางเพื่อดำเนินการในระยะต่อไป

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ชุมชนได้เรียนรู้สถานการณ์รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในการประกอบอาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง และปัญหาของชุมชนท่าแลบ

1.7.2 ได้แนวทางการเลี้ยงหอยนางรมตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อการบริโภคได้

1.7.3 ได้แนวทางพัฒนาอาชีพการเลี้ยงหอยนางรม ให้เกิดความยั่งยืนโดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้

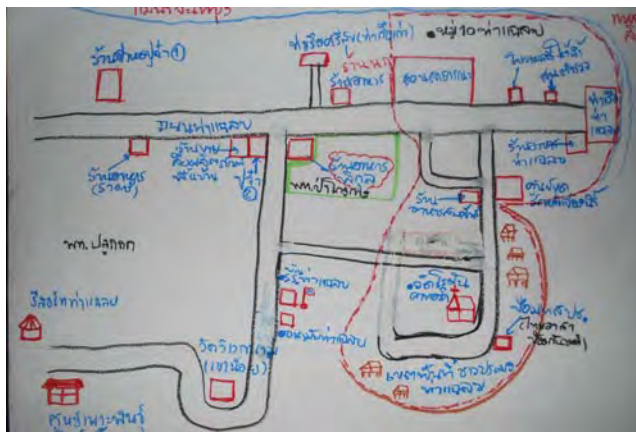
บริบทชุมชนและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

ชุมชนบ้านท่าเลียบเป็นชุมชนชายฝั่งทะเล ปัจจุบันเป็นชุมชนย่อยที่ 6 หมู่ที่ 10 อยู่ในเขต
การปกครองของเทศบาลตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ภาพที่ 1 เทศบาลตำบลบางกะจะ

ท่าแลบตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของปากแม่น้ำจันทบุรี และยังเชื่อมต่อกับแม่น้ำอีกสองสายคือ ทิศตะวันออกเชื่อมกับแม่น้ำเวฬุของอำเภอขลุง แล้วไหลออกทะเลที่บ้านเกาะจิก (ปากน้ำเวฬุ) ทิศตะวันตกเชื่อมกับแม่น้ำวังโตนดของอำเภอท่าใหม่ และไหลออกทะเลที่บ้านปากน้ำแฉกหนู พื้นที่บ้านท่าแลบเป็นเสมือนศูนย์กลางของการเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำทั้งสามสาย เพราะจาก ท่าแลบก็จะไหลออกทะเลที่ปากน้ำแหลมสิงห์ เวลาที่น้ำทะเลไหลขึ้นก็จะผ่านพื้นที่ท่าแลบ และไหลแยกไปดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ภาพที่ 2 แผนที่ชุมชนท่าแฉลบ

ชุมชนท่าแฉลบมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ชุมชนบ้านเขาน้อย หมู่ที่ 9 เทศบาลตำบลบางกะจะ
ทิศตะวันออก ติดกับ คลองลำแพนและบ้านเสม็ดงาม
ทิศใต้ ติดกับ เขตอำเภอแหลมสิงห์ บริเวณปากแม่น้ำแหลมสิงห์
ทิศตะวันตก ติดกับ เขตอำเภอท่าใหม่

ภาพที่ 3 สภาพชุมชนท่าแฉลบ

2.2 ประวัติชุมชน

หากกล่าวถึงท่าแฉลบหลายคนที่ได้ยินชื่อคงจะสงสัยถึงที่มา แม้แต่คนในชุมชนเองก็ยังไม่แน่ใจว่ามีที่มาอย่างไร มีคนเล่าว่า ในอดีตตั้งแต่สมัยอยุธยา ที่ประเทศไทยได้เริ่มทำการค้ากับต่างชาติทางเรือ ไม่ว่าจะเป็น โปรตุเกส หรือฮอลันดา ทำเรือที่จันทบุรีก็เป็นการค้าที่สำคัญ เมื่อเรือใบจากต่างประเทศ มาติดต่อค้าขาย เรือสำเภาก็เทียบท่า แต่ช่วงที่มีพายุ เรือเทียบท่าไม่ได้ แฉลบไป แฉลบมา ผู้คนจึงเรียกทำเรือนี้ว่า “ท่าแฉลบ” แต่บางคนก็ว่าเพี้ยนมาจาก “หอยเหลียบ” ซึ่งเป็นชื่อหอยชนิดหนึ่ง

ในอดีตการคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกใช้เส้นทางเดินเรือเป็นหลัก ท่าเรือจันทบุรีอยู่ที่ปากน้ำอำเภอแหลมสิงห์ แต่ตัวเมืองจันทบุรีอยู่ลึกเข้าไปอีกตามน้ำถึง 12 กิโลเมตร และลำน้ำตื้นเขิน เรือขนาดใหญ่เข้าไม่ได้ไม่สะดวกต้องลงต่อเรือขนาดเล็ก จึงจะเข้าถึงตัวจันทบุรีได้ เส้นทางบกนั้นค่อนข้างลำบากเพราะเป็นทางเกวียนและทางม้า แต่ก็มีเส้นทางที่สะดวกที่สุดอยู่สายหนึ่ง คือลงเรือไปขึ้นที่ท่าเรือแม่บ้านท่าแฉลบ แล้วต่อรถยนต์เข้าตัวเมืองจันทบุรี เพราะมีถนนที่ใช้ได้ดีระหว่างจันทบุรี-บางกะจะ-อำเภอท่าใหม่ เส้นทางสายนี้เมื่อปี พ.ศ.2467 มีรถยนต์โดยสารที่มีหลังคาบรรทุกสิ่งของได้มาวิ่งเป็นครั้งแรก ทำให้ประชาชนนิยมการเดินทางโดยทางบกมากขึ้นในปี พ.ศ. 2479 กรมทางหลวงได้เริ่มสร้างถนนสายกรุงเทพฯ-ตราด ซึ่งปัจจุบันคือถนนสุขุมวิท ทำให้การคมนาคมทางบกที่จะติดต่อจันทบุรีได้สะดวกขึ้น

เหตุที่ทำแฉลบเป็นท่าเรือที่สำคัญ เนื่องจากมีสถานที่จอดเรือที่เหมาะสม สามารถหลบคลื่นและลมได้เป็นอย่างดี เพราะชุมชนท่าแฉลบตั้งอยู่บนดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ที่มีลำน้ำใหญ่ 2 สายไหลมาบรรจบกันคือ แม่น้ำจันทบุรี และคลองลำแพนหรืออีกชื่อหนึ่งคือคลองบางอีมา กระแสน้ำไหลไม่เชี่ยวนัก ความลึกของลำน้ำพอเหมาะที่จะนำเรือขนาดใหญ่เข้าออกได้ทุกฤดูกาล ที่สำคัญ คือมีเทือกเขาสะพานที่มีความสูง 925 เมตร ทอดตัวเป็นแนวยาวอยู่ทางทิศตะวันออก เทือกเขานี้เป็นเสมือนการกักปิดกั้น และลดความเร็วของลมที่พัดมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือได้เป็นอย่างดี (บทกลอนสะท้อนความเป็นมาและวิถีชีวิตคนท่าแฉลบ ตลอดจนการทำงานวิจัย โดยคุณบรรทม บุตรนัยยา ; ภาคผนวกที่ 1)

ที่ใดมีท่าเรือ ที่นั่นมีตลาด ประกอบกับเมืองจันทบุรีเป็นเมืองที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ บริเวณใกล้ท่าเรือจึงมีตลาดชื่อว่า “ตลาดจ่า” ซึ่งเป็นตลาดที่จับจ่ายใช้สอย ไม่ว่าจะเป็นพริกไทย ข้าว กระจวาน เร่ว น้ำตาลทราย พงทะเลาย รัง แดงอุลิด (แดงโม) เสือ กระสอบ ผ้าพื้น ผ้าแพรนุ่ง ผ้าห่อหมาก ผ้าตาสมุก ผ้าราชวัตร ผ้าอาบน้ำ เนื้อไม้ ฟืน ไม้ค้ำพลู ไม้ระกำ ไม้ตะเคียน จี๊ฝั้ง เปลือกปะโลง ไม้แดง กุ้งแห้งฟัด เขื่อเคย ปลิงทะเล ได้ ยาสูบ คราม หวายพัศเคา ไม้กระยาเลย ไม้หอม ปูทะเล และพลอย (ข้อมูลได้มาจาก สกู๊ปพิเศษเรื่อง “100 ปี วิถีคนท่าแฉลบ อดีตที่ไม่เคยหลับ กับปัจจุบันที่ถูกลืม” จากหนังสือพิมพ์สยามนิวัธ ประจำวันที่ 1-15 มิ.ย.2547 เขียนโดย พันจ่าเอก กามนิต คิรกศิลป์ ; ภาคผนวกที่ 2) ซึ่งปัจจุบันตลาดแห่งนี้เหลือเพียงตึกแถวไม้ให้เห็น และที่ดินบริเวณที่เคยเป็นตลาดกำลังถูกพัฒนาให้เป็นสวนสุขภาพของเทศบาลตำบลบางกะจะ

ภาพที่ 4 และ 5 ตลาดจ่าในชุมชนท่าแฉลบ

2.3 วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ

ตั้งแต่ในอดีตชาวชุมชนท่าแฉลบประกอบอาชีพทำประมงเป็นหลัก เช่น หากุ้ง หอย ปู ปลา ที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาขาย เพราะเป็นชุมชนที่อยู่ติดทะเลและมีสัตว์น้ำอย่างอุดมสมบูรณ์ ประมงจึงเป็นอาชีพที่ทำรายได้ค่อนข้างดี สัตว์ทะเลในยุคนั้นราคาถู่มาก เช่น ปูทะเล (ปูดำ) ตัวใหญ่ๆ กิโลกรัมละ 1.50 -2 บาท หอยตะไกรม ตัวละ 50 สตางค์ -1 บาท หอยนางรมปีปละ 5-8 บาท

ด้วยท่าแหลบเป็นท่าเรือที่สำคัญของจังหวัดจันทบุรี เมื่อร้อยกว่าปีก่อนที่จะมีท่าเทียบเรือและเรือเมล์รับจ้างจึงมีอีกอาชีพหนึ่งคือการแจวเรือรับจ้าง โดยจะไปรับคนที่เรือสำเภา ไปส่งที่ท่าใหม่ หนองบัว พลิว และท่าหลวง (บริเวณวัดจันทนารามในปัจจุบัน)

จากคำบอกเล่าต่อกันมาทำให้ทราบว่า สมัยก่อน (เมื่อประมาณ พ.ศ.2500) ป่าชายเลนบริเวณนี้มีความสมบูรณ์มาก สัตว์ต่างๆ ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำก็ชุกชุม ชาวประมงหรือชาวบ้านที่ทำอาชีพประมงชายฝั่งจึงมีรายได้ดีจากการหา กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ มาขาย และนานวันก็ยังมีคนหันมาทำอาชีพนี้มากขึ้น และได้พัฒนาอุปกรณ์ที่ทันสมัยมาใช้ ประกอบกับการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำนาเกลือ (บ่อเลี้ยงกุ้ง) ของผู้มีทุนทั้งหลาย ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนลดลงจนเกือบไม่มีเหลือ รวมทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำที่เคยมีก็เกือบจะหมดไปด้วย บางชนิดไม่เหลือให้เห็นอีกเลย แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไป ทำให้ชาวประมงต้องปรับเปลี่ยนและเรียนรู้ในการประกอบอาชีพ โดยอาศัยภูมิปัญญาของตนเอง แต่อาชีพประมงก็ยังคงเป็นอาชีพหลักของชาวท่าแหลบ

ภาพที่ 6 ป่าชายเลนที่ยังพอมีให้เห็นบริเวณชุมชนท่าแหลบ

2.3.1 ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ

1) ภูมิปัญญาในการเดินเรือ

การดูดาวบอกทิศทาง ในการเดินเรือเวลากลางวัน ให้มองทิศจากยอดเขา หรือเกาะ จะทำให้รู้ว่าฝั่งอยู่ทางไหน ถ้าเป็นเวลากลางคืน อาศัยการดูดาวเพื่อบอกทิศทาง ดาวเหนือบอกทิศเหนือ ดาวปู (ดาวรูปไม้กางเขน) บอกทิศใต้ นอกจากนี้การดูดาวยังสามารถบอกเวลาได้ ดูดาวไถ และดาวลูกไก่เพื่อบอกเวลา การดูพระจันทร์ ดูการขึ้นลงเพื่อบอกเวลา และบอกการขึ้นลงของน้ำ เช่น ข้างขึ้น ข้างแรม ในฤดูหนาว น้ำทะเลจะลงต่ำสุดตอนกลางคืน เริ่มตอนหกโมงเย็น และจะขยับเคลื่อนแต่ละวันห่างกันประมาณ 50 นาที

การดูทิศทางลม ลมตะเภาหรือเรียกอีกอย่างว่าลมตะวันตกเฉียงใต้ จะเกิดช่วงเดือน มีนาคมเป็นต้นไป ทำให้ทะเลเกิดคลื่น ช่วงนี้ไม่ควรออกเรือ ลมตะไก่อ่ เรียกอีกอย่างว่าลมตะวันตกเฉียงเหนือ เกิดในช่วงมิถุนายนเป็นต้นไป ลมนี้จะทำให้ทะเลเรียบสงบ ถ้ามีลมนี้ออกเรือได้ ซึ่งการเรียนรู้เรื่องทิศทางลมจะช่วยในการออกเรือ ภูมิปัญญาของคนโบราณ ก่อนจะออกเรือให้มองไปที่ เขาสระบาป ถ้ามีเมฆที่ยอดเขาลงมาเกินครึ่ง ห้ามออกเรือเด็ดขาด เพราะทะเลจะมีคลื่นใหญ่ แต่ถ้า ยอดเขาสระบาป ไม่มีเมฆ ฟ้าใส แสดงว่าออกเรือได้เพราะทะเลจะเรียบ

2) ภูมิปัญญาในการเลี้ยงหอยนางรม

ปัจจุบันชาวประมงท่าแฉลบหันมานิยมเลี้ยงหอยนางรมโดยวิธีการที่เรียกว่า พวงหอย หรือหอยพวง เข้ามาแทนที่ จึงทำให้หอยหลัก หรือหลักหอย ขาดการสนใจจากเจ้าของและผู้มารับซื้อ เนื่องจากหอยหลักมีวิธีการเก็บที่ยุ่งยาก ต้องจ้างคนจำนวนมากไปตอกหอยออกจากหลัก และการตอกเป็นไปด้วยความยากลำบาก ขั้นตอนการแกะยุ่งยาก เนื้อหอยไม่สวยเท่าหอยพวง ประกอบกับการเลี้ยงกุ้งซึ่งเป็นอาชีพใหม่เข้ามาแทนที่ ประมาณปี พ.ศ.2529 จึงเกือบจะไม่มีใครสนใจเลี้ยงหอยหลักอีกเลย แต่เพราะความคงทนของหลักซีเมนต์หรือหลักหอย ทำให้มีผลดีต่อธรรมชาติ เช่นเวลาน้ำขึ้นท่วมแปลงหลักหอย ซึ่งมีอยู่เป็นล้านหลัก จะเป็นที่พักอาศัยและขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำต่างๆ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ เพื่อรอดพ้นจากการล่าของชาวประมง ส่วนผลเสีย คือกีดขวางการจราจรของเรือ ซึ่งไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เนื่องจากหลักหอยจะลงไว้ในบริเวณน้ำตื้นเท่านั้น

2.3.2 อาชีพที่สำคัญของชุมชนท่าแฉลบ

1) ประมงชายฝั่ง (จับปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ)

เมื่อประมาณ พ.ศ. 2505 ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้สัตว์น้ำที่ทำแฉลบยังมีอยู่ชุกชุม ไม่ว่าจะเป็นปู ปลา ชาวท่าแฉลบยังใช้ได้สองเพื่อเป็นแสงสว่างในการออกเรือ ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2513 เริ่มมีการใช้แก๊ส และปี พ.ศ.2519 เริ่มใช้แบตเตอรี่ เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำก็ยังเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เช่น โพงพาง แร้วตกปู รั้วไสมาน (ใช้จับเคยในคลอง) เป็นต้น ซึ่งเมื่อต่อมาทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม จึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบอาชีพประมงอื่นๆ

ภาพที่ 7 การออกเรือหาปลา

การจับสัตว์น้ำสามารถจับได้ตลอดทั้งปี แล้วแต่ช่วงว่าเป็นช่วงเวลาใด จะมีปลาชนิดใด ซึ่งอุปกรณ์ที่ใช้ในการจับปลาจะมีแห สวิง และอวน

ภาพที่ 8 เรือประมงของชาวท่าแฉลบ

2) เลี้ยงกุ้ง

ท่าแฉลบเริ่มมีการเลี้ยงกุ้งเมื่อ พ.ศ. 2530 ซึ่งก็ยังมีเลี้ยงอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่มีบางพื้นที่ได้หยุดเลี้ยงไป เนื่องจากเมื่อคนเลี้ยงมากทำให้ระบบนิเวศบริเวณนี้ไม่สมดุล เพราะการเลี้ยงกุ้งส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ทำให้ดินเสื่อมโทรมเนื่องจากอาหารที่ใช้เลี้ยง นอกจากนี้ต้นทุนในการเลี้ยงยังสูงขึ้น ได้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่า เพราะเลี้ยงยังไม่ครบสามเดือนกุ้งก็ทยอยตายไปก่อนที่จะโตพอจนสามารถขายได้

การเลี้ยงกุ้งเลี้ยงได้ตลอดทั้งปี ชาวท่าแฉลบมักปล่อยหลังวันสงกรานต์ ใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 3 เดือนครึ่งถึง 4 เดือน จับขายได้ครั้งเดียว ประมาณเดือนสิงหาคม แล้วโละบ่อเพื่อเลี้ยงใหม่ บางครั้งอาจจะเลี้ยง 2-3 ครั้ง ต่อปี คือเลี้ยงได้ตลอดปี

3) เลี้ยงปลา

การเลี้ยงปลาของชาวท่าแฉลบเป็นการเลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งสามารถเลี้ยงได้ตลอดทั้งปี ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีช่วงเวลาของการเลี้ยง คือนิยมปล่อยปลาลงในกระชังประมาณเดือนพฤศจิกายน และจับขายในเดือนมิถุนายน ใช้เวลาประมาณ 8 เดือน ส่วนปลาที่นิยมเลี้ยง ได้แก่ ปลาเก๋าและปลากะพง

ภาพที่ 9 กระชังเลี้ยงปลา

4) เลี้ยงหอยนางรม

การเลี้ยงหอยเป็นอีกหนึ่งอาชีพที่สำคัญของชุมชนท่าแฉลบ เลี้ยงได้ตลอดทั้งปี แต่ช่วงเดือนกันยายนถึงธันวาคม เป็นฤดูที่หอยวางไข่ ฉะนั้นการเก็บหอยขายจะอยู่ในช่วงหลังปีใหม่ ราวกลางเดือนมกราคมถึงปลายเดือนสิงหาคม ด้วยสภาพพื้นที่ที่เป็นดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ มีธาตุอาหารที่อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้มีเชื้อหอยนางรมมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมวิธีการแบบธรรมชาติเพราะสะดวก แต่ก็ทำให้หอยเจริญเติบโตได้ไม่ดก เพราะเชื้อหอยที่มีอยู่มากทำให้หอยนางรมที่เลี้ยงเจริญเติบโตได้ไม่เต็มที่ จึงนำไปสู่การทดลองเลี้ยงหอยนางรมให้โตได้ขนาดที่เหมาะสม เพื่อเป็นองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพต่อไป ซึ่งวิธีการเลี้ยงหอยนางรมของชุมชนท่าแฉลบ ก็มีอยู่หลายวิธี

การเลี้ยงหอยนางรมแบบใช้หลักซีเมนต์

ชาวท่าแฉลบเริ่มเลี้ยงหอยนางรม เมื่อปี พ.ศ. 2519 โดยวิธีการเลี้ยงจะทำหลักไม้ให้เป็นวงกลม แล้วนำลงไปในคลองเพื่อให้ลูกหอยมาติดที่หลัก รอบประมาณ 1 ปี ก็สามารถเก็บหอยมาขายได้ ซึ่งถือเป็นวิธีการเลี้ยงแบบธรรมชาติ อีกรูปแบบหนึ่ง ประมาณปี พ.ศ.2520 จึงได้จัดทำแท่งปูนซีเมนต์มาใช้แทนหลักไม้

การเลี้ยงหอยนางรมแบบใช้ก้อนหินหรือเศษวัสดุ

การเลี้ยงหอยนางรมอีกวิธีการหนึ่ง บางรายจะนำก้อนหินมากองหรือวางไว้ตามชายฝั่งของลำคลองเพื่อให้ลูกหอยมาเกาะ หรือบางรายประยุกต์ไถ่ โห หรือวัสดุอื่นๆ มาวางแบบเดียวกัน ซึ่งก็ได้ผลระดับหนึ่ง

การเลี้ยงหอยนางรมแบบใช้พวงหอยติดกับแพ

(รายละเอียดในบทที่ 4)

การเก็บหาตามธรรมชาติ

ส่วนผู้ที่ไม่มีทุนหรือทุนน้อยก็ยังใช้วิธีหาตามธรรมชาติอย่างเดิม เพราะโดยธรรมชาติหอยนางรมจะโตได้และสามารถเกาะอยู่ในธรรมชาติ เช่น โขดหิน

ในรายที่เลี้ยงหอยนางรมจะมีคนมารับซื้อเป็นกิโลกรัมถึงที่ และยังสามารถแกะเฉพาะเนื้อหอยเพื่อส่งขายร้านอาหาร ซึ่งสามารถขายได้ราคา กิโลกรัมละ 150 บาท

ภาพที่ 10 วิธีการแกะเนื้อหอยนางรม

5) เลี้ยงลูกหอยหรือเชื้หอยนางรม

พัฒนาการของอาชีพนี้ มาจากวิธีการเลี้ยงหอยนางรมแบบต่างๆ ด้วยสภาพธรรมชาติของท่าแฉลบที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ที่ดีแหล่งหนึ่งของลูกหอย เมื่อเลี้ยงไประยะหนึ่งหอยนางรมเริ่มโต ก็จะมีลูกหอยเล็กมาเกาะ ทำให้หอยที่เริ่มโตไม่สามารถกินอาหารได้ และตายไปในที่สุด ชาวท่าแฉลบจึงเปลี่ยนมาทำเป็นหอยเชื้ คือลูกหอยที่ยังไม่โต เพื่อขายให้ที่อื่นนำไปเลี้ยงจนโตสักระยะหนึ่ง แล้วซื้อกลับมาเลี้ยงใหม่จนโตพอที่จะขายได้

ปฏิทินการประกอบอาชีพประมงของชาวท่าฉลอม เป็นดังนี้

ตารางที่ 1 การประกอบอาชีพประมงของคนท่าฉลอม

อาชีพ	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
จับสัตว์น้ำ	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
เลี้ยงกุ้ง				*	*	*	*	*				
เลี้ยงปลา	*	*	*	*	*	*					*	*
เลี้ยงหอย นางรม (หอย เชือก)	*	*	*	*	*	*	*	*				

นอกจากอาชีพที่กล่าวมาแล้ว ชุมชนท่าฉลอมยังประกอบอาชีพอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการทำประมง เช่น รับจ้าง ค้าขาย งานหัตถกรรม ซึ่งสามารถประกอบอาชีพได้ตลอดทั้งปี และยังมีอาชีพอื่นๆ ที่สืบเนื่องมาจากภูมิปัญญาในด้านการประมง คือการทำกะปิ และอาชีพที่มาจากความเหมาะสมของที่ตั้งที่อยู่ติดทะเล อาหารทะเลอุดมสมบูรณ์ นั่นก็คือร้านอาหาร

6) ทำกะปิ

การทำกะปิของคนท่าฉลอมเป็นสูตรดั้งเดิม ที่ใช้เคยเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ เริ่มตั้งแต่การได้มาของเคย ที่ถือว่าเป็นจุดเด่นมีที่นี้เพียงที่เดียวในประเทศไทย เพราะเป็นเคยที่ได้จากการดำน้ำ ลงไปช้อนด้วยสวิง ซึ่งจะทำให้ได้เคยที่สะอาดกว่าที่อื่นๆ โดยออกเรือเพื่อช้อนเคยตั้งแต่ตี 3 ถึงตี 5 จุดที่มีเคยสังเกตได้จากน้ำทะเลเรียบใส และเป็นบริเวณแนวหินชายฝั่ง

ภาพที่ 11 เครื่องมือในการจับเคย (สวิงช้อนเคย)

ขั้นตอนการทำกะปิ เริ่มจากนำเคยที่ได้มาคลุกเคล้ากับเกลือเม็ด ให้เข้ากัน ทิ้งไว้นานประมาณ 10 ชั่วโมง หลังจากนั้นก็นำเกรอะน้ำ (การทำให้สะเด็ดน้ำ) โดยใช้ตะกร้าและผ้าโปลี (มุ้งเขียว) รองกันตะกร้า แล้วนำเคยที่สะเด็ดน้ำ ไปตากแดดประมาณ 3 ชั่วโมง หลังจากนั้นพลิกกลับตากอีกด้านหนึ่ง ประมาณ 2 ชั่วโมง นำเคยที่ตากแดดแล้วไปตำหรือโม่แล้วนำไปหมักเก็บไว้ในภาชนะที่มิดชิด เช่น โอ่ง เพื่อไม่ให้อากาศเข้าและป้องกันแมลง ทิ้งไว้ประมาณ 10 วัน แล้วจึงนำกะปิออกมาตากแดดอีกครั้งประมาณ 3 ชั่วโมง (ถ้าแดดดี) เพื่อให้กะปิแห้งได้ที่ แล้วนำมาตำจนเหนียวได้ที่ ก็แสดงว่าสามารถรับประทานได้

ภาพที่ 12 การทำกะปิของชาวท่าฉลอม

หลังจากนั้นก็นำกะปิที่ได้มาใส่บรรจุภัณฑ์ เช่น กระปุกพลาสติกขนาดต่างๆ เช่น ขนาดครึ่ง กิโลกรัม ราคา 80 บาท ขนาด 1 กิโลกรัม 150 บาท (ขั้นตอนการทำกะปิ ; ภาคผนวกที่ 3)

ภาพที่ 13 บรรจุภัณฑ์กะปิขนาดต่างๆ

7) ร้านอาหาร

เนื่องจากชุมชนท่าแฉลบเป็นชุมชนติดทะเล มีอาหารทะเลอุดมสมบูรณ์ มีวิวทัศน์ที่สวยงาม เหมาะแก่การมาเที่ยวชมทะเลยามเย็นและรับประทานอาหารทะเล ที่ได้ขึ้นชื่อว่าสด สะอาด และอร่อย จึงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ว่าหากจะรับประทานอาหารทะเลที่จันทบุรี ต้องมาที่ท่าแฉลบ ซึ่งก็มีร้านอาหารให้เลือกหลายร้านตามรายทางไปจนถึงท่าเรือ

ภาพที่ 14 ร้านอาหารทะเลในชุมชนท่าแฉลบ

2.4 ลักษณะทางสังคมและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

2.4.1 ลักษณะทางสังคม

ปัจจุบันชุมชนท่าแฉลบมีประชากรชาย 659 คน หญิง 720 คน รวม 1,379 คน เป็นชุมชนที่มีลักษณะเด่น คือตั้งแต่สมัยแรกเริ่มตั้งชุมชนจนถึงปัจจุบัน มีประชากรอยู่ร่วมกันถึง 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

- 1) ชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ เป็นประชากรดั้งเดิม ปลูกบ้านเรือนพักอาศัยอยู่บริเวณวัดเขาน้อย
- 2) ชาวจีนอพยพจากผืนแผ่นดินใหญ่ มีหลายแซ่ ตระกูล ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณตลาดเก่าใกล้กับท่าเรือ
- 3) ชาวนวนคาทอลิก ซึ่งอพยพหนีภัยจากการบีบคั้นทางศาสนาในญวนเข้ามาอาศัยอยู่ในจันทบุรีตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ปักหลักตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณวัดโรมันคาทอลิก หรือที่เรียกว่าหมู่บ้านญวนตำบลจันทนิมิต เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น และไม่สามารถขยายเขตที่อยู่อาศัยออกไปได้อีก ชาวนวนคริสตชนจึงแบ่งส่วนแบ่งกลุ่มแยกย้ายกันออกไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่อำเภอขลุง อำเภอท่าใหม่ และที่บ้านท่าแฉลบชาวนวนกลุ่มที่แยกย้ายมาอยู่ที่บ้านท่าแฉลบปลูกบ้านเรือนอาศัยอยู่ตามลำน้ำคือ คลองลำแพนที่ต่อเชื่อมกับแม่น้ำจันทบุรี

2.4.2 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

จากที่กล่าวไปแล้วว่าชุมชนท่าแฉลบ มีกลุ่มคนอยู่ 3 กลุ่ม อาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งสามารถผสมผสาน แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมได้อย่างกลมกลืน เป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทรและการแบ่งปัน ถ้อยทีถ้อยอาศัย ไม่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงเลยตลอดเวลาที่อยู่ร่วมกัน การทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น งานทางศาสนาคริสต์ชาวพุทธก็มาร่วมด้วย

ส่วนครอบครัวนั้นเป็นครอบครัวใหญ่ และเมื่อแต่งงานแล้วก็จะแยกครอบครัวไปสร้างบ้านอยู่ใกล้ ๆ กับบ้านของพ่อแม่ ญาติพี่น้องมักสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณเดียวกัน

การรวมกลุ่มทางสังคม เพื่อทำกิจกรรมของชุมชน ส่วนใหญ่เกิดจากการจัดตั้ง ซึ่งมีกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์

จัดตั้งตั้งแต่ปี 2544 มีสมาชิกประมาณ 200 คน หลักเกณฑ์ของกลุ่มคือ ออมเป็นรายเดือน ออมทุกเดือน เดือนละไม่ต่ำกว่า 20 บาท ต่อคน ซึ่งทุกปีจะมีการปันผลคืน และให้กู้

2) กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน

เป็นกลุ่มที่ได้งบประมาณจากรัฐบาลเหมือนกับหมู่บ้านอื่นๆ แต่จะมีเงื่อนไขว่าคนที่มียกย่องเงินกองทุนหมู่บ้านจะต้องเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ คือต้องมีการออมจึงจะกู้ได้

3) สภาอภิลาลวัดคาทอลิก

มีลักษณะเป็นคณะกรรมการที่รับผิดชอบบริหารงานของวัดคาทอลิก และดูแลสมาชิกในกลุ่ม

4) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

หรือ อสม. ทำหน้าที่ดูแลสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน เช่น ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ จะมีการประชุมทุกเดือน เมื่อมีข้อมูลจากสาธารณสุขก็จะประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบ เช่น เรื่องไข้หวัดนก ไข้หวัด 2009 และการตรวจสุขภาพ เช่น วัดความดัน ชั่งน้ำหนัก ตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ ซึ่งดำเนินการร่วมกับสถานอนามัย

5) กลุ่มเยาวชนวัดคาทอลิก

กลุ่มเยาวชนวัดคาทอลิก เป็นกลุ่มเยาวชนที่ช่วยพิธีกรรมในวัด และช่วยกิจกรรมของชุมชน เช่น วันคริสต์มาส ปีใหม่ เป็นต้น

6) กลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชัง

กลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชัง มีสมาชิกประมาณ 30 คน ได้รับงบประมาณจากเทศบาล ตำบลบางกะจะ จำนวน 100,000 บาท ซึ่งในช่วงแรกยังไม่มีกรรวมกลุ่ม เป็นเพียงการพูดคุยและปรึกษากันในเรื่องการเลี้ยงปลาของชาวบ้าน เนื่องจากความสนใจจึงได้รวมกลุ่มกันเพื่อของบประมาณสนับสนุนจากเทศบาล ภายใต้โครงการ “ผู้เลี้ยงปลาเก่าและปลากะพง”

7) กลุ่มผู้เพาะลูกหอยนางรม (พวงอีแปะ)

เป็นกลุ่มชาวประมงที่รวมตัวกัน เพื่อบริการลูกหอยนางรม เพื่อนำไปจำหน่ายให้ที่อื่นนำไปเลี้ยงจนโต แล้วค่อยรับซื้อกลับมาแกะเนื้อขาย ซึ่งวิธีการเลี้ยง จะทำ “พวงอีแปะ” ซึ่งทำมาจากปูนซีเมนต์มาหยอดเป็นก้อนเล็กๆ ประมาณ 8-10 ก้อน บนเชือกไนลอน เพื่อนำไปแขวนบนแพให้เชื้อหอยมาเกาะ เมื่อเชื้อหอยโตเป็นลูกหอยแล้วจึงนำไปขาย

ภาพที่ 15 การทำพวงอีแปะ

8) กลุ่มผลิตภัณฑ์จากเสื่อกก

เป็นกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลบางกะจะ โดยรวมตัวกันเพื่อผลิตเสื่อกก และของใช้อื่นๆ จากเสื่อกก เช่น หมวก รองเท้า ที่รองจาน – รองแก้ว เป็นต้น

ภาพที่ 16 ผลิตภัณฑ์จากเสื่อกก

2.5 การคมนาคม

ชุมชนท่าแฉลบ เดิมเป็นเส้นทางค้าเถียงสินค้าของจังหวัดจันทบุรี สู่กรุงเทพฯ ในยุคก่อน (ร้อยปีกว่ามาแล้ว) ท่าแฉลบเป็นศูนย์กลางการค้าขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าพื้นเมืองระหว่างจังหวัด คือ ท่าหลวง (ตรงข้ามวัดจันทนารามในปัจจุบัน) บางกะจะ และท่าใหม่ โดยใช้เรือขึ้นล่อง และจุดนัดพบ คือ ท่าแฉลบ ประกอบกับมีเรือสำเภากับประเทศอื่นๆ ที่มาค้าขายกับไทย นิยมแวะพักหรือหลบคลื่นลมหน้ามรสุม เพราะท่าแฉลบเป็นที่หลบมรสุมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากอยู่ห่างจากปากน้ำแหลมสิงห์เพียงเล็กน้อย และยังมีน้ำจืดไหลมาจากแม่น้ำจันทบุรี ท่าแฉลบจึงเป็นที่ชื่นชอบของนักเดินเรือที่ต้องการรอนแรมในทะเล ซึ่งมีแต่น้ำทะเลที่เค็มจัด เพราะนอกจากจะได้ น้ำจืดไว้บริโภค

แล้ว ยังได้หาสินค้าพื้นเมือง เช่น ผลไม้ พริกไทย เครื่องเทศ หรือสมุนไพร แล้วนำสินค้าที่บรรทุกมาจากแดนไกล ออกมาขายแลกเปลี่ยนเมื่อมีผู้คนและสินค้ามากมาย บริษัทอีสเอเชียติก ซึ่งเป็นบริษัทเดินเรือในน่านน้ำทะเลไทย จึงเป็นผู้นำเรือมาแล่นขึ้นล่องรับส่งคนและสิ่งของระหว่างกรุงเทพฯ จันทบุรี โดยมีเรือลำแรก ๆ คือ เรือจุฑาธุช

ภาพที่ 17 ท่าเรือท่าแฉลบ ที่อดีตเคยรุ่งเรือง

ในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา เชื้อเพลิงขาดแคลน จึงมีการนำเรืออ่างหิน ซึ่งเป็นเรือเล็กกว่าม้ว้งแทน และมีครั้งหนึ่งเรืออ่างหินถึงกับล่มที่ท่าแฉลบ เนื่องจากบรรทุกผลไม้ และสินค้าอื่นๆ จนเต็มลำ และจากหนังสือ “เพื่อความเข้าใจของแผ่นดิน” ได้เขียนบอกเล่าเรื่องราวไว้ว่า เมืองจันทบุรี เป็นดินแดนที่ปรากฏร่องรอยว่ามีมนุษย์อยู่อาศัยนับแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์ และท่าแฉลบก็เป็นส่วนหนึ่งของจันทบุรี ที่ใช้ติดต่อค้าขายกับหัวเมืองที่ติดชายทะเล และนานาประเทศในยุคต่อมา ดังเช่น เมื่อพระเจ้าอู่ทอง ได้ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ.1893 ก็มีชื่อเมืองจันทบุรีในฐานะเมืองประเทศราชของกรุงศรีอยุธยาเมืองหนึ่งในจำนวน 16 เมือง และระหว่างการค้าติดต่อระหว่างกรุงศรีอยุธยาและจันทบุรี ก็ใช้เส้นทางคมนาคมทางเรือ ซึ่งแน่นอนว่าท่าแฉลบเป็นสถานที่หนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จากนั้นจึงมีการสร้างท่าเรือ (เรียกว่าท่าเรือเมล์) โดยหม่อมเจ้าสุทธติเดชยางกูร ทรงสร้างเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลจันทบุรี ในปี พ.ศ. 2457 และมีเรือหลายลำมารับส่งสินค้า เรือโดยสารและเรือบรรทุกสินค้าเท่าที่สืบค้นได้ ได้แก่ เรือภาณุรังสี เรือจันทบุรี เรือละคร เรือสายบุรี เรือบ้านคอน เรือนิภา เรือปากพนัง และเรือสาปไถย เรือสำหรับบรรทุกไม้ซุงเพื่อนำไปแปรรูป ได้แก่ เรือโอเค เรือสุภานาวา และสินค้าหลัก ได้แก่ ผลไม้ ยางพารา ไม้ซุง พริกไทย ผ้าไหม ปูทะเล (ปูดำ) หอยตะไกรม ฯลฯ

หลังจาก พ.ศ.2505 การคมนาคมเจริญขึ้นมาก การขนส่งหรือการเดินทางทางเรือจึงค่อยๆ หดหายไป ท่าเรือท่าแลบจึงเปลี่ยนเป็นท่าเรือประมง เพื่อขนถ่ายปลาไปยังกรุงเทพฯ จนถึงปี พ.ศ. 2530 โดยประมาณ ท่าเรือและชุมชนท่าแลบก็ซบเซาลงถึงปัจจุบัน

ในอดีตการคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกใช้เส้นทางเดินเรือเป็นหลัก ท่าเรือจันทบุรีอยู่ที่ปากน้ำอำเภอแหลมสิงห์ แต่ตัวเมืองจันทบุรีอยู่ลึกเข้าไปอีกตามน้ำถึง 12 กิโลเมตร มีลำน้ำตื้นเขิน ทำให้เรือขนาดใหญ่เข้าไม่ได้ หากจะเข้าไปในตัวเมืองจันทบุรีจะต้องลงต่อเรือขนาดเล็ก ส่วนทางบกนั้นค่อนข้างลำบากเพราะเป็นทางเกวียนและทางม้า แต่ก็มีเส้นทางที่สะดวกที่สุดอยู่สายหนึ่ง คือลงเรือไปขึ้นที่ท่าเรือเมล็ดบ้านท่าแลบ แล้วต่อรถยนต์เข้าตัวเมืองจันทบุรี เพราะมีถนนที่ใช้ได้ระหว่างจันทบุรี-บางกะจะ-อำเภอท่าใหม่ เมื่อปี พ.ศ.2467 นายชองกุ่ม สิบญะเรือง คหบดีจังหวัดจันทบุรีได้นำรถยนต์โดยสารที่มีหลังคาบรรทุกสิ่งของได้มาวิ่งเป็นครั้งแรกบนเส้นทางสายนี้ ทำให้ประชาชนนิยมการเดินทางโดยทางบกมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2479 กรมทางหลวงได้สร้างถนนสายกรุงเทพฯ-ตราด ทำให้เส้นทางคมนาคมทางบกที่จะติดต่อจันทบุรีสะดวกขึ้น

ภาพที่ 18 ถนนเข้าสู่ชุมชนท่าแลบ

ในปัจจุบันถึงแม้ผู้คนส่วนใหญ่จะนิยมใช้รถยนต์ส่วนตัวมากขึ้น แต่ก็ยังมีรถยนต์โดยสารสายจันทบุรี – ท่าแลบ จากจังหวัดจันทบุรี สู่ชุมชนบ้านท่าแลบ ตามถนนสายจันทบุรี-ท่าแลบ ระยะทาง 12 กิโลเมตร ระหว่างทางจะผ่าน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพานิชนาวี (ค่ายเนินวง) ที่ตำบลบางกะจะ และถึงชุมชนท่าแลบ

ภาพที่ 19 รถยนต์โดยสาร จันทบุรี – ท่าแฉลบ ในปัจจุบัน

ส่วนการเดินทางโดยรถยนต์จากกรุงเทพฯ ถึงจันทบุรี มีหลายเส้นทาง ได้แก่

เส้นทางที่ 1 ทางหลวงหมายเลข 3 เป็นเส้นทางสายเก่า เริ่มต้นที่บางนากรุงเทพฯ ผ่านจังหวัดชลบุรี บางแสน ศรีราชา สัตหีบ บ้านฉาง ระยอง ถึงจันทบุรี เป็นระยะทาง 330 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 2 ทางหลวงหมายเลข 36 เริ่มต้นที่กิโลเมตรที่ 140 ถนนสุขุมวิท ผ่านอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เลี้ยวซ้ายตรงสามแยกกระทิงลาย ผ่านสนามแข่งรถพีระเชอร์กิต และสิ้นสุดที่ตำบลเชิงเนิน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ระยะทาง 60 กิโลเมตร จากนั้นใช้ทางหลวงหมายเลข 3 ระยะทาง 108 กิโลเมตร ถึงจังหวัดจันทบุรี รวมระยะทาง 308 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 3 ทางหลวงหมายเลข 344 เส้นทาง บ้านบึง - แกลง เริ่มต้นที่กิโลเมตรที่ 88 ถนนสุขุมวิท อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ผ่านอำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี อำเภอวังจันทร์และอำเภอแกลง จังหวัดระยอง ระยะทาง 110 กิโลเมตร จากนั้นใช้ทางหลวงหมายเลข 3 ระยะทาง 58 กิโลเมตร ถึงจังหวัดจันทบุรี รวมระยะทาง 266 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 4 เชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคตะวันออก เริ่มต้นที่กิโลเมตรที่ 200 ทางหลวงหมายเลข 33 อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี เลี้ยวขวาที่ กิโลเมตรที่ 230 จังหวัดสระแก้ว เข้าทางหลวงหมายเลข 317 ระยะทาง 189 กิโลเมตร ผ่านอำเภอ วังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว อำเภอสอยดาว อำเภอโป่งน้ำร้อนและอำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี รวมระยะทางจากอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ถึงจังหวัดจันทบุรี 219 กิโลเมตร

2.6 ทรัพยากรธรรมชาติ

จากคำบอกเล่าต่อกันมาทำให้ทราบว่า สมัยก่อน (พ.ศ.2500) ชุมชนท่าแฉลบมีป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์มาก โดยเฉพาะต้นโกงกาง ทั่วชนิดใบเล็กและใบใหญ่ และยังมีต้นไม้ใหญ่มากมายหลายชนิด สัตว์ต่างๆ ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำก็มีชุกชุม ชาวบ้านที่ทำอาชีพประมงชายฝั่งจึงมีรายได้ดีจาก

การหา กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ มาขาย แต่เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป การเลี้ยงแบบดั้งเดิมหรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่าเลี้ยงตามบุญตามกรรมจะไม่ได้ผลอีกเลย เช่น การเลี้ยงหอยนางรม และอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ป้าชายเลนลดลงคือการทำนากุ้ง

ภาพที่ 20 ป้าชายเลนริมฝั่งท่าแฉลบในปัจจุบันที่เหลืออยู่น้อย

2.7 ประเพณีวัฒนธรรมและศาสนา

ชุมชนท่าแฉลบประกอบด้วยวัฒนธรรมและประเพณีของคน 3 กลุ่ม ที่แตกต่างกันทั้งศาสนาและเชื้อชาติ อันได้แก่ ชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ชาวจีน และชาวญวน ชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธเป็นประชากรดั้งเดิม มีวัดเวการามเป็นศูนย์รวมจิตใจในการดำเนินวิถีชีวิต ส่วนชาวจีนอพยพจากผืนแผ่นดินใหญ่ จะปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนอยู่บริเวณตลาดซึ่งอยู่ใกล้กับท่าเรือ มีศาลเจ้าแม่เจ้าน้อยเป็นที่เคารพสักการบูชา และประชากรกลุ่มสุดท้ายคือชาวญวนคาทอลิก

ภาพที่ 21 วัดเวการาม (วัดเจ้าน้อย)

ภาพที่ 22 ศาลเจ้าแม่เจ้าน้อยเป็นที่เคารพสักการบูชาของคนเชื้อสายจีน

2.7.1 คริสตศาสนาในชุมชนท่าฉเลบ

ชาวชุมชนท่าฉเลบนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมากกว่า 90 % มีโบสถ์คริสต์ 1 หลัง ชื่อโบสถ์ธรรมมาสนักบุญเปโตร หรือ เซนต์ ปีเตอร์ มีบาทหลวงประจำ 1 องค์ คือบาทหลวง วีรชน นพคุณทอง มีแม่ชี 2 องค์

กิจกรรมทางศาสนา มีการเข้าโบสถ์ตอนเย็นวันธรรมดาถึงวันเสาร์ เวลาประมาณ 16.30 น. และวันอาทิตย์เวลาประมาณ 8.30 น. โดยเฉพาะในวันอาทิตย์ จะเป็นวันที่คนมารวมตัวกันที่โบสถ์มากกว่าทุกวัน เพื่อปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน

พิธีกรรมทางศาสนาจะมีเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในช่วงปิดเทอม ประมาณเดือนเมษายน ของทุกปี มีการเรียนคัมภีร์ไบเบิลและคำสอนตามหลักศาสนา เด็กอายุระหว่าง 7 -10 ปีจะได้รับการทำพิธีทางศาสนาเรียกว่า การรับศีลมหาสนิท ส่วนเด็กอายุ 11 ปี ขึ้นไป ที่ผ่านการรับศีลมหาสนิทมาแล้ว จะเรียนคัมภีร์ไบเบิลและคำสอนตามหลักศาสนา ขั้นที่สูงขึ้นไปจะเตรียมตัวเข้าพิธีรับศีลกำลัง เชื่อว่าจะทำให้เป็นเด็กที่สมบูรณ์

ภาพที่ 23 โบสถ์ธรรมมาสนักบุญเปโตรศูนย์รวมจิตใจคนท่าฉเลบ ที่นับถือศาสนาคริสต์

2.7.2 ประเพณีและพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาคริสต์

1) พิธีแต่งงาน หากเจ้าสาวนับถือศาสนาคริสต์ จะมีการแห่ขันหมากในตอนเช้า และทำพิธีในโบสถ์ในช่วงบ่าย ส่วนมากจะเป็นเวลา 14.00 น. และมักไม่มีพิธีทางศาสนาอื่นให้เห็น

2) งานฉลองวัด เป็นงานประจำปี จัดขึ้นในวันเสาร์สุดท้ายของเดือนกุมภาพันธ์ งานนี้จะมีบาทหลวงและชาวบ้านจากต่างอำเภอ ต่างจังหวัดมาร่วมมากมาย มีการเตรียมงานล่วงหน้า 3 วัน เรียกว่า “ตรีวาร” โดยชาวบ้านจะมาเตรียมงาน โดยทำความสะอาดบริเวณโบสถ์ ทำความสะอาดสถานที่และอุปกรณ์ต่างๆ ในการทำงาน จะมีการแจกจ่ายรายชื่อแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน แม้ครัวจะมาเตรียมอาหารกันแต่เนิ่นๆ ก่อนวันจริง 1 วัน ส่วนผู้ชายจะมีหน้าที่ปักธงสีเหลือง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเฉลิมฉลอง ส่วนวันจริงนั้นคือวันเสาร์ มีการทำพิธีทางศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ในเวลา 10.30 น. และจะเสร็จพิธีเวลา 12.00 น. วันนี้จะมีแขกต่างถิ่นมาร่วมมากมาย เสร็จแล้วจะรับประทานอาหารร่วมกัน คนในหมู่บ้านจะเตรียมอาหารไว้เลี้ยงแขกต่างถิ่นมากมาย เป็นการกระชับความสัมพันธ์ของคนในศาสนา งานประจำปีดังกล่าวไม่มีใครต้องซื้อหาอาหารสำหรับอาหารสำหรับเลี้ยงแขกต่างถิ่นที่มาเยือน เนื่องจากชาวบ้านจะช่วยกันบริจาคสิ่งของ บ้างก็ช่วยเป็นเงิน

3) งานคริสต์มาส ผู้ที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับมารวมตัวกัน ถือเป็นวันรวมญาติ มีการเข้าวัดทำพิธีทางศาสนา หลังจากนั้นที่วัดจะมีงานรื่นเริง ตามบ้านจะมีการประดับไฟสัญลักษณ์วันคริสต์มาส และแต่ละบ้านจะมีงานฉลอง และมีการมอบของขวัญให้กัน

นอกจากที่กล่าวไปแล้ว ชาวท่าแลบที่นับถือศาสนาคริสต์ ยังมีพิธีกรรมหลายอย่างเหมือนเช่นคริสตศาสนิกชนทั่วไป

ตารางที่ 2 กิจกรรมและพิธีกรรมในรอบปีของชุมชนท่าแฉลบที่นับถือศาสนาคริสต์

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
วันขึ้นปี ใหม่	*											
ฉลองวัด		*										
รับศีล					*							
ศึกษาคัมภีร์					*							
วันแม่ แห่งชาติ								*				
สวดส่าย ประจำ										*		
คริสต์มาส												*
วัน ครอบครัว												*

2.8 การศึกษา

ชุมชนท่าแฉลบมีโรงเรียน 1 แห่ง เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านเขาน้อย หมู่ที่ 9 ตำบลบางกะจะ ผู้ปกครองที่ต้องการประหยัดค่าใช้จ่ายจะส่งลูกหลานไปเรียนโรงเรียนแห่งนี้ ส่วนคนที่มีฐานะขึ้นมานิยมส่งบุตรหลานไปเรียนในตัวเมืองจันทบุรี ระดับการศึกษาของชนในชุมชน ผู้ที่มีอายุ 40 ปี ขึ้นไป ส่วนมากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนเยาวชนในหมู่บ้านหลังจากจบโรงเรียนในหมู่บ้านแล้วร้อยละ 50 จะไปเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาในตัวเมือง ที่เหลือไม่ได้เรียนต่อ

ภาพที่ 24 โรงเรียนบ้านท่าแฉลบ

2.9 สาธารณสุข

ภาพที่ 25 สถานีอนามัยบ้านเขาน้อย

ด้านสาธารณสุข ในชุมชนมีสถานีอนามัย 1 แห่ง คือสถานีอนามัยบ้านเขาน้อย

บทที่ 3

กระบวนการดำเนินงาน

โครงการวิจัย “การศึกษารูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรมเพื่อให้ได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ในพื้นที่ชุมชนฝั่งท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี” นี้เป็นการวิจัยเชิงการทดลองและการเก็บข้อมูล ซึ่งการดำเนินการมีการปรับแผนการทำงานตามสภาพความพร้อมและความเป็นจริงของพื้นที่ โดยการดำเนินงานมีกระบวนการ ได้แก่ ประชุมทีมวิจัยเพื่อแบ่งบทบาทหน้าที่ จัดเวทีทำความเข้าใจโครงการแก่ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง การจัดหาทุนและอุปกรณ์ในการทำแพทดลองเลี้ยงหอยนางรม วางแผนเก็บข้อมูล ทำแพทดลองเก็บข้อมูล สืบค้นข้อมูลบริบทชุมชน วิเคราะห์และสรุปข้อมูล รวมไปถึงการนำเสนอข้อมูลที่ทำได้ทำวิจัยสู่สาธารณะ

คุณบรรทม บุตรฉัยยา หัวหน้าโครงการ ได้เขียนบทกลอนสะท้อนการทำงาน เมื่อเริ่มงานวิจัยไว้ดังนี้

ภาพที่ 26 คุณบรรทม บุตรฉัยยา หัวหน้าโครงการทำสัญญา

“หลังจากหนึ่งกัณยาปีสี่เก้า
ไม่เคยรู้ไม่เคยผ่านงานวิจัย
ทีมพี่เลี้ยงแนะนำทำไม่ยาก
คนรุ่นเก่าเล่าบอกนอกห้องเรียน
จึงเริ่มลงมือทำตามคำแนะนำ
เก็บข้อมูลมาเพิ่มเติมทุกคน
เพราะได้ทีมพี่เลี้ยงจากราชภัฏ
เป็นความรู้สู่ชุมชนคนต่อไป

ใจของเราคิดหนักจักทำไหน
ทำอะไรไม่เคยรู้ไม่เคยเรียน
ข้อมูลมากหามาได้ให้รีบเขียน
พร้อมพากเพียรหาความรู้มาสู่ตน
ทั้งแยกแยะและสังเกตหาเหตุผล
จึงเป็นผลประสบความสำเร็จงานวิจัย
และสกว.ที่จัดมาสอนให้
ทีมวิจัยขอบค้ำขอบคุณ”

3.1 ประชุมทีมวิจัยและแบ่งบทบาทหน้าที่

หลังจากที่โครงการได้รับการอนุมัติเมื่อประมาณต้นเดือนกันยายน 2549 ทางทีมวิจัยหอยนางรมท่าแฉลบ ได้ประชุมทีมงานเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน ที่บ้านคุณอุดม ซึ่งเป็นที่ปรึกษาทีมวิจัย โดยมีทีมวิจัยและพี่เลี้ยงมาร่วมกันพูดคุยทำความเข้าใจเนื้อหาของการทำงานอีกครั้ง พร้อมทั้งเรื่องการบริหารงบประมาณ ว่าต้องทำหลักฐานอะไรอย่างไรบ้าง จากนั้นได้ชวนทางทีมวิจัยวางแผนงานว่าอยากทำอะไรก่อน ซึ่งในส่วนของ การเก็บข้อมูลงานวิจัยนั้นทางทีมวิจัยอยากมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลจากแปลงทดลองก่อน พร้อมทั้งลงแพทยทดลองเพิ่ม

นอกจากนั้นแล้วยังได้มีการแบ่งหน้าที่การทำงาน เพื่อให้งานดำเนินไปอย่างคล่องตัว ทุกคนในทีมมีหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจน ทีมวิจัยจึงแบ่งบทบาทหน้าที่หลักๆ ดังนี้

1. คุณบรรทม เป็นหัวหน้าโครงการ ดูแลโครงการภาพรวมทั้งหมด
2. คุณบันลือ เป็นรองหัวหน้าโครงการ ดูแลการประชาสัมพันธ์การทำงาน
3. คุณสมคิด เป็นเหรียญก คือดูแลหลักฐานการเงินและค่าใช้จ่ายต่างๆ ของโครงการ
4. คุณกัณหา เป็นเลขานุการ บันทึกการทำงานของทีมงาน
5. คนอื่นๆ ในทีมวิจัย เป็นฝ่ายเก็บข้อมูลในด้านต่างๆ

3.2 ทำความเข้าใจโครงการกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในการทำความเข้าใจโครงการกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทีมวิจัยใช้เวทีประชาคมหมู่บ้านเป็นหลัก ซึ่งจะประชุมกันเป็นประจำทุกเดือนที่วัดโรมันคาทอลิกท่าแฉลบ ในเวที่ดังกล่าว ทีมวิจัยจะสอดแทรกประเด็นเกี่ยวกับงานวิจัยเป็นวาระหนึ่งของการประชุม โดยมาพูดคุยทำความเข้าใจว่าทางทีมจะทดลองการเลี้ยงหอยนางรมให้โต โดยมีการเก็บข้อมูล แล้วฟังเสียงสะท้อนจากชุมชน และอีกแนวทางหนึ่งจะเป็นการพูดคุยตามวงเล็วงน้อยตามแต่โอกาส ผลจากการทำความเข้าใจกับทุกส่วนที่เกี่ยวข้องนั้น เสียงส่วนใหญ่สะท้อนกลับมาว่าทำไมต้องทำวิจัย ไม่มีความจำเป็นต้องทำวิจัยเลย เราก็เคยเลี้ยงกันอยู่ บางส่วนก็เห็นดีด้วยลองทำไปก่อน ถ้าได้ผลก็จะคิดดูอีกที แต่ถึงกระนั้นทางทีมวิจัยก็ยังสู้กันไป

3.3 การจัดหาทุนและอุปกรณ์ในการทำแพทยทดลองเลี้ยงหอยนางรม

หลังจากที่มีการพูดคุยกันพอเข้าใจบ้างในเบื้องต้น ทีมพี่เลี้ยงจากศูนย์ประมงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคตะวันออก ได้ชวนทีมวางแผนการทำงานโดยพูดคุยกันเมื่อประมาณกลางเดือนกันยายน 2549 เนื่องจากในการทดลองครั้งนี้ ไม่ได้ตั้งงบประมาณไว้ และก่อนการเสนอโครงการได้มีการพูดคุยในเรื่องนี้ไว้ก่อนหน้าแล้ว ซึ่งในการทำแพทยนั้นได้รับความอนุเคราะห์งบประมาณจาก

เทศบาลตำบลบางกะจะ จำนวน 20,000 บาท (สองหมื่นบาทถ้วน) เพื่อทำแพทดลอง และส่วนหนึ่งที่มิวิจัยได้ใช้แพที่มีอยู่เดิมที่เคยใช้เลี้ยงเชื้อลูกหอย มาประยุกต์เป็นแพในการทดลอง

ภาพที่ 27 วัสดุที่ใช้ทำแพในการทดลอง

3.4 วางแผนเก็บข้อมูล

ในวันที่ 15 พฤศจิกายน 2549 เวลาประมาณบ่ายโมงทีมวิจัย ได้มาประชุมปรึกษาหารือกัน ณ บ้านคุณอุดม ซึ่งเป็นที่ปรึกษา ครั้งนี้ทีมวิจัยมาประชุมครบทุกคน และมีทีมพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคตะวันออก รวมแล้วประมาณ 10 กว่าคน มาร่วมพูดคุย ประเด็นหลักๆ ที่พูดคุยกัน ได้แก่ เรื่องที่ทีมวิจัยจะดำเนินการเป็นอันดับแรก คือการวางแผนเก็บข้อมูลในแปลงทดลอง และการเก็บข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่นสภาพแวดล้อม

3.4.1 ข้อมูลเกี่ยวกับการทดลอง

1) การเก็บข้อมูลหอยนางรม

ข้อมูลที่ต้องเก็บ ได้แก่ วันเดือนปีที่เก็บ ชนิดของแพที่ไปเก็บเป็นแพอะไร กระแสน้ำเป็นอย่างไร สีของน้ำช่วงนี้ความขุ่น หรือใส การเจริญเติบโตเป็นอย่างไร (น้ำหนัก ขนาด) จะรู้ได้อย่างไร มีศัตรูไหม เป็นอย่างไร ปัญหาและอุปสรรคระหว่างการเก็บข้อมูลมีไหม มีวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นอย่างไร ใครเป็นคนบันทึก เป็นต้น

2) การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแพ

ข้อมูลที่ต้องเก็บ ได้แก่ รูปแบบของแพ แพลอยและแพร้าน มีลักษณะเป็นอย่างไร ใช้วัสดุอะไรมาทำ จำนวนพวงอิแปะที่วาง ระดับความลึกที่แขวนพวงหอย เป็นต้น

3.4.2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม

ข้อมูลที่ต้องเก็บ ได้แก่ เรื่องของน้ำ ได้แก่ ฤดูกาล กระแสการไหล ความเค็ม ลักษณะน้ำขึ้น – ลง เรื่องของแสงแดดและสภาพอากาศ เช่น ความร้อน ลม เป็นต้น

ภาพที่ 28 ทีมวิจัยวางแผนเก็บข้อมูลร่วมกับพี่เลี้ยง

เมื่อเก็บข้อมูล และจดบันทึกจากการสังเกต วัด และชั่งน้ำหนัก ทีมวิจัยจะนำข้อมูลที่ได้นำมา
คุยกันเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งในการเก็บข้อมูลจะมีการแบ่งเป็น 3 ทีม เก็บข้อมูล ตามแพของตัวเอง

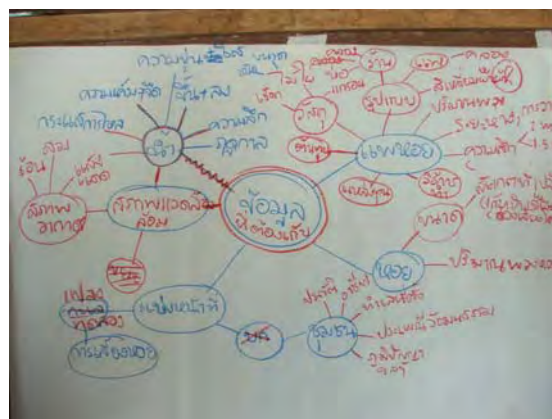
แพที่ 1. คุณบรรทม คุณกันหา และคุณบันลือ

แพที่ 2 คุณสมคิด คุณสมหวัง และคุณวิภาดา

และแพที่ 3 คุณอำพร คุณคง และคุณนิ่มนวล ซึ่งรายละเอียดในการทดลอง คุณบรรทม
หัวหน้าทีมวิจัย ได้บรรยายเป็นบทกลอน ดังนี้

“เราแบ่งหน้าที่ที่มีทั้งหมด
แยกเป็นสามแพแพละสามคน
ในแพที่หนึ่งมีคุณบรรทม
ในแพที่สองมีวิภาดา
ส่วนแพที่สามนำโดยคุณอ้อ
เมื่อทำแพเสร็จสำเร็จสามแปลง

ตั้งข้อกำหนดให้คู่เหมาะสม
เพื่อไม่สับสนและเสียเวลา
บันลือร่วมผสมและคุณกันหา
ที่ตามติดมาคืออึดกับแดง
นิ่มนวลติดต่อชวนเอ๋ร่วมแข่ง
เราจึงจัดแบ่งนำหอยมาลง”

ภาพที่ 29 การวางแผนเก็บข้อมูล

3.5 ทำแพทดลองการเลี้ยงหอยนางรม

โดยในวันที่ 19 ตุลาคม 2549 ทีมวิจัยลงมือทำแพ โดยเริ่มทำการต่อแพที่ 1 บริเวณหน้าบ้านคุณอุดม ใช้เวลาทำประมาณ 6 ชั่วโมง ส่วนแพของคุณบรรทมได้ดำเนินการก่อนหน้านั้นแล้ว ซึ่งรูปแบบและวิธีการทำแพพอสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 30 การทำแพลอยเพื่อใช้ในการทดลอง

ภาพที่ 31 แพลอย

ภาพที่ 32 แพร้าน

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบลักษณะของแพลอยและแพรำน ต่อ 1 แพ

	แพลอย	แพรำน
อุปกรณ์	1. ไม้ไผ่ตง 45 ต้น 2. เชือก 3. ถังน้ำขนาดประมาณ 30 ลิตร ประมาณ 75 ลูก 4. เชือกเล็กสำหรับไม้ขันทอง 5. ไม้ขันทอง	1. ไม้ไผ่ตง 45 ต้น 2. เชือก 3. ไม้ขัดตาเชือก
วิธีการทำแพ	1. วางไม้คานให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า การวางคานต้องวางเป็นคู่ อย่างน้อยจำนวน 5 คู่ และความห่างของคานต้องพอดีกับท่อนลอยที่เป็น ถังน้ำขนาด 30 ลิตร 2. ความกว้าง – ยาวของแพเท่ากับไม้ไผ่ที่นำมาใช้ 3. ระยะการวางไม้ไผ่ห่างกันประมาณ 50 ซม.	การทำแพรำนในบ่อ (คล้ายแพแต่ปักเสาติดพื้นดิน แต่ทำเป็นคานเดี่ยว และทำเสาปักลงพื้นดินเพื่อรองรับน้ำหนักของแพ) ขนาดของรำนในบ่อและแพลอย (อยู่นอกบ่อ) มีความกว้าง*ยาว = 8*10 เมตร
วิธีการทดลอง	ทดลอง 3 ระดับ (จากผิวหน้า) 1. ระดับความลึก 50 ซม. 2. ระดับความลึก 100 ซม. 3. ระดับความลึก 150 ซม.	ทดลอง 3 ระดับ (จากผิวหน้า) 1. ระดับความลึก 50 ซม. 2. ระดับความลึก 100 ซม. 3. ระดับความลึก 150 ซม.
จำนวนพวงหอยที่แขวน	1,500 พวง	1,500 พวง
ช่วงการทดลอง	ต.ค. 2549 - มิ.ย. 50 (9 เดือน)	ต.ค. 2549 - มิ.ย. 50 (9 เดือน)
ระดับน้ำ	ทดลองในระดับน้ำความลึกประมาณ 2 - 4 เมตร	ทดลองในระดับน้ำความลึกประมาณ 2- 4 เมตร
ลักษณะพื้นที่	วางแพในลำคลอง	ทำแพในบ่อกึ่ง บ่อปลาร้าง

แต่ละแพแขวนหอยได้ประมาณ 6,000 - 10,000 พวง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนตัวหอย มากหรือน้อย เมื่อต่อแพเสร็จแล้วก็นำหอยมาแขวน

3.6 ลงหอยนางรมในแพทดลอง

ในวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2549 ทีมวิจัยนั่งเรือจากหมู่บ้านไปยังแปลงทดลองที่ทำเอาไว้เพื่อนำลูกหอยเชื้อ (พวงอีแปะ) ที่พ่อโตได้ขนาด เอามาเลี้ยงต่อที่บริเวณแพทดลอง โดยลงแพละ 1,500 พวง (คนละประมาณ 500 พวง) ซึ่งใน 1 พวงจะมีเชื้อลูกหอยอยู่ 10 เส้น เพื่อไม่ให้เชื้อลูกหอยเกาะกันแน่นเกินไปทางทีมวิจัยจึงได้ทำการแยกพวงเชื้อลูกหอยให้เหลือ ประมาณ 5 เส้น แต่ถ้ายังแน่นมากอีกจะแยกให้เหลือน้อยกว่านี้ได้ แล้วใช้เชือกมัดให้เชื้อลูกหอยยาวลงมา ประมาณ 50 เซนติเมตร 1 เมตร และ 1.5 เมตร ตามที่ทีมวิจัยได้ตกลงกันเอาไว้ว่าจะทดลองตามระดับดังกล่าวเพื่อดูผลการทดลอง ซึ่งทั้ง 3 แพจะใช้ระดับเดียวกันในการทดลอง

วันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 ได้นำหอยชุดใหม่เข้าบ่ออีก ประมาณ 1,000 พวง (เป็นหอยจากแพลอยที่ไม่ได้เสียหายจากน้ำจืด) จากนั้นทีมวิจัยได้ลงสำรวจเก็บข้อมูลทุกแพอีกครั้ง

3.7 สำรวจข้อมูลในแพทดลอง

วันที่ 20 พฤศจิกายน 2549 พบว่าหอยที่อยู่ในบ่อที่เป็นแพร้านมีการเจริญเติบโตขึ้น (สังเกตจากการสร้างเปลือก) จึงเก็บข้อมูลมากขึ้น คือเดือนละไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง และเก็บข้อมูลร่วมกับทีมวิจัย 1 ครั้งของทุกเดือน (ส่วนทีมวิจัยทุกคนจะเก็บและบันทึกข้อมูลของแต่ละคนไว้เพื่อนำมาร่วมกันเสนอต่อที่ประชุมในวันชี้แจงผลการวิจัย)

ภาพที่ 33 การทำสัญลักษณ์เพื่อจดจำในการเก็บข้อมูล

ส่วนแพลอยทดลองช่วงหอยครั้งแรก 1 พวง ได้นำหนัก 2 กิโลกรัม ก็ลงไปสำรวจแพหอย และทำความสะอาด เอาศัตรูหอยออก ก็มีหอยเหลือบ ลังถึก ส่วนสภาพแวดล้อม มีขยะ เช่น ใบไม้ และถุงพลาสติกลอยเข้ามาเกาะ ที่ขนาดความลึก 50 เซนติเมตร พบหอยโตดี แต่มีศัตรูเยอะ ส่วนที่ความลึก 1 เมตร พบลูกหอยเยอะ ศัตรูหอยมีบ้าง ส่วนความลึกที่ 1.50 เมตร พบว่าหอยโตดี

วันที่ 17 ธันวาคม 2549 ช่วงเที่ยงวันหลังรับประทานอาหารเสร็จทางทีมพากันล่องเรือไปสำรวจ ทั้ง 3 แพ เพื่อไปสำรวจว่าหอยเจริญเติบโตดีหรือไม่ แขนงต่างระดับแล้วเป็นอย่างไร น้ำหนักมากขึ้นหรือเปล่า และพบว่าหอยโตขึ้นกว่าเดิม

ภาพที่ 34 สังเกตการเจริญเติบโตและสำรวจศัตรูของหอย

วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2549 ลงไปสำรวจดูหอย ทำความสะอาด เอาศัตรูหอยออก เพื่อให้หอยโตขึ้นกว่าเดิม จากสำรวจพบว่าหอยโตขึ้นเล็กน้อย

ภาพที่ 35 ทีมวิจัยกำลังสำรวจ ทำความสะอาด และเอาศัตรูหอยออก

วันที่ 21 มกราคม 2550 ลงไปที่แพดูหอยที่แขวนเอาไว้ ว่าโตขึ้นบ้างไหม ดูว่ามีศัตรูหอยเกิดบ้างหรือไม่ ที่พบเห็นได้แก่ หอยเหลียว เปรียงหัวหอย เป็นต้น และมีการเปลี่ยนระดับของเชือกที่มัดหอยให้ตื้นมาบ้าง จาก 1 เมตร ก็เป็น 80 เซนติเมตร หรือ 90 เซนติเมตร

วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 ลงไปดูหอยตามปกติ คูน้า คู่ศัตรูของหอย และความเจริญเติบโตของหอย ทำความสะอาดหอย เก็บขยะออกจากแพ ที่ความลึก 50 เซนติเมตร พบลูกหอยมาเกาะมาก แต่หอยที่ทดลองเลี้ยงโตดีที่สุด ส่วนที่ความลึก 1 เมตร พบว่าโตดี ส่วนความลึกที่ 1.50 เมตร พบว่าไม่ค่อยโตและมีเพรียงหัวหอมมาเกาะเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 36 เก็บข้อมูลขนาดความโต

วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2550 นำหอยเชื้อลงมาแขวนที่แพอีกจำนวนคนละ 500 เส้น ซึ่งหอย 1 พวง มีจำนวน 10 เส้น จึงแยกออกแขวนเป็น 5 เส้น ต่อ 1 พวง หรือบางเส้นที่ตัวใหญ่มากๆ ก็อาจแบ่งเป็น 3 หรือ 4 เส้น ต่อ 1 พวง เพื่อจะได้ไม่หนักมากเกินไป และดูแลง่ายแล้ว การแขวนที่ความลึกประมาณ 50 เซนติเมตร 100 เซนติเมตร ถึง 150 เซนติเมตร เพื่อดูว่าความลึกขนาดไหนจะได้ผลมากกว่ากันเหมือนเช่นที่เคยทำมา และในช่วงเดือนนี้แพบริเวณชุมชนท่าแฉลบมีสภาพทรุดโทรม ส่วนแพบริเวณสนามกอล์ฟยังมีความสมบูรณ์ดีเนื่องจากการดูแลอย่างสม่ำเสมอ

วันที่ 18 พฤษภาคม 2550 ลงสำรวจหอย ทำความสะอาดหอยเก็บขยะที่แพ ดูว่ามีศัตรูหอยหรือเปล่า ตอนนี้น้ำเป็นน้ำจืดทำให้หอยเจริญเติบโตช้า ที่ขนาดความลึก 50 เซนติเมตร พบหอยโตเกิน 3 เซนติเมตร แต่มีลูกหอยมาเกาะเยอะ ส่วนที่ความลึก 1 เมตร พบว่าหอยมีขนาดเฉลี่ยประมาณ 3 เซนติเมตร ลูกหอยเยอะ ศัตรูหอยพอมิ ส่วนความลึกที่ 1.50 เมตร พบว่าโตไม่ถึง 3 เซนติเมตร มีเพรียงหัวหอมมาเกาะเยอะ แต่ไม่มีลูกหอยมาเกาะ

ภาพที่ 37 ทีมวิจัยเก็บข้อมูลการเจริญเติบโต

วันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2550 หลังจากทีทีมวิจัยประชุมกันเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ได้นั่งเรือลงไปดูแพหอย ศัตรูของหอยที่พบ มีเพียงหัวหอมที่ได้หลุดออกไปบ้าง เพราะน้ำจืดลง และทางเราก็มีการย้ายหอยอีกครั้ง โดยมีการปล่อยเชือกให้ลึกลงไปอีกหน่อย เนื่องจากช่วงปลายเดือนสิงหาคมถึงต้นเดือนกันยายน หอยจะเริ่มไข่ใหม่ เดี่ยวหอยใหม่จะมาทับหอยเก่า แล้วจะทำให้หอยเก่าตาย และต้องดูแลแพเก่าว่าไม้ที่แพเก่ายังแข็งแรงหรือไม่ ถ้าไม่แข็งแรงก็ต้องเปลี่ยนไม้ใหม่ เพื่อจะได้นำลูกปูใหม่ที่ทำขึ้นมาใหม่ ลงไปเลี้ยงใหม่ต่อไป

ภาพที่ 38 ทีมวิจัยบันทึกข้อมูล

หลังจากดูแลแพและซ่อมแพเสร็จก็ดำเนินการลงลูกปูที่ทำขึ้นมาใหม่ ไปลงแพเพื่อเลี้ยงต่อไป และได้ทิ้งระยะมาช่วงหนึ่ง

วันที่ 10 พฤษภาคม 2550 จากการลงสำรวจพบว่าหอยเหียบเกิดมามาก ลูกหอยพอมีเกิดบ้าง หอยแมลงงูเกิดเป็นบางพวง สภาพน้ำปกติ สิ่งที่ต้องทำคือ ลงไปที่แพเพื่อดูตามพวงหอยว่ามีหอยเหียบหรือไม่ ถ้ามีก็ดึงออกมา แล้วแหว่งพวงหอยบ้าง บางพวงก็เลอะมาก ดูว่าหอยโตขึ้นบ้างหรือไม่ แล้วลองแกะเนื้อดูว่าอ้วนมากพอที่จะขายได้หรือยัง

ภาพที่ 39 หอยเหล็บบัตรชนิดหนึ่งของหอยนางรม

วันที่ 10 สิงหาคม 2550 ลงไปเก็บข้อมูลของหอยใหญ่ที่ยังเหลืออยู่ ว่าหอยเจริญเติบโตดีหรือไม่ และศัตรูหอยมากน้อยเพียงใด การลงไปเก็บข้อมูลครั้งนี้ไปเพียง 3 คน คือ คุณบรรทม คุณสมคิด และคุณกันหา พบว่าศัตรูของหอยมีบ้างเล็กน้อย คือ เพรียงหัวหอม แต่ก็มีปัญหาในเรื่องดังกล่าวไม่มากนัก เนื่องจากเพรียงหัวหอมจะหลุดออกไปเองเมื่อนำมาจัดมากๆ แต่ก็ยังคอยคู่อิกต่อไปในช่วงที่หอยจะไข่ใหม่อีกครั้ง ต้องคอยย้ายหรือหย่อนเชือกลงไปอีก เพื่อหนีไข่ใหม่ ไม่ให้มาจับทับหอยใหญ่ของเก่า ถ้าไข่มาจับจะทำให้หอยใหญ่ตายได้

หลังจากที่เก็บข้อมูลไปรอบหนึ่งแล้ว ทีมวิจัยได้ใช้เวลาหลังจากนั้นวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งก็ยังเก็บข้อมูลต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาหนึ่งเพื่อเปรียบเทียบการเจริญเติบโตของหอยนางรมให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และมีการตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน โดยพี่เลี้ยงลงพื้นที่ไปชวนคุยเป็นระยะๆ หากข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ก็มีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

3.8 การสืบค้นข้อมูลชุมชนท่าแฉลบ

ในการเก็บข้อมูลด้านชุมชนนั้นทีมวิจัย ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลช่วงกลางๆ โครงการ หลังจากที่ได้เก็บข้อมูลในแพทดลองแล้วเสร็จแล้ว ซึ่งแหล่งข้อมูลมาจาก 2 แหล่งใหญ่ๆ ได้แก่

1) คนในชุมชน โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้ที่มาอยู่แห่งนี้เป็นเวลานาน โดยวิธีการของทีมวิจัยนั้น จะนัดหมายกันในทีมและบุคคลเป้าหมายในเรื่องวัน เวลาสถานที่และเรื่องที่ต้องการไปพูดคุย โดยทีมวิจัยจะสลับการเป็นผู้ตั้งคำถามและจดบันทึก ซึ่งประเด็นคำถามเกี่ยวข้องกับ ประวัติความเป็นมาของชุมชนท่าแฉลบ วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ สภาพสังคม อดีตถึงปัจจุบัน การคมนาคม วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา เป็นต้น

2) ข้อมูลเชิงเอกสารที่มีนักเขียนหรือนักวิชาการบางท่านได้เขียนถึงเรื่องราวของท่าแฉลบเอาไว้ เช่น จากหนังสือเพื่อความเข้าใจของแผ่นดิน และสื่อบุพิเศษของหนังสือพิมพ์สยามนิวิสต์

“100 ปี วิถีคนท่าแฉลบ อดีตที่ไม่เคยหลับ กับปัจจุบันที่ถูกลืม” เขียนโดย พันจ่าเอกกมนิต ดิเรกศิลป์

ซึ่งผลจากการเก็บข้อมูลดังกล่าวทำให้ได้รับรู้และเข้าใจเรื่องราวของชุมชนท่าแฉลบมากขึ้น รวมทั้งได้ความสัมพันธ์ของผู้คนด้วย (ประเด็นคำถามในการเก็บข้อมูล ; ภาคผนวกที่ 4)

3.9 สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล

ในการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลนั้นมีพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือร่วมด้วย โดยทีมวิจัยจะนำข้อมูลที่เก็บได้มาเล่าสู่กันฟัง และพี่เลี้ยงชวนและช่วยจัดวางให้เป็นหมวดหมู่ จากการชวนทำกิจกรรมดังกล่าวนี้ทำให้ทีมวิจัยได้ฝึกการเขียนเรียบเรียงข้อมูล แต่เนื่องจากทีมวิจัยไม่มีความคุ้นเคยทำให้ไม่ถนัดเรื่องของการเรียบเรียงถ้อยคำ ซึ่งพี่เลี้ยงจึงช่วยแนะนำเบื้องต้นและช่วยเรียบเรียงแล้วนำกลับมาดูกันอีกครั้ง

ภาพที่ 40 สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล

3.10 ทบทวนและเติมเต็มข้อมูล

เนื่องจากโครงการได้ดำเนินการมาถึงระยะหนึ่งและได้ข้อมูลมาพอสมควรแล้ว ซึ่งข้อมูลที่ได้ในช่วงแรกจะเป็นข้อมูลจากแปลงทดลองเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยได้นัดหมายพูดคุยกันในวันที่ 23 มีนาคม 2550 ซึ่งเป็นการพูดคุยทบทวนความเข้าใจโครงการอีกครั้ง เพื่อนำไปสู่ประเด็นเนื้อหาการทำงานที่ครอบคลุม จากการพูดคุยนั้นทุกคนได้เขียนประสบการณ์ ข้อมูลการลงสำรวจหอยนางรมว่าทำอะไร ทำอย่างไร พบอะไร ดูแลอย่างไร หอยเป็นอย่างไร และนำข้อมูลมาคุยกัน ซึ่งการพูดคุยนั้นจะมีประมาณเดือนละ 1 ครั้ง

ภาพที่ 41 วงคุยงานวิจัยของชาวท่าแฉลบ

3.11 เวทีการพูดคุยประจำเดือนของทีมวิจัย

ในการคุยประจำเดือนของทีมวิจัยนั้น ทีมจะนัดหมายพูดคุยกันประมาณเดือนละ 1 ครั้ง โดยส่วนใหญ่พี่เลี้ยงจะมาร่วมพูดคุยเกือบทุกครั้ง ซึ่งเรื่องที่คุยกันจะเป็นเรื่องความคืบหน้าของข้อมูล การวางแผนการทำงาน การนำความคืบหน้าของแต่ละฝ่ายมาพูดคุยร่วมกัน และเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างทีมวิจัยกับชุมชนเป็นหลัก ส่วนการพูดคุยบางเดือนจะมีการนำเรื่องของเงินเข้ามาร่วมวงพูดคุยด้วย และเป็นการนำปัญหาอุปสรรคต่างๆ มาเล่าสู่กันฟัง เพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน

3.12 การเตรียมเวทีคืนข้อมูลและออกสื่อประชาสัมพันธ์

วันที่ 4 ตุลาคม 2551 ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดโรมันคาทอลิกท่าแฉลบ ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงประชุมร่วมกันเพื่อวางแผนการจัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และร่างแผนประชาสัมพันธ์งานวิจัย โดยร่วมกันวางแผนว่าจะนำเสนอเรื่องราวอะไรบ้าง เพื่อเป็นการสร้างกระแสการคืนข้อมูลสู่ชุมชน จากการพูดคุยกัน จึงได้ข้อสรุปร่วมกันว่าจะนำเสนอของจริงและถ่ายทำที่แพชุมชนบรรทม พร้อมทั้งให้ชุมชนบรรทมเป็นผู้นำเสนอ นอกจากนั้นให้ทีมแต่ละคนจะทำอาหารจากหอยนางรม จำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ไปอีกทาง โชคดีที่มีอาจารย์จากคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ได้รู้จักกับสมาคมผู้สื่อข่าวจังหวัดจันทบุรี และเป็นธุระในการประสานงานในเบื้องต้น จากนั้นพี่เลี้ยงได้ไปพูดคุยและทำหนังสือเชิญผู้สื่อข่าวไปที่สมาคมนักข่าวจังหวัดจันทบุรีอีกครั้ง ทำให้การวางแผนประชาสัมพันธ์ครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากผู้สื่อข่าว และสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ภาพที่ 42 ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงประชุมเตรียมนำเสนอเวทีคืนข้อมูล

วันที่ 20 ตุลาคม 2551 ผู้สื่อข่าวเข้ามาถ่ายทำและประชาสัมพันธ์งานวิจัย โดยผ่านการออกรายการข่าว ช่อง 3 และช่อง 5 ซึ่งทางสมาคมผู้สื่อข่าวจังหวัดจันทบุรี เป็นผู้มาถ่ายทำให้ โดยไปสัมภาษณ์และถ่ายทำที่บริเวณแพชุมชน และมาร่วมรับประทานอาหารที่ทำจากหอยนางรม ที่วัดโรมันคาทอลิก วันรุ่งขึ้นหลังจากออกสื่อ คนในชุมชนเริ่มมีการพูดเรื่องราวเกี่ยวกับทีมวิจัยที่ได้ออกรายการข่าวกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการนำเสนอในเวทีคืนข้อมูล

ภาพที่ 43 สื่อมวลชนสัมภาษณ์ชุมชน

ภาพที่ 44 อาหารที่ทำมาจากหอยนางรม

24 กันยายน 2551 ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงร่วมกันวางแผนเตรียมคืนข้อมูลสู่ชุมชน ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการจัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน

- 1) เพื่อให้ชุมชนและหน่วยที่เกี่ยวข้องรับทราบผลและกระบวนการทำงานของทีมวิจัย
- 2) เพื่อให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วน ส่งเสริมสนับสนุนหรือให้

คำแนะนำ

- 3) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน
- 4) เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการประกอบอาชีพประมงโดยเฉพาะการเลี้ยงหอยนางรม และการทำงานของชุมชนให้ดียิ่งขึ้น

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม ได้แก่

- 1) ชุมชน ได้แก่ กลุ่มอู่เปะ และกลุ่มหอยนางรมชุมชนเขาน้อย ประมาณ 25 คน
 - 2) หน่วยงาน ได้แก่ หอการค้าจังหวัดจันทบุรี 1 คน เจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลบางกะจะ 2 คน ประมงจังหวัด 2 คน กรมเจ้าท่า 2 คน พาณิชย์จังหวัดจันทบุรี 2 คน มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี 4 คน รวม 14 คน
 - 3) สื่อมวลชน
 - 4) ที่ปรึกษาโครงการ เครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- รวมทั้งหมคประมาณ 60 คน

ภาพที่ 45 เตรียมนำเสนอในเวทีคืนข้อมูลอีกครั้ง

สื่อและอุปกรณ์ในการนำเสนอ

- 1) พาวเวอร์พอยต์
- 2) เครื่องเสียง

- 3) แผ่นพับ ป้ายประชาสัมพันธ์
- 4) แพนทอยจำลอง
- 5) เรือ (สำหรับนั่งชมแปลงทดลองช่วงบ่าย)

สถานที่ในการจัดเวทีคืนข้อมูล คือ วัดโรมันคาทอลิกท่าแลบ และกำหนดการจัดในวันที่ 6 พฤศจิกายน 2551 เวลา 08.30 – 12.00 น. (ทำเวทีให้เสร็จภายในช่วงเช้า ส่วนช่วงบ่ายลองเรือชมแปลงสาธิตตามความสมัครใจ) ซึ่งการแบ่งหน้าที่ในการนำเสนอ รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 เนื้อหาและผู้รับผิดชอบในการนำเสนอ

หัวข้อการนำเสนอ	รายละเอียด/เนื้อหา	ผู้รับผิดชอบ
เล่าบริบทชุมชนผ่านกลอน	■ ความเป็นมาของชุมชนท่าแลบ ■ ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนกับการเลี้ยงหอยนางรม	บรรทม
ทำไมต้องทำวิจัย	■ ความเป็นมาของการทำวิจัย ■ ทำไปเพื่ออะไร ■ ทำเมื่อไหร่ ■ ทำแล้วคาดว่าจะได้รับอะไร ■ ได้งบประมาณเท่าไหร่ จากใคร	สมคิด
การทดลองทำแพ	■ ได้ความคิดเรื่องแพมาจากไหน ■ ทำไมต้องทำแพลอยและแพร้าน ■ ทำไมต้องลงลูกหอยต่างระดับ ■ ได้แนวความคิดมาจากไหน	บรรทม
แผนการและวิธีการทำงาน	■ แผนการทำงานมีอะไรบ้าง ■ แบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานอย่างไร	นิ่มนวล
การเก็บข้อมูล	■ เก็บข้อมูลอะไรบ้าง ■ เก็บไปทำไม เก็บอย่างไร ■ เก็บแล้วนำมาทำอะไร	วิภาดา
ความเป็นมาการเลี้ยงหอยนางรมท่าแลบ	■ หอยนางรมเข้ามาท่าแลบเมื่อไหร่ ■ เลี้ยงกันแบบไหนบ้าง	อุดม

ตารางที่ 4 (ต่อ)

การนำเสนอ	เนื้อหา	ผู้รับผิดชอบ
ลักษณะเด่นของหอยนางรม ท่าแลบ และการตลาดของ หอยนางรม	■ ความโดดเด่น ■ หอยนางรมในรอบปี ■ รสชาติ ■ การนำไปประกอบอาหาร	บันลือ
ข้อมูลจากแพทคลอง - ผลการเลี้ยงหอยนางรม ในแพทคลอง - ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	■ แต่ละระดับความลึกของทั้ง 2 แบบ ■ ผลการทดลองของแต่ละระดับ ■ ผลดีและผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร	บรรทม
ปัญหาและอุปสรรคของการ ทำงาน และวิธีการแก้ไข	■ ปัญหาในทีม ■ ปัญหาในชุมชน ■ แนวทางการแก้ไขปัญหา	บรรทม
สิ่งที่ทีมวิจัยคาดหวัง	สิ่งที่ทีมคาดหวังอยากทำต่อไปในระยะต่อไป	บรรทม
แลกเปลี่ยนความคิดเห็น	หน่วยงาน/นักวิชาการ ■ หากชุมชนมีความต้องการดังกล่าวท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ■ และจะเข้ามาเสริมอะไรได้บ้าง ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงหอยนางรม ■ จากข้อมูลการวิจัย ชุมชนคิดอย่างไร ■ จะเอาไปใช้ประโยชน์กับสิ่งที่ท่านทำอยู่อย่างไร ■ และถ้ามีคนมาช่วยเสริมจะให้เสริมเรื่องใดบ้าง เพราะอะไร	ทีมพี่เลี้ยง

วันที่ 10 พฤศจิกายน 2551 ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงนัดหมายเตรียมงานขั้นสุดท้าย ที่วัดโรมันคาทอลิกกันอีกครั้งหนึ่ง โดยได้มีการตรวจสอบความพร้อมเตรียมการในด้านต่างๆ และจัดทำสิ่งที่ยังทำไม่แล้วเสร็จ เช่น จัดบอร์ดผลงานการวิจัยโดยฝีมือทีมวิจัย จากนั้นได้มีการซ้อมใหญ่เสมือนจริงอีก 2-3 ครั้ง เพื่อสร้างความมั่นใจและการสื่อสารข้อมูลที่ชัดเจน โดยในแต่ละรอบนั้นเมื่อนำเสนอแล้ว จะให้คนในกลุ่มช่วยกันวิจารณ์พร้อมเสนอแนะให้การนำเสนอมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยทางทีมใช้เวลาถึงประมาณ 4 ทุ่มก็แยกย้ายกันกลับไปนอน ส่วนทางพี่เลี้ยงและคุณบรรทม ไปช่วยกันทำสื่อ พาวเวอร์พอยต์ เพื่อนำมาเสนอในวันรุ่งขึ้น

ภาพที่ 46 ทีมวิจัยเตรียมผลงานเพื่อนำเสนอ

ภาพที่ 47 รับประทานอาหารร่วมกัน

3.13 เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยหอยนางรมท่าแฉลบ จัดขึ้นวันที่ 11 พฤศจิกายน 2551 ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดโรมันคาทอลิก ชุมชนท่าแฉลบ มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 78 คน ซึ่งเกินเป้าหมายที่ทางทีมตั้งเอาไว้ คือ 60 คน ก่อนวันนำเสนอข้อมูลทีมวิจัยและพี่เลี้ยงได้จัดสถานที่และเตรียมความพร้อมของทีมนำเสนอด้วยการซ้อมใหญ่อีกครั้ง ซึ่งเป็นที่สนุกสนานและทำให้ทีมวิจัยมั่นใจมากขึ้น พอถึงวันจริงได้ดำเนินการตามกำหนดการของเวที ซึ่งมีรายละเอียด ดังภาคผนวกที่ 5

ภาพที่ 48 การนำเสนอในเวทีคืบข้อมูล ณ ศาลาอเนกประสงค์วัดโรมันคาทอลิก

ซึ่งการนำเสนอในเวทีคืบข้อมูลครั้งนี้ เป็นการนำเสนอเนื้อหาของงานวิจัย โดยทีมวิจัยเป็นผู้บอกเล่าเรื่องราว ส่วนพิธีกรดำเนินรายการ คือ พี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก โดยในวันนำเสนอ นั้น ทางทีมได้มีการนำรูปแบบของแฟ้มจำลองที่คุณบรรทม หัวหน้าโครงการได้เป็นผู้จัดทำขึ้นจาก ท่อพีวีซี ที่ไม่ได้ใช้งานแล้วนำมาทำแพ พร้อมสาธิต นำเสนอบอกเล่า สร้างสีสันให้กับผู้เข้าร่วมงาน และในช่วงเปิดเวทีท่านนายอำเภอเมืองจันทบุรี ได้ให้เกียรติมากล่าวเปิดงาน พร้อมทั้งให้ข้อแนะนำการทำงานของชุมชน และอยากให้ช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากร หลังจากนั้นเป็นการแนะนำทีมวิจัย และเข้าสู่เนื้อหาการคืบข้อมูลตามกำหนดการ ซึ่งเมื่อถึงเวลานำเสนอ ทีมวิจัยตื่นเต้นเล็กน้อย แต่การนำเสนอสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จากนั้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไพโรจน์ แสงจันทร์ เป็นผู้ดำเนินรายการในช่วงระดมความคิดเห็น ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ในเวทีคืบข้อมูล ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานวิจัย ซึ่งสามารถสรุปโดยภาพรวมได้ว่า งานวิจัยนี้เป็นงานที่มีประโยชน์ ทำให้ชุมชนช่วยเหลือตนเองได้ อยากให้ทีมวิจัยทำต่อเนื่องไปเรื่อย เพื่อค้นหาความรู้ใหม่ๆ และการดึงชุมชนเข้ามาแก้ไขปัญหาด้วยตัวเองเป็นสิ่งที่ดี ขอเป็นกำลังใจให้กับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการพัฒนาและสร้างสรรค์งานที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาภาคประชาชน ในมุมมองที่มีต่อชุมชน คือการแสดงความยินดีกับการรวมกลุ่มของชาวบ้านท่าฉลอม ขอเป็นกำลังใจให้อย่างเต็มที่ และแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนต่อไป และการขยายผลงานวิจัยต้องคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อป้องกันความขัดแย้งของชุมชนที่จะเกิดขึ้น

ภาพที่ 49 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมรับฟังผลงานวิจัยในเวทีคืนข้อมูล

ในการประกอบอาชีพประมง หรือแม้แต่การทำวิจัยของชาวท่าแฉลบ มีหลายหน่วยงานที่เขามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น องค์การบริหารส่วนจังหวัดจันทบุรี เทศบาลตำบลบางกะจะ ที่สนับสนุนงบประมาณ และพัฒนากร รวมถึงมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ที่มาส่งเสริมความรู้หน่วยงานในพื้นที่ของกรมประมง เป็นต้น หรือชุมชนเองก็ได้แสดงความคิดเห็นต่องานวิจัยและการทำเลียงหอยนางรมของชาวท่าแฉลบ ดังนี้

สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด

มีความยินดีที่จะสนับสนุนชาวบ้าน และฝากทางเทศบาลตำบลบางกะจะให้ช่วยเหลือ

ประมงจังหวัด

ในการเลียงหอยนางรมตามหลักกฎหมายร่อนน้ำแล้ว ไม่สามารถเลียงบริเวณร่อนน้ำได้ เพราะขัดหลักกฎหมาย ซึ่งมี พระราชบัญญัติประมง พ.ศ. 2490 ถ้าจะทำให้ถูกต้องต้องตามกฎหมาย ต้องได้รับการประกาศเป็นพื้นที่เลียงหอยนางรม ซึ่งต้องทำให้ถูกต้องตามระเบียบตามลำดับขั้นตอน ได้แก่ ผ่านชุมชน ผ่านองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผ่านอำเภอ ผ่านจังหวัด และเสนอต่อกรมประมง จากนั้นทางกรมประมง จะส่งคำประกาศผ่านมาทางจังหวัด

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

มีความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะทำข้อมูลเรื่องความโดดเด่นของหอยนางรมท่าแฉลบเพิ่มเติม เพื่อแสดงต่อสาธารณะ และน่าจะมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น การทำซอสหอยนางรมให้เป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ของชุมชน

และ ศศ.ไพโรจน์ แสงจันทร์ ได้ฝากข้อคิดทิ้งท้ายว่า การวิจัยเรื่องหอยนางรม ไม่เพียงแค่หาทางให้หอยโตแต่ยังทำให้คนโตด้วย

บาทหลวงวีรชน นพคุณทอง (บาทหลวงประจำโบสถ์ธรรมมาสนักบุญเปโตรหรือโบสถ์ท่าแฉลบ)

ขอเป็นกำลังใจกำลังใจกับทีมงานและผู้เกี่ยวข้อง เพราะเห็นการทำงานรูปแบบนี้แล้วมีความคาดหวังว่าสามารถช่วยแก้ไขปัญหาก็คนไทยได้จริง หากมีโอกาสจะขอติดตามรูปแบบการทำงานเช่นนี้อีก และยินดีสนับสนุนทุกอย่างเท่าที่ทางวัดสามารถช่วยได้

ชุมชน

ยังมีความห่วงกังวลในเรื่องของพื้นที่ในการเลี้ยงหอยนางรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีเจ้าของ อาจมีปัญหาตามมา และพื้นที่มีจำกัด ประการที่สำคัญคืออยู่ห่างจากชุมชน ทำให้ดูแลยาก

มีคนในชุมชนท่าแฉลบหลายคนสนใจที่จะเลี้ยงหอยนางรม แต่ยังคงกลัวๆ กลัวๆ เพราะพื้นที่ที่สามารถเลี้ยงหอยได้เป็นพื้นที่ที่มีเจ้าของ และกลัวอาชีพประมงอื่นได้รับผลกระทบ หากชุมชนต้องการทำ ต้องมากำหนดพื้นที่การใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยการรวมคน ประชุมกันในชุมชน เมื่อได้ความต้องการจึงนำเสนอตามขั้นตอนของกฎหมายประมงโดยผ่านความเห็นชอบจากชุมชน เสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด และเข้าสู่กรมประมง และเมื่อกรมประมง ให้ความเห็นชอบจะประกาศกลับมาผ่านจังหวัด จึงถูกต้องตามกฎหมาย

3.14 ถอดบทเรียนการวิจัย

หลังจากเวทีเก็บข้อมูลแล้ว ทีมที่เลี้ยงได้ชวนสรุปเวทีเก็บข้อมูล และถอดบทเรียนการทำงานวิจัยตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงสิ้นสุดโครงการ เพื่อให้ทีมวิจัยได้ทบทวนตนเองว่าจากการทำงานที่ผ่านมาสิ่งใดที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงกับทีมวิจัยบ้าง ในด้านต่างๆ รวมถึงสิ่งที่ทีมวิจัยได้เรียนรู้จากการทำงาน รายละเอียดดัง บทที่ 5

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

เนื่องจากงานวิจัยโครงการ “การศึกษารูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรมเพื่อให้ได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ในพื้นที่ชุมชนฝั่งท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัด จันทบุรี” เป็นงานวิจัยเชิงทดลอง เพื่อหาวิธีการเลี้ยงหอยนางรมเพื่อหลีกเลี่ยงลูกหอยที่เกิดใหม่มาเกาะ ให้หอยนางรมโตได้ขนาดที่เหมาะสม ดังนั้นจึงนำเสนอผลการวิจัยเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) สถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ 2) รูปแบบการเลี้ยงหอยนางรมตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อการบริโภคได้ และ 3) แนวทางการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงหอยนางรมให้เกิดความยั่งยืน โดยไม่ทำลาย สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

4.1 สถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

4.1.1 ลักษณะของหอยนางรม

หอยนางรม เป็นหอยสองฝาที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงจึงมีผู้บริโภคหอยนางรมกันมาก โดยเฉพาะหอยนางรมพันธุ์ใหญ่หรือหอยตะโกรมเนื่องจากการตลาดหอยนางรมนั้น มีแนวโน้มขยายตัวได้อีกมากเพราะผลผลิตในปัจจุบันยังไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ ทำให้หอยนางรมมีราคาสูงมากเมื่อเทียบกับหอยชนิดอื่นๆ หอยนางรมที่นำมาบริโภคเกือบทั้งหมดเป็นหอยที่ได้จากการเพาะเลี้ยงโดยอาศัยธรรมชาติ หอยจะกรองกินพืชน้ำขนาดเล็กที่แขวนลอยในแหล่งน้ำเค็มเป็นอาหารหลัก

ภาพที่ 50 หอยนางรมพันธุ์เล็ก (หอยปากจีบ) ภาพที่ 51 หอยนางรมพันธุ์ใหญ่ (หอยตะโกรม)

4.1.2 สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการเลี้ยงหอยนางรม

ทำเลที่เหมาะสม เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการเลี้ยงหอยนางรม หลักเกณฑ์เบื้องต้นที่ต้องพิจารณามีดังนี้

- 1) ควรเป็นแหล่งน้ำกร่อยหรือน้ำทะเลท่วมถึง อย่างน้อยเป็นเวลานาน 7-8 เดือน/ปี ไม่อยู่ในอิทธิพลของน้ำจืดไหลท่วมในฤดูฝน จนมีผลให้แหล่งเลี้ยงมีความเค็มต่ำมากเป็นเวลานาน ซึ่งจะมีผลให้มีอัตราการตายสูง
- 2) ควรเป็นแหล่งน้ำที่มีหอยเกิดตามธรรมชาติ สะดวกต่อการจัดหาพันธุ์หอย เพื่อความสะดวกและลดต้นทุนการเลี้ยง
- 3) แหล่งน้ำที่ใช้เลี้ยงควรปลอดภัยจากกระแสน้ำและคลื่นลมแรง ที่อาจทำให้วัสดุและส่วนประกอบต่างๆ ตลอดจนหอยที่เลี้ยงถูกทำลายเสียหายได้
- 4) แหล่งเลี้ยงควรอยู่ห่างไกลโรงงานอุตสาหกรรมเหมืองแร่ อันก่อให้เกิดมลพิษที่เป็นอันตรายกับหอยและผู้บริโภคหอย
- 5) ควรเป็นแหล่งน้ำที่มีกระแสน้ำไหลผ่านและเป็นน้ำที่อุดมด้วยอาหารธรรมชาติ กระแสน้ำควรมีความเร็วโดยทั่วไปประมาณ 1 เมตร/วินาที
- 6) ควรเป็นแหล่งน้ำตื้น สภาพเป็นดินโคลนหรือโคลนปนทราย ความลึกของน้ำดินไม่มากนัก
- 7) ควรเป็นพื้นที่ที่สะดวกต่อการจัดหาวัสดุในการเลี้ยงหอยได้โดยง่าย
- 8) ควรเป็นพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวก ใกล้ตลาด ง่ายต่อการจำหน่ายผลผลิต

ชุมชนท่าแฉลบเป็นชุมชนริมฝั่งทะเล ด้วยสภาพภูมิประเทศที่อยู่ติดทะเล จึงเหมาะแก่การประกอบอาชีพประมง เช่น หาลา หอย เลี้ยงปลา และเลี้ยงหอยนางรม

ในประเทศไทยมีพันธุ์หอยนางรมตามธรรมชาติอยู่หลายชนิด แต่ชนิดที่นิยมเพาะเลี้ยงเพื่อนำมาบริโภคเป็นอาหารนั้น จำแนกได้เป็น 2 พวก คือ หอยนางรมพันธุ์เล็ก ซึ่งมีชื่อเรียกตามพื้นบ้านว่าหอยปากจีบ หอยเจาะ หรือหอยอีรม เป็นต้น ส่วนหอยนางรมอีกพวกหนึ่งคือ หอยนางรมพันธุ์ใหญ่ ได้แก่ หอยตะโกรมกรามขาว และหอยตะโกรมกรามดำนั่นเอง ในท่าแฉลบนี้มีทั้ง 2 พันธุ์และกำลังทดลองนำมาเลี้ยงอยู่เช่นเดียวกันที่แพของทิววิจัยชุมชนท่าแฉลบ

การเลี้ยงหอยนางรมในประเทศไทยยังต้องพึ่งพาลูกหอยจากธรรมชาติ เนื่องจากลูกหอยที่ได้จากการเพาะพันธุ์ยังไม่เพียงพอ การล่อลูกหอยในแต่ละแหล่งเลี้ยงต้องขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ ความสะดวกในการจัดหาวัสดุ และการจัดการแปลงเลี้ยงเป็นตัวกำหนดวัสดุที่นิยมใช้ ได้แก่ ไม้ไผ่ ไม้เป้ง ก้อนหิน หลอดซีเมนต์ เปลือกหอยนางรม ขางรถยนต์ แผ่นกระเบื้อง ฯลฯ นอกจากการใช้วัสดุชนิดต่างๆ แล้ว การลงเกาะของลูกหอยนางรม ยังขึ้นอยู่กับอุณหภูมิของน้ำทะเล ความเค็ม ปริมาณแสง การขึ้น-ลงและความเร็วของกระแสน้ำอิทธิพลของ

ดวงจันทร์ ความลึกของน้ำและตัวของวัสดุที่ใส่ในการล่อนั้นลักษณะของผิว สีและความสะอาดเป็นอย่างไรนอกจากนี้ลูกหอยนางรมยังมีพฤติกรรมในการรวมตัว ลูกหอยมักจะเกาะวัสดุล่อที่มีลูกหอยตัวอื่นๆ เกาะอยู่ก่อนแล้ว

ลูกหอยนางรมมักจะเกิดตลอดทั้งปี แต่ส่วนใหญ่ช่วงที่เกิดลูกหอยวัยอ่อน จะแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นและลักษณะภูมิประเทศแต่ละแห่ง สำหรับจังหวัดจันทบุรีลูกหอยนางรมจะเกิดในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม และกันยายน - ตุลาคม ของทุกปี ซึ่งหอยนางรมที่ชุมชนท่าแฉลบนั้น ถือว่ามีรสชาติดี คือมีรสออกหวาน สีสวย หอยอ้วนตัวใหญ่ หากรับประทานกับขูดกระดิ่งและหอมแดงเจียว จะทำให้รสชาติดียิ่งขึ้น

ภาพที่ 52 หอยนางรมที่ทำแฉลบ

4.2. รูปแบบการเลี้ยงหอยนางรมตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อการบริโภคได้

การประกอบอาชีพประมงเกี่ยวกับหอยนางรมนั้น สามารถเก็บหาได้ตามธรรมชาติ และการเลี้ยง และการเลี้ยงหอยนางรมก็สามารถเลี้ยงได้หลายวิธี ดังนี้

4.2.1 การเลี้ยงหอยนางรมแบบต่างๆ

1) การเลี้ยงบนก้อนหินหรือเศษวัสดุ

เป็นวิธีการใช้ก้อนหินวางให้ลูกหอยนางรมเกาะเลี้ยงตัวจนได้ขนาดตามความต้องการ เป็นวิธีที่ง่ายและทำกันมาแต่โบราณ ในจังหวัดจันทบุรีมีพื้นที่ซึ่งใช้วิธีนี้คือ บ้านแหลมประดู่ อำเภอแหลมสิงห์ ปากน้ำแฉลบ อำเภอท่าใหม่ และชุมชนบ้านท่าแฉลบ อำเภอเมือง ซึ่งปัจจุบันยังมีหลงเหลือให้เห็นอยู่บ้าง ในพื้นที่ที่สามารถหาก้อนหินจากธรรมชาติได้สะดวก โดยวางก้อนหินเป็นกองๆ กองหนึ่งๆ มีก้อนหิน 5-10 ก้อน วางให้ก้อนหินเกยกัน

ภาพที่ 53 การเลี้ยงหอยนางรมบนก้อนหินหรือเศษวัสดุ

2) การเลี้ยงแบบใช้แท่งซีเมนต์

ประมาณปี พ.ศ.2520 ชุมชนท่าแฉลบจึงได้ทำแท่งซีเมนต์มาใช้ในการเลี้ยงหอยนางรม ซึ่งการเลี้ยงด้วยวิธีนี้จะเลี้ยงได้ดีในที่มีสภาพเช่นเดียวกับการใช้ก้อนหิน หรือจะใช้ทั้งสองแบบในบริเวณเดียวกันก็ได้ โดยใช้แท่งซีเมนต์ปักแซมตามที่ว่างระหว่างแถวของกองหิน แต่เว้นที่ว่างเป็นทางเดินได้พอสมควร เหมาะสำหรับพื้นที่ที่มีสภาพพื้นดินโคลน แท่งซีเมนต์ที่ใช้นั้น จัดทำขึ้นเป็นพิเศษเพื่อการเลี้ยงหอยนางรม และเพื่อให้ด้านทานต่อการคลื่นไหวของคลื่นลมและกระแสน้ำได้ดีจึงต้องหล่อแท่งซีเมนต์และใช้ไม้เป็นแกนกลาง อาจใช้ไม้โก่งงอหรือไม้เนื้อแข็งอื่นๆ ก็ได้ ไม้ที่ยื่นออกมาจะถูกปักยึดอยู่ในดินเพื่อพุงให้เสาซีเมนต์ไม่ล้ม ลงทุนเพียงครั้งเดียวก็สามารถใช้ประโยชน์ได้นานปี ซึ่งขนาดความสูงของแท่งซีเมนต์จะขึ้นอยู่กับระดับน้ำและความต้องการของผู้เลี้ยง

ภาพที่ 54 การเลี้ยงหอยนางรมแบบใช้แท่งซีเมนต์

วิธีทำแท่งซีเมนต์ ใช้ ปูน ทราย น้ำ ผสมคล้ายงานก่อสร้าง มีสังกะสีแผ่นเรียบขดเป็นวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 15 เซนติเมตร สูง 45 เซนติเมตร ใช้ลวดรัดภายนอก เทปูนที่

ผสมแล้วลงไป ใช้ไม้ไผ่ปักลงไปประมาณ 30 เซนติเมตร คอยหมุนไม้ไผ่ข้างเพื่อไม่ให้ติดกับปูน และเมื่อปูนแห้งในระดับหนึ่งจึงนำไม้ไผ่ออก พักไว้ วันรุ่งขึ้นจึงแกะแบบสังกะสีออก จะได้หลักซีเมนต์ที่ชาวบ้านเรียกติดปากว่า “หลักหอย” จะมีอยู่ด้านหนึ่งเพื่อสวมให้ติดหลักไม้ ซึ่งก่อนจะนำหลักหอยไปลงในแปลงต้องปักไม้ (ส่วนมากใช้ไม้เป้ง) ให้เป็นแถวห่างกันประมาณ 80x80 เซนติเมตร และทุกๆ 10 แถวจะเว้นทางเพื่อให้เรือเข้าออกได้สะดวก พื้นที่ 1 ไร่ เมื่อจัดให้เรียบร้อย ก็จะลงหลักหอยได้ประมาณ 1,400-1,600 หลัก ซึ่งปูน 1 ตัน จะทำหลักหอยได้ 350-400 หลัก ส่วนผลผลิตที่ได้จะขึ้นอยู่กับว่าหอยติดมากติดน้อย บางราย 1,000 หลัก มีรายได้ 5,000 บาท ต่อปี แต่บางรายอาจได้มากถึง 20,000 บาทต่อปี ผลดีของหลักคือมีอายุการใช้งานนานมาก เพราะจนถึงปัจจุบันเป็นเวลาเกือบ 30 ปี หลักหอยยังคงสภาพดีถึงร้อยละ 80 ที่เดียว

ต่อมาเกษตรกรบางรายได้มีการพัฒนาขยายขนาดหลอดให้ใหญ่ขึ้นมีลักษณะเป็นขอบบ่อ ซึ่งทำจากซีเมนต์ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 80 -100 เซนติเมตร เพื่อเพิ่มพื้นที่ยึดเกาะของลูกหอย และใช้ฐานซีเมนต์เพื่อรองรับท่อที่มีขนาดใหญ่ขึ้นแทนที่จะใช้ไม้เป็นตัวรองรับเช่นเดิม ทำให้อายุการใช้งานนานขึ้นและการจัดการสะดวก

3) การเลี้ยงแบบพวงแขวน

เป็นรูปแบบการเลี้ยงที่นิยมทั่วไป เพราะหอยโตเร็วและให้ผลผลิตสูง การเลี้ยงวิธีนี้สามารถกระทำได้ 2 ลักษณะด้วยกันคือการแขวนได้แพ และแขวนจากราวเชือก จุดสำคัญต้องเลี้ยงในอ่าวปิดหรือที่มีกำบังคลื่นลมได้เป็นอย่างดี ใช้ถังพลาสติกหรือท่อนโฟมพวง ใช้ไม้ปักยึดทั้งสี่มุมเพื่อตรึงให้แพหรือเชือกอยู่กับที่ระดับความลึกของน้ำควรอยู่ประมาณ 3-6 เมตร

ภาพที่ 55 การเลี้ยงหอยนางรมแบบพวงแขวนในแพ

ปัจจุบันชาวประมงหันมานิยมเลี้ยงหอยนางรมโดยวิธีการที่เรียกว่า พวงหอย หรือหอยพวง เข้ามาแทนที่ จึงทำให้หอยหลัก หรือหลักหอย ขาดการสนใจจากเจ้าของและผู้มารับซื้อ

เนื่องจากหอยหลักมีวิธีการเก็บที่ยุ่งยาก ต้องจ้างคนจำนวนมากไปตอกหอยออกจากหลัก และการตอกเป็นไปด้วยความยากลำบาก ขั้นตอนการแกะยุ่งยาก เนื้อหอยสวยสู้หอยพวงไม่ได้ ประกอบกับการเลี้ยงกุ้งซึ่งเป็นอาชีพใหม่เข้ามาแทนที่ ประมาณปี พ.ศ.2529 จึงเกือบจะไม่มีใครสนใจเลี้ยงหอยหลักอีกเลย แต่เพราะความคงทนของหลักซีเมนต์หรือหลักหอย ทำให้มีผลดีต่อธรรมชาติ เช่น เวล่าน้ำขึ้นท่วมแปลงหลักหอย ซึ่งมีอยู่เป็นล้านหลัก จะเป็นที่อาศัยและขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำต่างๆ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ เพื่อรอดพ้นจากการล่าของชาวประมง ส่วนผลเสีย เช่น กีดขวางการจราจรของเรือ ซึ่งไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เนื่องจากหลักหอยจะลงไว้ในบริเวณน้ำตื้นเท่านั้น ซึ่งการเลี้ยงหอยนางรมแบบพวงมีสองวิธี คือ

1) นำลูกหอยที่มีอายุตั้งแต่ 6 - 10 เดือน มาติดกับเชือกโดยใช้ปูนซีเมนต์ผสมน้ำและทรายเป็นตัวเชื่อม เป็นพวง พวงละ 20-30 ตัว แขนงกับราวไม้ไผ่ทำเป็นแพหรือปักเป็นร้าน ใช้เวลาเลี้ยง (แขวนไว้) ประมาณ 8-10 เดือน แล้วแต่ขนาดของลูกหอยที่นำมาติด

2) นำวัสดุ เช่น ปูนซีเมนต์ผสมน้ำและทราย หยอดติดกับเชือกลักษณะเม็ดแบนกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2-3 เซนติเมตร เชือกหนึ่งเส้นหยอดประมาณ 10 เม็ด เรียกว่า 1 พวง หอยนี้ชาวบ้านมักเรียกติดปากว่า “อีแปะ” การแขวนจะแขวนรวมกันครั้งละ 10 พวงเล็ก เป็น 1 พวงใหญ่ ระยะเวลาในการลงอีแปะหรือหอยพวง คือประมาณเดือนสิงหาคม-กันยายน-ตุลาคม ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความยาวนานของฤดูฝนและปริมาณของน้ำฝน ซึ่งมีผลต่อการเจริญเติบโตของหอยนางรม เมื่อลูกหอยติดอีแปะแล้วควรหมั่นตรวจดูทุก 15 วัน เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 2-4 เดือน จะนำพวงอีแปะพวงใหญ่มาแยกเป็นพวงขนาดย่อมลงมา คือ 1 พวงขนาดย่อมจะมีพวงอีแปะขนาดเล็ก 2-5 พวง แขนงในแบบเดียวกัน ใช้เวลาเลี้ยง 14-18 เดือน

ภาพที่ 56 การเลี้ยงหอยนางรมแบบใช้ “อีแปะ”

การเลี้ยงแบบพวงแขวนของประเทศไทยนิยมทำกันในแม่น้ำหรือคลองย่านน้ำกร่อย ปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงหอยนางรมพันธุ์เล็กหรือหอยนางรมปากจื๋บนั้น พบว่าหอยที่อยู่ตรงกลางแพงหรือกลางนั่งร้านที่ถูกล้อมรอบด้วยแพงอื่นๆ มักจะเจริญเติบโตช้ากว่าลูกหอยที่อยู่รอบนอก

เมื่อเลี้ยงไปได้ครบ 1 ปีก็ยังไม่ได้น้ำขนาดตลาด สันนิษฐานว่าหอยที่อยู่ตรงกลางจะได้รับอาหารธรรมชาติจำพวกแพลงก์ตอนไม่เพียงพอ เนื่องจากหอยที่อยู่บริเวณรอบนอกจะกรองกินเอาอาหารจำพวกแพลงก์ตอนไปก่อน วิธีการแก้ไขปัญหานี้ ทำได้โดย ทำราวแขวนให้ห่างกัน 30 เซนติเมตรเป็นอย่างน้อย

4.2.2 ข้อแนะนำและควรระวังในการเลี้ยงหอยนางรม

หอยนางรมเป็นหอยที่ต้องอาศัยความเข้าใจและเอาใจใส่ในการเลี้ยง โดยใช้ภูมิปัญญาทางด้านประมงจึงจะได้ผลดี และข้อควรระวังในการเลี้ยง มีดังนี้

- 1) ควรตรวจและซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้เลี้ยงหอยที่ชำรุดอย่างสม่ำเสมอ
- 2) ควรระมัดระวังสภาพของแหล่งน้ำที่เสื่อมโทรม ซึ่งนับวันจะมีมากขึ้น ย่อมจะกระทบต่อผลผลิตหอยที่จะลดลงเรื่อยๆ
- 3) ปัญหาแหล่งน้ำเค็มเกินไป เกิดตะกอนดินมากขึ้นจะส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์และหอยตายในที่สุด
- 4) มักจะมีสัตว์น้ำที่แย่งอาหารและที่อยู่อาศัยของหอยนางรม เช่น หอยแมลงภู่ หอยกะพง เปรียง และฟองน้ำ เป็นต้น
- 5) ปัญหาการลักขโมยหลักหอยมักจะเกิดขึ้นเสมอ ฉะนั้น จึงควรมีที่ปักหรือขนาให้คนเฝ้าดูแลรักษาบริเวณแปลงเลี้ยงหอย
- 6) ควรระวังศัตรูหอยนางรมหลายชนิดที่สำคัญได้แก่ หอยหมู หอยมะระ ปู นอกจากนี้ หอยนางรมลอยหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หอยเจลิบ” จะเกิดแพร่พันธุ์และแย่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ของหอยนางรมขนาดเล็ก ชาวบ้านจะเอาขึ้นมาตากแดด 2 วัน หอยจะตายปัจจุบันหอยชนิดนี้เพิ่มจำนวนมากขึ้น

การเลี้ยงหอยนางรมเป็นงานที่ค่อนข้างหนัก และต้องดูแลอย่างสม่ำเสมอ จึงไม่ควรเลี้ยงมากเกินไปกำลังกำลังการดูแล และกำลังการลงทุน หากยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแนวทาง คือ การเลี้ยงและการดูแลโดยคนในครอบครัว (ไม่ต้องจ้างแรงงาน) จะเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถอยู่ได้อย่างพอกินพอใช้ เป็นงานอาชีพอิสระ อยู่กับครอบครัว เป็นงานที่น่าภาคภูมิใจในตนเองครอบครัวและท้องถิ่นเป็นอย่างดี

4.2.3 วงจรชีวิตของหอยนางรม

หอยนางรมในคลองท่าแลบมีวงจรชีวิตดังนี้

มิถุนายน – ต้นเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงปลายฤดูฝน น้ำจืดเริ่มหมด และน้ำเค็มดันเข้ามาหอยที่พร้อมพันธุ์จะเริ่มไข่

ปลายเดือนกันยายน – ตุลาคม เป็นช่วงที่จัดหมด และหอยทยอยออกไข่กันจนเกือบหมด อาหารที่ได้จากน้ำจืดเริ่มหมดไป ทำให้หอยในช่วงนี้จะผอม ไม่น่ารับประทาน

เดือนพฤศจิกายน – มกราคม ลูกหอยเริ่มติดให้เห็นเป็นตัว และเริ่มมาเกาะทับหอยนางรมรุ่นเก่า ทำให้หอยรุ่นก่อนมีโอกาสดายได้ ซึ่งหากจะเลี้ยงในพื้นที่แห่งนี้ต้องดูแลช่วงเวลานี้อย่างดี

เดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม หอยเจริญเติบโตเต็มที่ ตัวอ้วน

4.2.4 การจำหน่ายหอยนางรมของท่าแฉลบ

การจำหน่ายหอยนางรม จะมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ การขายหอยเปลือกและแกะเนื้อขาย ซึ่งเนื้อหอยที่นำมาแกะส่วนใหญ่ นั้น จะนำหอยโตจากพื้นที่ใกล้เคียงเช่น ที่บางสระเก้า อำเภอบางละมุง และที่ตะกาดเหง้าและหมู่บ้านสามง่าม อำเภอท่าใหม่ มาแกะเนื้อขาย และบางส่วนนำมาขายหอยเปลือกให้กับพ่อค้าอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งหอยโตที่นำมาจากแหล่งใกล้เคียงนี้ก็เป็นหอยเชื้อจากแหล่งท่าแฉลบนี้เอง ที่มีพ่อค้าจากแหล่งที่กล่าวมานำไปเลี้ยงต่อ (ซึ่งแหล่งดังกล่าวไม่สามารถเพาะเชื้อหอยได้แต่เลี้ยงโตได้ดี) พ่อหอยโตทางท่าแฉลบก็ซื้อกลับคืน และนำไปขายต่อดังกล่าว ซึ่งการขายหอยทั้ง 2 แบบพอสรุปได้ดังนี้

1) การขายหอยเปลือก ซึ่งจะมีอยู่ 2 ขนาดหลักๆ คือ หอยโตเบอร์ใหญ่ เป็นหอยที่มีความกว้างขนาด 2 เซนติเมตรขึ้นไป ปี 2546-2548 อยู่ที่ราคา 6- 7 บาท ปี 2549 ลดลงเหลือ กิโลกรัมละ 4 บาท พอถึงปลายปี 2550 ราคาเริ่มขยับสูงขึ้นถึง 14 บาท/กิโลกรัม พอถึงต้นปี 2552 จนถึงปัจจุบัน (สิงหาคม 2552) ราคาอยู่ที่ราคากิโลกรัมละ 9 - 10 บาท โดยพ่อค้าที่มารับซื้อ จะมาจากชลบุรี และอำเภอท่าใหม่ ส่วนอีกเบอร์จะมีขนาดเล็กที่เบอร์ใหญ่ลงมาเรียกว่าหอยคละ ซึ่งราคาจะไม่แตกต่างกันเท่าไร แต่จะขายได้ก็ต่อเมื่อหอยเบอร์ใหญ่ขาดตลาด

2) การขายหอยเนื้อ ผู้ที่มารับซื้อเป็นทั้งพ่อค้าในตลาด ผู้บริโภค และร้านอาหารในบริเวณท่าแฉลบ และตลาดใหญ่จะอยู่ที่อำเภอท่าใหม่ และชลบุรี และบางส่วนได้ถูกส่งไปถึงประเทศมาเลเซียก็มี ราคาหอยแกะที่ผ่านมา เมื่อปี 2549 - 2550 ราคาขึ้นพื้นตลอดทั้งปี ที่ราคา 70 - 80 บาท เมื่อต้นปี 2551 ปี ช่วงเดือนมกราคม - เมษายน ขยับขึ้นมาเท่าตัวโดยอยู่ที่ราคา 140 - 150 บาท/กิโลกรัม และในปี 2552 ช่วงปัจจุบัน (สิงหาคม) ราคาลงมาอยู่ที่ 100 - 120 บาทสาเหตุจากหอยไข่ไม่น่ารับประทาน ทำให้ผู้บริโภคน้อยลง

ตารางที่ 5 ระดับราคาหอยนางรมในรอบปี

ช่วงเดือน	สถานการณ์ราคา	สาเหตุ
มกราคม - เมษายน	ราคาดี	หอยอ้วน รสชาติดี เป็นที่ต้องการของตลาด แต่เก็บได้ในปริมาณน้อย
พฤษภาคม - ตุลาคม	ราคาหอยจะขยับลดลง	หอยอ้วน เป็นช่วงน้ำแห้งทำให้เก็บหอยได้ปริมาณที่มาก
กันยายน - ธันวาคม	ราคาเริ่มขยับขึ้น	เป็นช่วงที่หอยเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค เนื่องจากหอยส่วนใหญ่จะเริ่มพอม เพราะเพิ่งไข่เสร็จ

4.3 แนวทางการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงหอยนางรมให้เกิดความยั่งยืน โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

4.3.1 การเก็บข้อมูลการทดลองเลี้ยงหอยนางรมของชุมชนท่าแฉลบ

ในเดือนตุลาคม 2549 เนื่องจากฝนตกหนักมากจนน้ำท่วมจันทบุรี ทำให้น้ำในลำคลองลด ความเค็มและเกือบจะจืดสนิท (ทีมวิจัยใช้วิธีชิม) เป็นเวลากว่า 25 วัน ทำให้หอยนางรมไม่โตขึ้น หอยที่ทดลองในแพร้าน (บ่อกึ่งร้าง) ตายไปร้อยละ 80 เมื่อมาดูที่ระดับความลึก 150 ซม. อยู่ได้อย่างปลอดภัยจากความจืดของน้ำ และอยู่ลึกเกินกว่าระดับการเกิดของลูกหอย หลีกเลี้ยงได้ประมาณร้อยละ 80 ส่วนที่ระดับความลึก 100 ซม. หลีกเลี้ยงได้ประมาณร้อยละ 50 และที่ระดับความลึก 50 ซม. ไม่สามารถหลีกเลี้ยงได้เลย

วันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 นำหอยชุดใหม่แขวนแพร้านประมาณ 1,000 พวง (เป็นหอยจากแพลอยที่ไม่ได้เสียหายจากน้ำจืด) เพื่อทดลองใหม่ ในวันที่ 20 พฤศจิกายน พบว่าหอยมีการเจริญเติบโตขึ้น (สังเกตจากการสร้างเปลือก) จึงทำการเก็บข้อมูลมากขึ้น คือเดือนละไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง และเก็บข้อมูลร่วมทีมวิจัย 1 ครั้งของทุกเดือน (ส่วนทีมวิจัยทุกคนจะเก็บและบันทึกข้อมูลของแต่ละคนไว้เพื่อนำมาร่วมกันเสนอต่อที่ประชุมในวันชี้แจงผลการวิจัย)

หลังจากวันที่ 20 ธันวาคม 2549 พบว่าหอยที่อยู่แพร้านเติบโตได้ดีกว่า ทั้งยังพบศัตรูหรือปัญหาต่างๆ ของการเลี้ยงหอยนางรมน้อยที่สุด เช่น กระแสน้ำ ขยะ ลูกหอยเกิดใหม่ หอยนางรมลอย (หอยเจลลิบ) เปรี้ยวหั่วหอม การเกาะติดของตะกอน (สังเกตจากความสะอาดของเปลือกหอย) ความแรงของคลื่น 20 มกราคม 2550 ก็ยังพบความชัดเจนว่า หอยที่แพร้านโตเร็วกว่า อ้วนกว่า สะอาดกว่า จึงเริ่มเก็บขายในเดือน กุมภาพันธ์ 2550 โดยเหลือไว้บางส่วนเพื่อทำการวิจัยต่อไป

สำหรับการทดลองในแพลอย ช่วงเดือนกันยายน ตุลาคม พฤศจิกายน เมื่อพ้นจากนี้หอยที่เลี้ยงที่ความลึกประมาณไม่เกิน 50 เซนติเมตร จะเหมาะที่สุดโดยสังเกตจากระดับ 150 เซนติเมตร

100 เซนติเมตร และ 50 เซนติเมตร พบว่า 50 เซนติเมตรจะโต กว่า ทั้งนี้ธรรมชาติของหอยนางรมที่เกิดตามธรรมชาติจะอยู่ระดับปานกลาง คือเวลาน้ำลดหรือที่เรียกว่าน้ำแห้ง หอยนางรมจะอยู่พื้นน้ำหลายชั่วโมง และอยู่ในน้ำหลายชั่วโมงในเวลาน้ำขึ้นท่วม ทั้งนี้จะเป็นไปอย่างนี้ตามธรรมชาติตลอดทั้งปี คือมีการหมุนเวียนดังนี้ จากปลายเดือนกุมภาพันธ์ น้ำจะลดระดับในตอนกลางวัน (ชาวบ้านเรียกว่าน้ำแห้งกลางวัน) เพิ่มระดับในเวลากลางคืน (น้ำโตกลางคืน) จนถึงปลายเดือนสิงหาคม น้ำจะเปลี่ยนเป็นแห้งกลางคืน และขึ้นหรือโตกลางวัน จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ เป็นอย่างนี้เรื่อยไป ส่วนเหตุผลที่ต้องเลี้ยงหอยนางรมระดับความลึก 50 -150 เซนติเมตรนั้น ก็เพื่อทำการวิจัย (ทดลอง) ว่าจะหลบหลีกถูกหอยซูดใหม่ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ 150 เซนติเมตร ได้ร้อยละ 80 ที่ความลึก 100 เซนติเมตร ได้ร้อยละ 50 และ 50 เซนติเมตร ไม่ได้ผล คือมีลูกหอยซูดใหม่เกิดขึ้นกันอย่างหนาแน่น

ตารางที่ 6 ผลการเก็บข้อมูลในระยะเวลาทดลอง

เดือน	ผลที่เกิดขึ้น	หมายเหตุ
ตุลาคม – ธันวาคม 2549	ที่ระดับความลึก 150 ซม.หอยนางรมสามารถเจริญเติบโตได้ดี เนื่องจากอยู่ลึกกว่าระดับน้ำจืด (น้ำฝน) และอยู่ลึกกว่าระดับการเกิดของลูกหอยเกิดใหม่	วิธีการเลี้ยงที่ดีที่สุดต้องมี การเคลื่อนหอยให้อยู่ใน ระดับที่เหมาะสมในแต่ละรอบเดือน (ช่วง ต.ค. –ธ.ค. : 150 ซม. และช่วง ม.ค. – มิ.ย. : 50 ซม.) หาก
	ระดับความลึก 100 ซม.หอยนางรมสามารถเจริญเติบโตได้ผลปานกลาง	
	ระดับความลึก 50 ซม.หอยนางรมไม่สามารถเจริญเติบโตได้ เพราะมีลูกหอยเกิดใหม่มาเกาะทับหอยที่กำลังจะโต	
มกราคม – มิถุนายน 2550	ระดับความลึก 50 ซม.ได้ผลดี	ชาวประมงจะทำอาชีพเลี้ยงหอยนางรม ไม่มีเวลาในการดูแลใกล้ชิด ในพื้นที่ที่มีลูกหอยเกิดควรจะเลี้ยงในระดับความลึก 100 ซม.จึงจะได้ผลดี และมีอุปสรรคน้อยที่สุด
	ระดับความลึก 100 ซม.ได้ผลปานกลาง	
	ระดับความลึก 150 ซม.ไม่ได้ผล และยังมีเพรียงต่าง ๆ มาเกาะที่ตัวหอยนางรม ทำให้หอยโตช้ากว่าที่ควร	

4.3.2 การเก็บข้อมูลต่อเนื่องเพื่อตรวจสอบของผลการวิจัย

เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2550 ทีมวิจัยการเลี้ยงหอยนางรม (เลี้ยงหลายระดับความลึก) ได้ออกเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อตรวจสอบของข้อมูลทั้งหมด หลังจากเก็บข้อมูลครบ 1 ปีแล้ว ซึ่งได้ตกลงกันว่าทำงานวิจัยต่อไป และเริ่มเก็บข้อมูลเพิ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2550 เป็นต้นมา และจะบันทึก

ข้อมูลคนละหนึ่งเดือน (หนึ่งครั้ง) และในแต่ละเดือนข้อมูลที่ได้จะแตกต่างกันไม่มากนัก เพราะเป็นช่วงที่หอยนางรมโตได้ขนาดจำหน่ายแล้ว จะต่างกันบ้างเพราะแต่ละแพอยู่ต่างที่กัน ความอ้วน ความพอม จึงไม่ค่อยเสมอกัน จึงนับได้ว่าการเลี้ยงหอยนางรม หรือแม้แต่สัตว์น้ำอื่นที่อยู่คนละพื้นที่ ข้อมูลอาจจะแตกต่างกันบ้าง อย่างเช่น บางพื้นที่เลี้ยงหอยนางรมโดยที่ไม่มีลูกหอยวัยอ่อน เกิดทับซ้อน แต่ก็ต้องซื้อลูกหอยจากที่อื่นมาเลี้ยง ส่วนพื้นที่ที่มีลูกหอยเกิด ก็จะเลี้ยงให้โตได้ขนาดจำหน่ายเพื่อการบริโภคไม่ได้ เนื่องจากมีลูกหอยเกิดซ้อนทำให้หอยที่โตแล้วต้องตาย ดังที่ได้เขียนอธิบายไว้แล้วแต่ต้น และเพื่อให้ข้อมูลของการวิจัยได้ผลอย่างจริงจังจึงต้องเก็บข้อมูลการเกิดของลูกหอยชุดใหม่ จนถึงสิ้นเดือนพฤศจิกายน และหากไม่มีลูกหอยวัยอ่อนเกิดซ้อนตัวหอยที่โตแล้วตามความลึกของการวิจัยอีกหนึ่งรอบ ก็ยืนยันได้ว่าผลของการวิจัย ทำให้เกิดประโยชน์ต่ออาชีพการเลี้ยงหอยนางรมของชุมชนบ้านท่าแลบ และชุมชนใกล้เคียงอย่างน่าพอใจ เพราะในระยะเวลา 7-8 เดือนที่ผ่านมา ถึงแม้บางคนจะยังไม่ค่อยจะเชื่อว่าการวิจัยมีผลดี และทำได้จริง แต่ถึงวันนี้ก็มีชาวประมงที่มีอาชีพเลี้ยงหอยนางรมหลายรายหันมาทำตาม และค่อนข้างได้ผลดี

สำหรับการเก็บข้อมูลจากกันยายนถึงตุลาคม เป็นช่วงที่มีฝนตกมาก น้ำในลำคลองมีความเค็มต่ำมาก การเจริญเติบโตของหอยนางรมจึงโตแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่ขณะเดียวกันการลดความเค็มของน้ำเกินกว่าครึ่งของความเค็มปกติ (เนื่องจากไม่มีอุปกรณ์สำหรับวัดความเค็มจึงใช้วิธีชิม) ก็มีผลดีต่อหอยนางรมด้วย เพราะสัตว์น้ำที่เป็นภัยต่อการเจริญเติบโตของหอยนางรม เช่น เพรียงหัวหอม เพรียงข้าวโพด และเปรียงอื่นๆ ต้องตาย จึงนับได้ว่าธรรมชาติมีวงจรเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ก็มีทั้งผลดีและผลเสียคละเคล้ากันเสมอ หากรู้จักสังเกตแยกแยะ หลีกเลี้ยง และหาจังหวะประกอบอาชีพให้กลมกลืนไปกับธรรมชาติ โดยอาศัยความขยันหมั่นเพียร ก็จะอยู่ได้ ตามสภาพแวดล้อม อย่างเช่น หอยนางรม การศึกษา การสังเกต การเก็บข้อมูล ก็เป็นสิ่งจำเป็น หากจะเลี้ยงให้ได้ผล และขนาดที่ตลาดต้องการ นอกจากขนาดแล้วความอ้วนก็มีผลต่อการจำหน่าย เพราะหอยนางรมที่อ้วน รสชาติจะดีกว่าหอยนางรมที่พอม

จากการเก็บข้อมูลของหอยนางรมที่โตเต็มที่แล้ว จะเริ่มอ้วนหลังจากปีใหม่ และจะอ้วนแบบเต็มที่ประมาณเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม จากนั้นหอยจะเริ่มมีไข่ และเตรียมปล่อยไข่ให้ปลายเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม หลังจากปล่อยไข่แล้ว หอยนางรมจะพอมมาก และจะค่อยพินอีกเมื่อถึงปลายเดือนธันวาคม ซึ่งเป็นวงจรของหอยนางรมตามปกติในรอบปี นอกจากนี้ที่มวิจัยการเลี้ยงหอยนางรมชุมชนบ้านท่าแลบ ยังพบว่า ในช่วงเดือนที่หอยอ้วนนั้น ก็จะหยุดความอ้วน (ไม่พอมมาก) เพื่อการเจริญเติบโต (สร้างเปลือก) ไปด้วย คือ ช่วงน้ำเสีย (น้ำตาย) คือน้ำไม่ขึ้นไม่ลงมากนัก หอยจะอ้วนเต็มที่ประมาณ 8 วัน ช่วงน้ำขอบ (น้ำเป็น) น้ำขึ้นและลงมาก หอยจะสร้างเปลือกเพื่อให้โตขึ้นอีก และเนื้อจะพอมลงเล็กน้อย ประมาณ 7 วัน (เข้าใจว่าใช้พลังงานในการสร้างเปลือกจึงทำให้พอม) และจะเป็นอย่างนี้ไปทุกเดือน คือหนึ่งเดือนจะมีน้ำเปลี่ยน (น้ำเสีย-น้ำขอบ) สองครั้ง ครั้งละ 15 วัน ข้อมูลนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างมาก คือ หากหอยนางรมที่อ้วนเต็มที่

และคัณขนาดตัวเท่าๆ กัน 6 กิโลกรัมหอยเปลือก จะได้ 1 กิโลกรัมหอยเนื้อ หากเป็นช่วงที่หอยนางรมผสมมาก จะเพิ่มเป็น 12 กิโลกรัมหอยเปลือก ได้ 1 กิโลกรัมหอยเนื้อ ราคาหอยเปลือก 1 กิโลกรัม 5 บาท หอยเนื้อ 1 กิโลกรัม 100 บาท สำหรับหอยที่อ้วน และ 1 กิโลกรัม 80 บาท สำหรับหอยที่ผอม

4.3.3 การเปรียบเทียบข้อดี - ข้อเสีย ของรูปแบบการเลี้ยงหอยนางรม

จากการทดลองเลี้ยงหอยนางรมของทีมนักวิจัย โดยออกแบบการทดลองเลี้ยงในแพที่ต่างลักษณะกัน และสภาพพื้นที่ที่ต่างกัน ทำให้เห็นข้อดี - ข้อเสีย เปรียบเทียบระหว่างแพลอยกับแพร้าน ดังนี้

ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบข้อดี - ข้อเสีย ของรูปแบบการทดลองเลี้ยงหอยนางรมแต่ละแบบ

เปรียบเทียบ	ข้อดี	ข้อเสีย	หมายเหตุ
แพลอย	1. หอยนางรมมีขนาดอ้วนกว่าเนื่องจากได้รับสารอาหารได้ดีกว่า 2. มีการถ่ายเทของน้ำได้ดี 3. สามารถเพาะเลี้ยงได้จำนวนไม่จำกัดเท่ากับการเพาะเลี้ยงในบ่อ	1. การเพาะเลี้ยงในลำคลองต้องระมัดระวังเรื่องกระแสน้ำที่แรงในบางช่วงเวลา ซึ่งอาจส่งผลให้แพหอยเสียหายได้ 2. หอยนางรมจะไม่ได้รับแสงอาทิตย์เท่าที่ควร ทำให้ศัตรูหอย เช่น เพรียง หมอยยายชี (ภาษาชาวบ้าน) ไม่ตายและเกาะอยู่ที่หอยเป็นจำนวนมาก (ในระดับความลึก 50 ซม.)	ทำการทดลองในลำคลอง
แพร้าน	หอยมีการเจริญเติบโตได้ดีกว่าสะอาด และพบศัตรูและปัญหาต่าง ๆ ในการเลี้ยงหอยนางรมน้อยที่สุด เนื่องจากสามารถโผล่พื้นน้ำในช่วงที่น้ำลดสำหรับรับแสงอาทิตย์	1. ขึ้นอยู่กับการดูแลเอาใจใส่ของผู้เป็นเจ้าของ 2. บ่อที่ทำการเพาะเลี้ยงจะต้องมีระดับที่ลึกประมาณ 2-4 เมตร เป็นอย่างน้อย 3. พื้นที่มีจำนวนจำกัด ทำให้ 1 บ่อ สามารถเลี้ยงได้ไม่เกิน 10,000 พวง	ทำการทดลองในบ่อกึ่งร้าง

4.3.4 ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมจากการเพาะเลี้ยงหอยนางรม

การเลี้ยงหอยนางรมมีทั้งวิธีทางธรรมชาติ และการเลี้ยงแบบใหม่ ซึ่งก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) ผลดี

- 1.1 ในแพเลี้ยงหอยแบบแพลอยในลำคลอง สามารถเป็นที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำต่างๆ เช่น กุ้ง หอยปู ปลา และเป็นที่หลบภัยของสัตว์น้ำวัยอ่อนจากการล่าของสัตว์ที่โตกว่าและมนุษย์เป็นอย่างดี
- 1.2 หอยนางรมสามารถปรับสภาพน้ำที่ขุ่น มีตะกอน ให้ใสหรือดีขึ้นได้
- 1.3 แพหอยสามารถช่วยชะลอแรงของคลื่นลม และป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งได้เป็นอย่างดี
- 1.4 เมื่อถึงฤดูวางไข่หอยนางรมจะปล่อยไข่ในแม่น้ำลำคลอง ซึ่งไข่และลูกหอยวัยอ่อนส่วนหนึ่งจะเป็นอาหารของสัตว์น้ำอื่น และเป็นห่วงโซ่อาหารตามธรรมชาติ
- 1.5 ในการทดลองของทีมวิจัยนั้น เมื่อมีการวางแผนการทำงาน ทีมวิจัยก็มีการเตรียมแพ นำแพเก่าที่ทิ้งร้างและกีดขวางลำคลองมาบำรุงและซ่อมแซม ทำให้ไม่เป็นขยะในลำคลอง และระหว่างการเก็บข้อมูล ขยะประเภทพลาสติกที่ลอยมาติดหรืออยู่บริเวณใกล้เคียงกับแพ ได้มีการเก็บเพื่อนำไปทิ้ง ทำให้ลำคลองสะอาดขึ้น

2) ผลเสีย

หากเลี้ยงในลำคลองที่มีขนาดเล็กหรือแคบ จะทำให้ลำคลองตื้นเขินหรือกีดขวางการสัญจรทางน้ำ ทางเรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนได้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยโครงการ “การศึกษารูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรมเพื่อให้ได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ในพื้นที่ชุมชนฝั่งท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี” เป็นงานที่เริ่มต้นมาจากความสนใจและอยากแก้ไขปัญหาของชุมชน ที่อยากเพิ่มมูลค่าของผลผลิต แม้จะเป็นงานวิจัยเล็กๆ ที่ออกแบบการทดลองและเก็บข้อมูลแบบง่ายๆ แต่จุดเล็กๆ เหล่านี้ได้สะท้อนสิ่งต่างๆ ให้ชัดเจน เกิดการค้นพบ และการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะในระดับชุมชนหรือในระดับที่กว้างออกไป ดังเช่น ผลจากการทดลองทำให้ผู้วิจัยทราบถึงระดับความลึกที่เหมาะสมในการเลี้ยงหอยนางรม จากแต่เดิมที่สามารถจำหน่ายเพียงลูกหอย เพื่อส่งขายที่อื่น แล้วนำหอยกลับมาแกะเนื้อขาย แต่ปัจจุบันชุมชนท่าแฉลบสามารถเลี้ยงหอยนางรมให้มีขนาดโตพอที่สามารถจำหน่ายได้ โดยใช้วิธีการหลักเลี้ยงลูกหอยเกิดใหม่ที่จะมาแกะทับ ถือเป็นการใช้ประโยชน์องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

5.1 สรุปผลการวิจัย

ชุมชนท่าแฉลบเป็นชุมชนราบลุ่มปากแม่น้ำจันทบุรี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง และได้เริ่มเลี้ยงหอยนางรม เมื่อประมาณ ปี 2520 โดยนิยมเลี้ยงด้วยการใช้แท่งคอนกรีตปักไว้ตามริมแม่น้ำ เพื่อให้ลูกหอยมาเกาะ เมื่อหอยโตได้ขนาดจึงเก็บมาขาย จนเมื่อถึงปี 2530 กระแสน้ำในท้องตลาดทำให้ชาวบ้านหันมาเลี้ยงกุ้งกันมากขึ้น บ่อเลี้ยงกุ้งจึงได้ขยายบริเวณกว้างออกไป จนทำให้พื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ถูกทำลาย และไม่นานนักชาวบ้านที่เลี้ยงกุ้งก็ประสบปัญหาเนื่องจากราคาต้นทุนสูง แต่ราคาขายต่ำ จึงหันกลับมาประกอบอาชีพประมง ลงเรือหาหอย หาลู หาลา เช่นเดิม เมื่อปี 2540 ชาวบ้านได้หันกลับมาเลี้ยงหอยนางรมอีกครั้ง ด้วยการใช้เบี๊ยนซีเมนต์ติดกับสายไนลอนห้อยเป็นพวงแขวนที่แพในแม่น้ำ แทนการใช้หลักคอนกรีตแบบเดิม ซึ่งได้ต้นแบบมาจากอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี ซึ่งก็ได้ผลเป็นที่น่าพอใจในช่วง 2 ปีแรก เนื่องจากมีผู้หันมาเลี้ยงหอยนางรมด้วยวิธีนี้เป็นจำนวนมาก ในขณะที่พื้นที่เลี้ยงหอยก็มีอยู่เท่าเดิม ทำให้ลูกหอยที่เกิดขึ้นในแม่น้ำมีจำนวนมากขึ้น จึงไปเกาะทับลูกหอยชุดเดิม ทำให้หอยที่เลี้ยงไว้ไม่โต ชาวบ้านจึงปรับเปลี่ยนวิธีการมาจำหน่ายลูกหอยที่โตยังไม่เต็มที่ ซึ่งมีอายุประมาณ 8 เดือน ส่งขายให้ชาวบ้านอำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี เพราะพื้นที่นั้นไม่มีเชื้อลูกหอย เมื่อหอยนางรมโตได้ขนาดแล้วชาวบ้านที่ท่าแฉลบก็ซื้อกลับมาเพื่อแกะเนื้อหอยเพื่อจำหน่ายอีกครั้ง ซึ่งหากชาวบ้านที่ท่าแฉลบสามารถเลี้ยงลูกหอยให้ได้ขนาดที่สามารถโตจนได้ขนาดที่จำหน่ายได้ ก็จะสามารถเชื่อมโยงวงจรในการเลี้ยงหอยนางรมที่ท่าแฉลบให้สมบูรณ์ จึงเป็นที่มาของงานวิจัยโครงการ “การศึกษา

รูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรมเพื่อให้ได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ในพื้นที่ชุมชนฝั่งท่าแฉลบฯ โดยมีคำถามวิจัยว่า “ชุมชนท่าแฉลบจะเพาะเลี้ยงหอยนางรมตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้หรือไม่ อย่างไร” ซึ่งวัตถุประสงค์ของการวิจัยก็เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์ รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในการประกอบอาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งของชุมชนท่าแฉลบ 2) ศึกษารูปแบบการเลี้ยงหอยนางรมตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อการบริโภคได้ และ 3) พัฒนาอาชีพการเลี้ยงหอยนางรมให้เกิดความยั่งยืน โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สนับสนุนการทำวิจัย โดยมีศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีเป็นผู้เลี้ยง โดยกระบวนการทำงานเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ เน้นการเก็บข้อมูลการเจริญเติบโตของหอยนางรม ซึ่งการเลี้ยงหอยนางรมก็เป็นวิถีชีวิตของชุมชนอยู่แล้ว ผลการทดลองที่ได้จึงสามารถนำมาใช้ประกอบอาชีพเลี้ยงหอยนางรมให้ได้ผลดี และยั่งยืนได้ ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้เป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ช่วงเดือนตุลาคม 2549 จนถึงเดือนมกราคม 2550 การทดลองเลี้ยงหอยนางรม ที่ระดับความลึก 150 เซนติเมตรจากผิวน้ำ หอยนางรมเจริญเติบโตได้ดี เพราะนอกจากจะอยู่ลึกกว่าน้ำจืด (น้ำฝน) แล้วยังอยู่ลึกกว่าระดับการเกิดของลูกหอยชุดใหม่ ส่วนที่ระดับความลึก 100 เซนติเมตร เจริญเติบโตได้ดีปานกลาง และระดับความลึก 50 เซนติเมตร เจริญเติบโตน้อยที่สุด หรือไม่เจริญเติบโตเลย

ระยะที่ 2 ช่วงเดือนหลังจากเดือนมกราคม 2550 จนถึงเดือนมิถุนายน 2550 การทดลองเลี้ยงหอยนางรมที่ระดับความลึก 50 เซนติเมตรจากผิวน้ำ หอยจะเจริญเติบโตดีที่สุด ที่ระดับ 100 เซนติเมตร การเจริญเติบโตอยู่ในระดับปานกลางเช่นเคย ส่วนที่ระดับ 150 เซนติเมตร ไม่เจริญเติบโต และยังมีเพรียงชนิดต่างๆ มาเกาะทำให้หอยโตช้ากว่าที่ควร

สามารถสรุปได้ว่า การเลี้ยงหอยนางรมให้ได้ผลดีนั้น จะต้องมีการดูแลอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการเคลื่อนลูกหอยให้อยู่ในระยะที่เหมาะสมกับช่วงเวลาดังกล่าว แต่หากไม่มีเวลาที่จะดูแลได้บ่อยๆ ควรจะเลี้ยงในระดับความลึก 100 เซนติเมตร (เฉพาะในพื้นที่ที่มีลูกหอยเกิด) จะได้ผลดี และมีอุปสรรคน้อยที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาพื้นที่ก่อนที่จะลงมือเลี้ยงเป็นเรื่องจำเป็น เพราะการแก้ไขทีหลังเป็นเรื่องยุ่งยากและต้องเสียโอกาสกับการลงทุนได้

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย โครงการ “การศึกษารูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรมเพื่อให้ได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ในพื้นที่ชุมชนฝั่งท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี” โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งมีวิธีการดังนี้

5.2.1 วิธีการศึกษา

- 1) การทำความเข้าใจโครงการกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 2) การศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน เพื่อให้ทราบถึง สถานการณ์และลักษณะเฉพาะของชุมชนท่าเลียบ โดยเฉพาะสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพประมงของชุมชน
- 3) เก็บข้อมูลสภาพปัญหาในการประกอบอาชีพประมงของชุมชน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพประมง
- 4) ออกแบบการทดลองเลี้ยงหอยนางรมจนสามารถได้ขนาดที่จำหน่ายได้
- 5) ทดลองเลี้ยงและเก็บข้อมูลการเจริญเติบโตของหอยนางรม ซึ่งได้ทดลองเลี้ยงภายใต้ 2 สถานะ ได้แก่ การเลี้ยงภายใต้สถานะธรรมชาติริมฝั่งคลอง และการเลี้ยงในบ่อที่เคยเป็นนาทุ่งมาก่อน
- 6) จัดเวทีสรุปผลการวิจัยและสรุปบทเรียน
- 7) เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชนและการหาแนวทางการดำเนินงานในระยะต่อไป

5.2.2 ผลการศึกษา

ซึ่งผลจากการเก็บข้อมูลจากการทดลอง โดยวัดการเจริญเติบโตของหอยนางรมด้วยการชั่งน้ำหนักของหอยนางรมที่เลี้ยงที่ระดับความลึก 50 100 และ 150 เซนติเมตร จากผิวน้ำ และทำการทดลองในแพที่มีลักษณะต่างกันรวมถึงอยู่ในสถานะที่ต่างกันด้วย ได้แก่ แพลอย ซึ่งอยู่ในลำคลองและแพร้าง ซึ่งอยู่ในบ่อ (นาทุ่งร้าง) ผลการทดลองทำให้ทราบว่าช่วงเดือนที่ต่างกัน มีผลต่อการเจริญเติบโตของหอยนางรมที่อยู่ในระดับความลึกต่างกัน และการเลี้ยงในแพที่ต่างกัน ก็ได้รับผลและให้ผลที่ต่างกันด้วย คือ

- 1) ช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนมกราคม การเลี้ยงหอยนางรมที่ระดับความลึก 150 เซนติเมตรจากผิวน้ำเจริญเติบโตได้ดีที่สุด เนื่องจากอยู่ลึกกว่าน้ำจืด (น้ำฝน) และอยู่ลึกกว่าระดับการเกิดของลูกหอยชุดใหม่
- 2) ช่วงเดือนมกราคม 2550 จนถึงเดือนมิถุนายน 2550 การเลี้ยงหอยนางรมที่ระดับความลึก 50 เซนติเมตรจากผิวน้ำ หอยจะเจริญเติบโตได้ดีที่สุด เพราะที่ระดับ 150 เซนติเมตร จะมีเพรียงชนิดต่างๆ มาเกาะทำให้หอยโตช้ากว่าที่ควร
- 3) การเลี้ยงหอยนางรมที่แพร้าง (นาทุ่งร้าง) หอยเจริญเติบโตได้ดี สะอาด และพบศัตรูของหอยน้อย เพราะสามารถไหลพื้นน้ำเพื่อรับแสงอาทิตย์ในช่วงที่น้ำลดได้ และเป็นการปรับสภาพพื้นที่นาทุ่งร้างให้มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์มากขึ้น เมื่อมีลูกหอย ปู ปลา เข้ามาอยู่อาศัย แต่ผู้เลี้ยงต้องดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี และต้องเลี้ยงในปริมาณที่จำกัด คือไม่เกิน 10,000 พวง
- 4) การเลี้ยงหอยนางรมที่แพลอย (ในลำคลอง) หอยนางรมเจริญเติบโตได้ดีเช่นกัน เพราะได้รับสารอาหารที่ดี การถ่ายเทของน้ำดี เลี้ยงได้ไม่จำกัดปริมาณ แต่แพจะได้รับผลกระทบ

จากคลื่นทะเลทำให้แพเสียหายเร็วขึ้น และการที่หอยนางรมไม่ได้รับแสงอาทิตย์มีผลทำให้พบศัตรูหอยมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ระดับความลึก 50 เซนติเมตร

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การเลี้ยงหอยนางรมให้ได้ผลดีนั้น นอกจากจะมีปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม เช่น บริเวณที่เลี้ยง (บริเวณบ่อกุ้งร้างและในลำคลอง) ลักษณะของแพ (แพลอยและแพร้าน ซึ่งมีผลต่อจำนวนศัตรูหอยที่พบ) ระดับความลึกที่เลี้ยง (50 100 และ 150 เซนติเมตร จากผิวน้ำ) และช่วงเวลาของการเลี้ยง (ช่วงเดือน) ซึ่งปัจจัยดังกล่าวส่งผลต่อการเจริญเติบโตของหอยนางรมแล้ว การดูแลเอาใจใส่ของผู้เลี้ยงก็ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของหอยเช่นกัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

5.2.3 การเปรียบเทียบการเลี้ยงหอยแบบเดิม (ธรรมชาติ) และแบบใหม่ (ดูแลเอาใจใส่)

จากการเปรียบเทียบระหว่างการเลี้ยงหอยนางรมแบบเดิม คือ การเลี้ยงตามธรรมชาติกับการเลี้ยงแบบการดูแลเอาใจใส่ มีการเก็บข้อมูล (ตามวิธีที่ใช้ในการวิจัย) มีความแตกต่างกันดังนี้

1) การเลี้ยงแบบเดิม คือการเลี้ยงตามธรรมชาติ ปล่อยไว้ โดยไม่ต้องดูแลมากนัก จะได้ผลผลิตประมาณร้อยละ 10 - 30 หากคนเลี้ยงมีความเอาใจใส่ ดูแลอย่างดี จะให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 20 รวมแล้วจะได้ผลเต็มที่ประมาณร้อยละ 30-50 สำหรับการเลี้ยงแบบเดิมนี้นี้ เคยมีเกษตรกรหลายรายเลี้ยงแล้วไม่ได้ขาย คือไม่ได้ผลเลย และยังทิ้งแพไว้กีดขวางทางเรือรวมทั้งทำให้ลำคลองตื้นเขิน เป็นการทำลายสภาพแวดล้อมโดยไม่ตั้งใจ

2) การเลี้ยงแบบใหม่ จากทำการทดลองเก็บข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ และมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม จะได้ผลร้อยละ 60 - 70 อาศัยการดูแลอย่างดีอีกร้อยละ 20 จะได้ผลร้อยละ 80 - 90 ส่วนร้อยละ 10 ที่เหลือนั้นอาจเสียหายจากภัยธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถคาดเดาหรือหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในต้นทุนที่เท่ากัน แต่หากผู้เลี้ยงมีการดูแลเอาใจใส่การเลี้ยงเป็นอย่างดี และปรับสภาพการเลี้ยงให้เหมาะสม จะได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า

อย่างไรก็ตาม การเลี้ยงหอยนางรม ยังเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้เกษตรกรค่อนข้างดี โดยเฉพาะการเลี้ยงแบบพออยู่พอกิน หรือทำกันเองในครอบครัว ไม่ต้องจ้างแรงงาน แต่ก็ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้หรือศึกษาแนวทางก่อนจะลงมือทำอาชีพนั้นๆ ไม่เช่นนั้นก็จะพบกับความล้มเหลวได้ อย่างเช่นการเลี้ยงหอยนางรม แต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกัน ทั้งสภาพแวดล้อม กระแสน้ำ ทิศทางลม การเกาะของลูกหอยชุดใหม่ บางพื้นที่จะไม่มีลูกหอยติดตลอดทั้งปี ซึ่งเป็นผลดีกับการเลี้ยงจากหอยเล็กให้เป็นหอยตัวโตที่ตลาดต้องการ โดยไม่มีปัญหาเรื่องลูกหอยเกิดซ้อน แต่ก็ต้องลงทุนซื้อลูกหอยจากที่อื่นมาเลี้ยง ซึ่งผู้ที่เลี้ยงหอยนางรมในแต่ละพื้นที่ก็จะพบปัญหาแตกต่างกัน

สำหรับผู้เลี้ยงหอยนางรมเพื่อขายหอยเปลือกอย่างเดียว จะขายได้ในช่วงที่หอยอ้วนเท่านั้น นอกจากจะต้องเอาใจใส่ดูแลตั้งแต่เริ่มเลี้ยงไปจนถึงเก็บขาย ต้องมีการเก็บข้อมูลการเจริญเติบโตของหอยนางรมอย่างน้อยเดือนละครั้ง จึงจะทำให้ได้ผลดี นับว่าเป็นโอกาสดีของชุมชนท่าแฉลบ

ที่ได้ใช้กระบวนการวิจัย มาใช้กับการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้รู้จักสังเกต เก็บข้อมูล การเจริญเติบโตของหอย ซึ่งมีผลทำให้หอยนางรมเจริญเติบโตและให้ผลผลิตที่ดี ขายได้ราคาดีขึ้น ซึ่งตลาดที่รองรับหอยนางรมที่เลี้ยง ก็คือร้านอาหารในชุมชนที่สามารถจำหน่ายได้เพียงพอต่อความต้องการ แต่กระบวนการทำงานที่ผ่านมาของโครงการ ยังเป็นในระดับปัจเจกคือเฉพาะบุคคลที่สนใจ ก็คือทีมวิจัย การเลี้ยงหอยนางรมตั้งแต่ต้นจนได้ขนาดที่ขายได้ยังไม่ได้รับการตอบสนองกลับจากกลุ่มอื่นๆ ยังขาดการมีส่วนร่วม เช่น กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง ที่บางคนยังรับซื้อหอยนางรมมาแกะเนื้อขาย จึงยังเป็นข้อจำกัดของกลุ่ม ที่ยังไม่สามารถจูงใจให้สมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากยังไม่เห็นผลที่ชัดเจน นอกจากนี้แล้วงานวิจัยยังได้พบปรากฏการณ์ใหม่ๆ ด้านฐานทรัพยากร ก็คือพบว่าหอยตะเภา (หอยนางรมที่มีขนาดใหญ่) ก็สามารถเลี้ยงได้ที่บริเวณท่าแฉลบ เช่นเดียวกันกับทางภาคใต้ แต่ขณะนี้อยู่ในระหว่างการทดลอง และทางชุมชนก็มีแนวทางที่จะจัดระเบียบการเลี้ยงสัตว์น้ำประมงชายฝั่งของชุมชน จากการเผยแพร่ผลงานวิจัยที่ผ่านมา คนในชุมชนเริ่มให้การยอมรับและมีหน่วยงานรับรู้มากขึ้น โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาลตำบลบางกะจะ ที่มีความสนใจและมีข้อตกลงเบื้องต้น ที่จะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นขับเคลื่อนการทำงานในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ในระยะต่อไป

คุณบรรทม ได้แต่งบทกลอนที่ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงหอยนางรมไว้ดังนี้

“ผมขอเล่าเรื่อง อย่างเพ่งเคื่องกัน
เลี้ยงหอยนางรม ไม่ตรมไม่ซ้ำ
เพื่อเพิ่มรายได้ และไม่ต้องเสี่ยง
ต้องเก็บข้อมูล มาพูนเพิ่มไว้
แรงไปอาจแยะ ทำให้แพจม
หรือมีขยะ เกะกะมากมาย
ต้องหาแหล่งน้ำ ทำเลพื้นที่
อย่าให้ขวางคลอง จนมองไม่เห็น
คิดถึงใจเรา ใจเขาต้องเผื่อ

การเลี้ยงหอยนั้น คืองานที่ทำ
แต่ไม่ล่าช้า อยู่อย่างพอเพียง
พวกเราจึงเลี้ยง พร้อมทำวิจัย
กระแสน้ำไหล ทิศทางสายลม
แล้วหอยนางรม ต้องจมดินตาย
มาแปะแพไว้ ไม่ใช่เรื่องดี
เพราะเรื่องเหล่านี้ คือสิ่งจำเป็น
อาจถูกเขม่น เกะกะทางเรือ
เว้นช่องทางเรือ ให้รอดปลอดภัย”

5.3 ข้อค้นพบและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

แต่เดิมการประกอบอาชีพเลี้ยงหอยนางรมก็เป็นอาชีพที่สำคัญของคนท่าแฉลบ ซึ่งเพิ่งมานิยมเลี้ยงกันในระยะเวลาไม่นานนัก หลังจากที่ไม่ประสบผลสำเร็จจากการทำนาเกลือ ซึ่งการเลี้ยงหอยนางรมก็กำลังจะกลายเป็นอาชีพที่กำลังเปลี่ยนไปหากชุมชนไม่มีความสงสัย หรืออยากพัฒนาอาชีพของตนเอง ว่าจะมีวิธีการเลี้ยงหอยนางรมได้อย่างไรตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งได้ขนาดที่

สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ เพราะเดิมทีนั้นหลังจากที่มีผู้หันมาเลี้ยงหอยนางรมมากขึ้น ทำให้ลูกหอยในคลองท่าแฉลบมีจำนวนมาก จนไปเกาะทับลูกหอยรุ่นเดิมที่กำลังเติบโต ทำให้หอยรุ่นเดิมไม่สามารถเปิดเปลือกออกมากินอาหารได้ เมื่อเลี้ยงได้ประมาณ 8 เดือน จึงต้องส่งขายเพื่อให้ที่อื่นนำไปเลี้ยงต่อ หลังจากนั้นก็รับกลับมาแกะเนื้อขาย เพื่อเป็นการตัดวงจรในส่วนนี้ จึงเป็นสิ่งที่น่าค้นหาว่าชุมชนที่ทำแฉลบจะเลี้ยงหอยนางรมได้อย่างไร จึงเป็นที่มาของการออกแบบการทดลองการเลี้ยงหอยนางรม และการเก็บข้อมูล ซึ่งระหว่างการทำงานเกิดข้อค้นพบต่างๆ มากมาย ดังนี้

5.3.1 ทิมวิชัย

- 1) จากการทำวิจัย และร่วมเป็นเครือข่ายชุมชนวิจัยภาคตะวันออก ทำให้ได้รู้จักผู้คนมากขึ้น และได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ
- 2) ได้ฝึกทักษะนิสสัยของนักวิจัย รู้จักเป็นคนช่างสังเกต จดบันทึก และได้ประสบการณ์ในการเก็บข้อมูล
- 3) มีความสุขที่ได้ทำงาน ได้รู้จักฝึกตนเองให้รู้จักแบ่งปันผู้อื่น
- 4) ได้รับการยอมรับจากคนภายนอกมากขึ้น ทำให้มีความมั่นใจและเป็นคนกล้าแสดงออก

5.3.2 ชุมชน

เกิดการการสร้างความร่วมมือและปรับเปลี่ยนวิถีคิดของคนในชุมชน ยังมีหลายคนที่ยังไม่สนใจที่พัฒนาการเลี้ยงหอยนางรมให้โต รู้ว่าดี แต่ไม่เข้ามาทำ เพราะเห็นเป็นวิธีการที่ยุ่งยาก ยังคงทำหอยเชื้อ (ลูกหอยอายุ 8 เดือน) ขายอยู่ เพราะราคาหอยเชื้อกลับมามีราคาสูงขึ้นอีกครั้ง และดูแลง่ายกว่า ทำให้คนในชุมชนยังไม่สนใจการเลี้ยงหอยนางรมให้โตมากนัก มีเพียงบางส่วนที่ทำอาชีพเลี้ยงหอยนางรมได้มาขอแบ่งปันความรู้เอาไปประยุกต์กับการเลี้ยงของตนเอง

5.3.3 การประกอบอาชีพ

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผลสำเร็จของโครงการส่วนใหญ่จะเป็นส่วนที่เกิดจากการทดลอง ซึ่งได้ค้นพบวิธีการหลบเชื้อลูกหอย และเลี้ยงหอยนางรมให้โตได้ขนาดสำหรับจำหน่ายได้ในบริเวณคลองท่าแฉลบได้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งการค้นพบที่เกิดจากการเลี้ยงแบบศึกษาวิจัยเก็บข้อมูลมีดังนี้

- 1) ผลผลิตที่ได้เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยประมาณ 60-90 % แต่ก็ขึ้นอยู่กับความเอาใจใส่ของผู้เลี้ยงด้วย
- 2) ชาวบ้านที่เคยทิ้งร้างแพหอยและไปประกอบอาชีพด้านอื่น หันกลับมาทำการเพาะเลี้ยงแบบใหม่ตามแนวทางของการวิจัย ทำให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับชุมชนใหม่อีกครั้ง

3) สภาพแวดล้อมของลำคลองดีขึ้น เนื่องจากมีการดูแลตรวจตราในเรื่องขยะมูลฝอยมากขึ้น

4) มีการปรับปรุงแพที่ทิ้งร้างกลับมาใช้งานใหม่ทำให้ไม่กีดขวางการสัญจรทางน้ำ

5) นอกจากการทดลองเลี้ยงหอยนางรมให้โตได้เป็นผลสำเร็จแล้ว ทีมวิจัยยังได้ทดลองเลี้ยงหอยตะไกรศร ซึ่งเป็นหอยนางรมอีกชนิดหนึ่งที่มีขนาดใหญ่กว่ากันไปด้วย และกำลังอยู่ระหว่างการทดลอง

6) ผลจากงานวิจัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ในการสร้างองค์ความรู้เรื่องด้านการประกอบอาชีพประมง ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ได้ให้ชุมชนท่าแฉลบเป็นแหล่งเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เรื่องการเลี้ยงหอยนางรม

ภาพที่ 57 ชุมชนท่าแฉลบเป็นแหล่งเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการเลี้ยงหอยนางรม

5.4 บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

5.4.1 คน

1) ทีมวิจัย : ช่วงที่หอยเชือกกลับมามีราคาดีเหมือนเดิม ทำให้ทีมวิจัยหยุดเก็บข้อมูล และให้ความสนใจการทำวิจัยหอยนางรมให้ได้น้อยลงไป จึงทำให้งานวิจัยขาดพลังลงไปบ้าง

2) ชุมชน : ถึงผลการวิจัยจะเป็นที่ประจักษ์ และชุมชนได้รับรู้ข้อมูลกันดีแล้ว แต่ผู้เลี้ยงหอยนางรมในชุมชนก็ยังไม่ได้ให้ความสำคัญที่จะเลี้ยงหอยนางรมให้โตเท่าที่ควร มีเพียงทีมวิจัยเท่านั้นที่สนใจเลี้ยง แต่ก็เริ่มมีบางคนที่ไม่สนใจมาขอข้อมูล

5.4.2 งาน

- 1) การทำงานเป็นกลุ่มต้องให้คนในทีมเข้าใจถึงเจตนาทั้งหมด และรักงานที่จะทำ ถ้าทำแล้วหรือหวังผลตอบแทนในระยะสั้นๆ จะทำให้งานนั้นไม่สามารถดำเนินต่อไปได้
- 2) ทีมวิจัยไม่ค่อยเข้าใจการเขียนรายงาน ทำให้พี่เลี้ยงต้องเข้ามาช่วยเสริมค่อนข้างมาก
- 3) ไม่เข้าใจขอบเขตการเก็บข้อมูล ไม่รู้ว่าต้องเก็บละเอียดแค่ไหน จึงทำให้การเก็บข้อมูลไม่ค่อยละเอียดเท่าที่ควร เก็บตามความสามารถที่ทีมวิจัยทำได้

5.4.3 เงิน (งบประมาณ)

เนื่องจากความไม่เข้าใจที่ชัดเจน ทำให้ทีมวิจัยไม่ค่อยกล้าตัดสินใจใช้เงิน และในการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่นั้น เงินถือเป็นปัจจัยหลักที่เป็นตัวกระตุ้นให้ทุกคนอยากเก็บข้อมูล แต่เมื่อช่วงที่งบประมาณเริ่มน้อยลง ทางหัวหน้าโครงการได้ใช้กลวิธีกระตุ้นว่างานเป็นงานของเรา ควรจะทำความด้วยความเต็มใจ เพราะเป็นผลประโยชน์กับทีมวิจัยและชุมชนเอง

5.4.4 เวลา

เวลาวางของแต่ละคนมีทีมส่วนใหญ่จะไม่ค่อยตรงกัน เนื่องจากต่างคนต่างมีภาระส่วนตัว หัวหน้าโครงการใช้วิธีการแก้ไขโดยการทำให้เห็นให้เป็นตัวอย่าง ทำให้ทีมวิจัยเริ่มมีการปรับตัวและทำตามไปพร้อมกันบ้างบางโอกาส

5.5 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

5.5.1 ต่อชุมชน

- 1) ก่อนทำงานโครงการ ต้องสร้างความเข้าใจให้คนในชุมชนส่วนใหญ่เข้าใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ของการทำงาน ถึงแม้ว่าจะมีคนไม่มากนักที่เห็นด้วย เอาด้วย
- 2) การทำงานต้องมีความเสียสละ และควรทำความใฝ่รู้ของตนเอง ไม่ควรให้เรื่องเงินนำหน้า เพราะเมื่อประสบผลสำเร็จจะได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าเอง

5.5.2 ต่อหน่วยงานในพื้นที่

หน่วยงานในพื้นที่ ควรเข้าร่วมงานกับชุมชนให้มากขึ้น โดยเข้ามาสนับสนุนด้านงบประมาณและบุคลากร หรือมาร่วมรับรู้การทำงานของชาวบ้าน ซึ่งน่าจะทำให้ชุมชนสนใจสนใจมากขึ้น เพราะเท่าที่ผ่านมามีเพียงเทศบาลตำบลบางกะจะเท่านั้น ที่ร่วมรับรู้กิจกรรมของชุมชนและสนับสนุนงบประมาณในการทำแพ จำนวน 20,000 บาท

5.5.3 ต่อผู้ประสานงาน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น)

- 1) ควรชี้แจงเรื่องต่างๆ ของการทำงาน เช่น การใช้งบประมาณ ให้ทีมวิจัยเข้าใจ ตั้งแต่เริ่มต้นทำงาน เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดหรือเกิดขึ้นน้อยที่สุด
- 2) ควรมีกิจกรรมการไปดูงานต่างพื้นที่ เพื่อให้ทีมวิจัยได้เห็นตัวอย่าง และเกิดแนวคิด น่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้ทีมวิจัยมีความตื่นตัวและนำมาประยุกต์ในพื้นที่

5.6 แนวทางที่จะดำเนินต่อไป

หลังจากที่การดำเนินงานโครงการวิจัย “การศึกษารูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรม เพื่อให้ได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ในพื้นที่ชุมชนฝั่งท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี” เสร็จสิ้นแล้ว สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ได้ส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ที่สนใจใช้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ที่ผ่านมาได้ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนวิจัยเครือข่ายภาคตะวันออก ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก และขณะนี้ทีมวิจัยได้มีความสนใจที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้สัมผัสวิถีชีวิตชาวประมงท่าแฉลบ ล่องเรือชมคลองท่าแฉลบและแพเลี้ยงหอยนางรม เชื่อมโยงกับสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น โบสถ์คริสต์ วัดเขาน้อย ศาลเจ้า พิพิธภัณฑสถานฯ วนาฯ ฯลฯ ที่ได้จากการศึกษาข้อมูลในช่วงที่ทำวิจัย

ภาคผนวก

ภาคผนวกที่ 1

บทกลอนสะท้อนความเป็นมาและวิถีชีวิตคนท่าแฉลบ ตลอดจนการทำงานวิจัย

ท่าแฉลบเมืองจันทน์เมื่อวันก่อน
ต้องถอยไปไม่น้อยร้อยกว่าปี
ท่านผู้เฒ่าเล่าให้ฟังยังจำได้
ทั้งขนถ่ายสินค้าสารพัน
หลายสิบปีผ่านมาเวลาล่วง
เรือโดยสารลำใหญ่ ๆ ที่เคยมี
เคยมีงานมีเงินสารพัด
ต้องอดอยากปากแห้งให้ระบม
เหมือนฟ้าช่วยผ่านเวลามาอีกหน่อย
แะขนถ่ายกุ้งปลาใส่รถยนต์
บ้างหันหน้าหาอาชีพการประมง
แม้จะไม่หรรษาหรือล้ำชา
ท่านผู้เฒ่าถอนหายใจไปหลายเฮือก
ผู้เขียนจึงขยับตัวเพราะเกรงใจ
ท่านพูดพร้อมหยิบใบจากออกมามวน
จุดไม้จี้ดยื่นให้ทันเวลา
เราหัวเราะพร้อมกันจันท์ลุกลาน
หากให้ออกโทรทัศน์ไม่อาจยอม
ยาหม่อมวนท่านผู้เฒ่าเริ่มเล่าต่อ
แล้วเล่าต่อด้วยท่วงทำอารมณ์ดี
เริ่มต้นจากเรือหาปลาเคยมาเทียบ
เคยมีงานการทำชำมีดังค์
บ้างหันมาเลี้ยงกุ้งหอยปูปลา
ต้องตากแดดลมฝนทนทุกวัน
หลักเลี้ยงหอยต้องมาก่อนในตอนนี่
เราจัดเขตแบ่งปันไม่ปะปน
พวกเราเลี้ยงหอยหลักได้พักใหญ่
คนเคยซื้อบอกไม่เอาจี้เกียจทำ

หากเล่าย้อนไปไกลกว่าวันนี้
ชุมชนนี้เป็นเมืองท่าค้าขายกัน
จะเดินทางไกลใกล้ได้ทั้งนั้น
ให้บริการทางเรือเมื่อร้อยปี
ทั้งรถยนต์ถนนหลวงมาแทนที่
หมดหน้าที่ทั้งเราให้เสรีธรรม
ต้องอึดคักถักล้ากลืนสู่จีนขม
ต้องนอนห่มเดือนดาวถึงคราวจน
มีเรือปลาเริ่มทยอยมาอีกหน
พร้อมกับคนชาวบ้านมีงานทำ
เพราะยังคงสดใสไม่ชอกช้ำ
แต่งงานที่ทำอิสระสบายใจ
เหมือนจะเลือกวันเวลามาเล่าใหม่
ท่านบอกไม่เป็นไรกูอยากยา
ผู้เขียนจึงไม่ควรจะไร้ค่า
ผู้เฒ่ากลัวเผื่อน้ำไม่กล้ายอม
เพราะเป็นการสัมผัสภณณ์ขนาดย่อม
เพราะคงซ่อมร่วมกันนานหลายปี
ทำลูกคอ ฮี ฮี ให้เข้าที่
เป็นที่ประทับใจผู้ได้ฟัง
ก็หายเงิบมองไม่เห็นเป็นความหลัง
ต้องหมดหวังฝันสลายแยกย้ายกัน
เพราะเริ่มมีราคาขณะนั้น
ต้องขยันให้ฟันแยะแก้ความจน
เพราะพื้นที่มีจำกัดอาจจัดสน
หลายๆ คนร่วมด้วยช่วยกันทำ
ราคาขายก็ตกลงมาตกต่ำ
เพราะหอยพวงนั้นนำแต่กำไร

หอยพวงคือหอยนางรมต่างพื้นที่
ติดกับเชือกเป็นพวงแล้วนำมาแขวนไว้
เราจึงหันมาเลี้ยงเอาเองอย่าง
แต่ก็เลี้ยงได้แค่สองสามปี
มีคนเลี้ยงมากมายขายไม่ออก
ต้องขาดทุนสูญหายไปหลายตั้งค์
บางคนทดลองเลี้ยงในบ่อร้าง
จึงชักชวนเพื่อนฝูงให้ทดลอง
เราโชคดีที่พวกพี่น้องน้องและเพื่อน
การเก็บข้อมูลของท่านนั้นชั้นครู
คืออาจารย์ไพโรจน์และทีมงาน
จึงเป็นจุดเริ่มต้นคนวิจัย
ทำแล็บเมืองจันทน์ในวันนี้
น่าเสียดายเวลาหมดช่วงบดกลอน

มีวิธีเลี้ยงแยกที่แปลกใหม่
อยู่ในระดับน้ำความพอดี
มีความรู้อยู่บ้างกับทางนี้
ปัญหามีมากมายอีกหลายทาง
ลูกหอยเกิดอีกระลอกเกาะติดหลัง
บางคนยังสู้ต่อขอทดลอง
เห็นว่าเราพอมีทางตอบสนอง
ในลำคลองน้ำลึกศึกษาดู
มีกลุ่มผู้มาเยือนเตือนความรู้
ทั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญงานวิจัย
สกว.ร่วมประสานผลงานให้
ขอขอบคุณมอบไว้ในบทกลอน
มีสิ่งดีหลายอย่างต่างวันก่อน
กราบวิงวอนเมื่อกลอนจบช่วยปรบมือ

ภาคผนวกที่ 2

ประวัติชุมชนท่าแฉลบ

จากสุปพิเศษ 100 ปี วิถีคนท่าแฉลบ อดีตที่ไม่เคยหลับ กับปัจจุบันที่ถูกลืม

เขียนโดย พันจ่าเอกกานิต ดิเรกศิลป์

ที่มา : หนังสือพิมพ์สยามนิวัธ ประจำวันที่ 1-15 มิ.ย.2547

ในสมัยอดีตการคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกใช้เส้นทางเดินเรือเป็นหลัก เอกสารที่บอกเหตุลักษณะนี้คือ “หนังสือนิราศระยะทางตั้งแต่เมืองจันทูรมาถึงกรุงเทพฯ แลออกจากกรุงเทพฯ ไปถึงจันทูร” ของหลวงบุรุษประชาภิรมย์ (กั บุนยัยฐิติ) ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2418 นิราศเล่มนี้เป็นสำนวนของคนจันทูร สมัยเมื่อ 129 ปีที่ผ่านมา อีกทั้งยังเป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมมาก่อน ซึ่งเรื่องราวของหนังสือได้กล่าวถึงการเดินทางด้วยเรือตลอดระยะทางทั้งไปกลับระหว่างจันทูรกับกรุงเทพฯ ถ้าหากจะศึกษาให้ลึกลงไปกว่านั้น ในปี พ.ศ. 2479 กรมทางหลวงได้เริ่มสร้างถนนสายกรุงเทพฯ-ตราด นั้นหมายความว่าเส้นทางคมนาคมทางบกที่จะติดต่อจันทูรได้สะดวกก็เมื่อ 60 กว่าปีที่ผ่านมาเอง

ด้วยเหตุที่ทำเรือจันทูรอยู่ที่พักน้ำอำเภอลแหลมสิงห์ แต่ตัวเมืองจันทูรอยู่ลึกเข้าไปอีกตามน้ำถึง 12 กิโลเมตร และลำน้ำตื้นเขิน เรือขนาดใหญ่เข้าไม่ได้ไม่สะดวกต้องลงต่อเรือขนาดเล็กจึงจะเข้าถึงตัวจันทูรได้ เส้นทางบกนั้นค่อนข้างลำบากเพราะเป็นทางเกวียนและทางม้า แต่ก็มีเส้นทางที่สะดวกที่สุดอยู่สายหนึ่ง คือลงเรือไปขึ้นที่ท่าเรือแม่บ้านท่าแฉลบ แล้วต่อรถยนต์เข้าตัวเมืองจันทูร เพราะมีถนนที่ใช้ที่ใช้ได้ระหว่างจันทูร-บางกะจะ-อำเภอกาใหม่ เส้นทางสายนี้เมื่อปี พ.ศ.2467 นายชองกุ่ม สิบญเรือ คหบดีจังหวัดจันทูรได้นำรถยนต์โดยสารที่มีหลังคาบรรทุกสิ่งของได้มาวิ่งเป็นครั้งแรก ทำให้ประชาชนนิยมการเดินทางโดยทางบกมากขึ้น

เอกสารสำคัญอีกฉบับที่จะบอกความเป็นมาในอดีตของความเป็นชุมชนดั้งเดิมของบ้านท่าแฉลบได้ดี คือหนังสืออักษรานุกรมภูมิศาสตร์ 5 จังหวัด คือจันทูร ฉะเชิงเทรา ตราด นครนายก และระยอง ฉบับพิมพ์ พ.ศ.2482 ให้คำจำกัดความของท่าแฉลบว่า “ท่าเรือแม่ในอำเภอมือง จังหวัดจันทูร มีถนนรถยนต์ยาว 12 กิโลเมตร จากท่านี้ไปถึงตำบลตลาด อำเภอมือง จังหวัดจันทูร” ตามนัยของหนังสือนี้แสดงว่า กว่า 65 ปีที่ผ่านมา บ้านท่าแฉลบเป็นท่าเรือแม่เก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดจันทูร คือ

ประการที่ 1 เป็นศูนย์กลางเส้นทางคมนาคม ที่ติดต่อกับสังคมทั้งภายในและภายนอกจันทูรได้สะดวกทั้งทางน้ำและทางบก ดังได้กล่าวมาแล้ว เส้นทางดังกล่าวเป็นเส้นทางลำเลียง

สินค้าทั้งขาเข้าและขาออก เพื่อเสริมสร้างรายได้และส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนและท้องถิ่นใกล้เคียง

ประการที่ 2 มีสถานที่จอดเรือที่เหมาะสม สามารถหลบคลื่นและลมได้เป็นอย่างดี เพราะบ้านท่าแลบตั้งอยู่บนดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำที่มีลำน้ำใหญ่ 2 สายไหลมาบรรจบกันคือแม่น้ำจันทบุรี และคลองลำแพนหรืออีกชื่อหนึ่งคือคลองบางอีมากระแสน้ำไหลไม่เชี่ยวนัก ความลึกของลำน้ำพอเหมาะที่จะนำเรือขนาดใหญ่เข้าออกได้ทุกฤดูกาลสำคัญ คือมีเทือกเขาสะพานปทิมที่มีความสูง 925 เมตร ทอดตัวเป็นแนวยาวอยู่ทางทิศตะวันออก เทือกเขานี้เป็นเสมือนการฉากปิดกั้นและลดความเร็วของลมที่พัดมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือได้เป็นอย่างดี

ประการที่ 3 สินค้าชุมชนท่าแลบแม้จะไม่มีสินค้าหลักของตัวเองเพื่อจำหน่ายหรือส่งออก แต่ก็สามารถเป็นคนกลางที่ดำเนินการจัดการจำหน่าย ซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้าแทนชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง เช่น บางกะจะ ทำไหม หรือตัวเมืองจันทบุรีที่มีสินค้าหลายชนิดสามารถลำเลียงมาลงเรือที่ท่าแลบได้สะดวก ดังพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสจันทบุรี พ.ศ.2419 ว่าด้วยการช่าง การค้าขาย เมืองจันทบุรี แลหัวเมืองขึ้นเมืองจันทบุรี การค้าขายที่ในเมืองจันทบุรีว่าเป็นสินค้าเกิดขึ้นในเมืองแลใช้อยู่ในเมือง แลจำหน่ายออกนอกเมือง มีพริกไทย ข้าว กระวาน เร่ว น้ำตาลทราย พงทะลาย รง แดงอุลิด (แดงโม) เสือ กระสอบ ผ้าพื้น ผ้าแพรนุ่ง ผ้าห่อหมาก ผ้าตาสมุก ผ้าราชวัตร ผ้าอาบน้ํา เนื้อไม้ ฟืน ไม้ค้ำพลู ไม้ระกำ ไม้ตะเคียน จี๊ซึง เปลือกปะโลง ไม้แดง กุ้งแห้งพัด เหี่ยวเคย ปลิงทะเล ใต้ ยาสูบ คราม หวายพิศเดา ไม้กระยาเลย ไม้หอม ปูทะเล และพลอย

ประการสุดท้ายคือแหล่งน้ำจืด ชุมชนท่าแลบในอดีตถึงแม้จะไม่มีแหล่งน้ำจืดในชุมชน แต่พื้นที่ใกล้เคียงคือที่บางกะจะซึ่งอยู่ห่างกันเพียง 5 กิโลเมตร ก็มีแหล่งน้ำจืดที่ให้บริการแก่ชุมชนและบรรดาเรือที่แวะมาจอดได้อย่างพอเพียงและรวดเร็ว

ประชากรและการตั้งถิ่นฐานของประชากรในชุมชนท่าแลบ

ประชากรคือที่มาของปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนประชากร การครอบครองพื้นที่เพื่ออยู่อาศัยหรือเป็นที่ทำมาหากิน การศึกษา การสาธารณสุข การสาธารณสุขปโภคพื้นฐาน การนับถือศาสนา ประเพณี ความเชื่อ ตั้งแต่สมัยแรกเริ่มตั้งชุมชนจนถึงปัจจุบัน ประชาชนอาศัยอยู่ด้วยความสุขสงบตลอดมา แม้ว่าจะมีประชากรอยู่รวมกันถึง 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธเป็นประชากรดั้งเดิม ปลุกบ้านเรือนพักอาศัยอยู่บริเวณวัดเขาน้อย มีวัดวิเวการามเป็นศูนย์รวมจิตใจในการดำเนินวิถีชีวิต ประชากรกลุ่มหนึ่งคือชาวจีนอพยพจากผืนแผ่นดินใหญ่ มีหลายแซ่ ตระกูล จะปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนอยู่บริเวณตลาดซึ่งอยู่ใกล้กับท่าเรือ มีศาลเจ้าแม่เขาน้อยเป็นที่เคารพสักการบูชา ประชากรกลุ่มสุดท้ายคือชาวญวนคาทอลิก ซึ่งอพยพหนีภัยจากการบีบคั้นทางศาสนาในญวนเข้ามาอาศัยอยู่ในจันทบุรีตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย

ปักหลักตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณวัดโรมันคาทอลิก หรือที่เรียกว่าหมู่บ้านญวนตำบลจันทนิมิต เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น และไม่สามารถขยายเขตที่อยู่อาศัยออกไปได้อีก ชาวญวนคริสตชนจึงแบ่งส่วนแบ่งกลุ่มแยกย้ายกันออกไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่อำเภอขลุง อำเภอท่าใหม่ และที่บ้านท่าแฉลบ ชาวญวนกลุ่มที่แยกย้ายมาอยู่ที่บ้านท่าแฉลบปลูกบ้านเรืออาศัยอยู่ตามลำน้ำคือ คลองลำแพนที่ต่อเชื่อมกับแม่น้ำจันทบุรี เป็นที่น่าอัศจรรย์มากที่ประชากรทั้ง 3 กลุ่มนี้ สามารถผสมผสานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมได้อย่างกลมกลืน เป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทรและการแบ่งปัน ถ้อยทีถ้อยอาศัย ไม่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงเลยตลอดเวลาที่อยู่ร่วมกันในชุมชนแห่งนี้

ปัจจุบันนี้ชุมชนบ้านท่าแฉลบมีประชากรชาย 659 คน หญิง 720 คน รวม 1,379 คน มีสถานศึกษาระดับประถมศึกษา 1 แห่ง สถานีนามัย 1 แห่ง มีระบบสาธารณสุขปโภคเพียงพอภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

หลังจากเรือเมล์เลิกกิจการ เพราะการคมนาคมทางบก เริ่มมีบทบาทในการลำเลียงและขนส่งมากขึ้น ชุมชนบ้านท่าแฉลบก็ยังคงคึกคักอยู่เหมือนเดิม เพราะมีเรือประมงเข้ามาจอดเทียบท่าเป็นจำนวนมาก จอดเทียบกันเป็นแพครั้งละกว่า 10 ลำ ขึ้นไปจนแทบจะขวางลำน้ำ มีรถยนต์เข้ามารับและขนส่งอาหารทะเลวันละหลายสิบเที่ยว ตลาดท่าแฉลบยังคงคลาคล่ำไปด้วยผู้คนมากหน้าหลายตา การค้าขายรุ่งเรืองต่อเนื่องกันมาโดยตลอด แต่แล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็สะดุดและหยุดลงอย่างสิ้นเชิงเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาเอง หรือประมงไม่ได้เข้ามาจอดที่ท่าแฉลบอีก ด้วยเหตุผลหลายประการที่ยากจะอธิบาย

ร่องรอยความรุ่งเรืองในอดีต ของชุมชนท่าแฉลบคือมีที่ทำการด่านตรวจคนเข้าเมือง และด่านศุลกากรตั้งอยู่บริเวณบ้านท่าแฉลบ แสดงว่าที่แห่งนี้เป็นแหล่งรวมของผู้คนที่เข้า-ออก ในราชอาณาจักรเป็นประจำ มีการจัดเก็บรายได้เข้ารัฐอย่างเป็นกอบเป็นกำ ปัจจุบันนี้ยังคงเหลือแต่อาคารเก่าๆ เพื่อเตือนความทรงจำเท่านั้น ส่วนสถานีตำรวจน้ำบ้านท่าแฉลบก็ยังคงอยู่และปฏิบัติหน้าที่พิทักษ์สันติราษฎร์ต่อไป รูปแบบอาคารบ้านพักอาศัยทรงโบราณเป็นบ้านไม้ ใต้ถุนสูง ซึ่งมีอยู่จำนวนมากตามแนวตลาด อาคารลักษณะนี้แทบจะหาดูไม่ได้ในสมัยปัจจุบัน แต่ที่ท่าแฉลบยังคงเหลืออยู่อย่างครบถ้วน เพียงแต่ทรุดโทรมลงไปตามกาลเวลา ซึ่งน่าอนุรักษไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา ครั้งหนึ่งในอดีตเคยมีผู้คนจากตัวเมืองจันทบุรีออกมาหาอาหารรับประทานแถวบ้านท่าแฉลบ ในช่วงเวลาพักผ่อน ก่อนกิน นั้นแสดงว่าชุมชนบ้านท่าแฉลบไม่เคยหลับ ชาวท่าแฉลบยังจำได้ประทับใจว่าแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่จังหวัดส่งเสริมให้ผู้คนมาท่องเที่ยวคือบริเวณท่าเทียบเรือบ้านท่าแฉลบ แต่ปัจจุบันนี้ลึกลับหมดสิ้นแล้วกระมัง

ที่ไหนมีท่าเรือที่นั่นต้องมีตลาด มีพ่อค้าแม่ค้า รวมทั้งการตั้งถิ่นฐานกลายเป็นชุมชนขึ้นมา ชุมชนที่มั่นคงต้องมีรากคือ โครงสร้างสังคมที่แข็งแรง ถ้าหากจะรื้อฟื้นสังคมที่มีรากแข็งแรงอย่างท่าแฉลบสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนคงไม่ยากเกินไป เพียงแต่ต้องศึกษาโครงสร้างสังคมนั้นอย่างจริงจัง ที่สำคัญคนท่าแฉลบจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ภาคผนวกที่ 3

ขั้นตอนการทำกะปิ

1. นำเคยที่ได้มาคลุกเคล้ากับเกลือเม็ด ให้เข้ากัน ทิ้งไว้นานประมาณ 10 ชั่วโมง
2. จากนั้นก็นำกระโถนน้ำ (การทำให้สะอาดน้ำ) โดยใช้ตะกร้าและผ้าโปลี (มุ้งเขียว) รองก้น ตะกร้า แล้วนำเคยที่สะอาดน้ำ

3. นำไปตากแดดประมาณ 3 ชั่วโมง หลังจากนั้นพลิกกลับตากอีกด้านหนึ่ง ประมาณ 2 ชั่วโมง
4. นำเคยที่ตากแดดแล้วไปตำหรือโม่แล้วนำไปหมักเก็บไว้ในภาชนะที่มิดชิด เช่น โอ่ง เพื่อไม่ให้อากาศเข้าและป้องกันแมลง ทิ้งไว้ประมาณ 10 วัน

5. นำกะปิออกมาตากแดดอีกครั้งประมาณ 3 ชั่วโมง (ถ้าแดดดี) เพื่อให้กะปิแห้งได้ที่

6. นำมาตำจนเหนียวได้ที่ ก็แสดงว่าสามารถรับประทานได้

7. การบรรจุเพื่อจำหน่าย

ภาคผนวกที่ 4

ประเด็นคำถามในการเก็บข้อมูล

1. คำถามเกี่ยวกับชุมชน

- ทำไมถึงเรียกท่าแฉลบ และมีความสำคัญอย่างไร
- เมื่อก่อนท่าแฉลบเดินทางแบบไหน
- สินค้าหลัก ๆ บ้านเราในอดีตคืออะไร
- นอกจากการเลี้ยงหอยนางรมแล้ว บ้านเรายังทำอาชีพอะไรกันอีก
- บ้านเรามีวัฒนธรรมประเพณีอะไรบ้าง แล้วทำอย่างไร ทำช่วงไหน

2. คำถามเกี่ยวกับการเลี้ยงหอยเมื่ออดีต

- เมื่อสมัยโบราณเขาเลี้ยงหอยกันแบบไหน
- ได้การทำแพแบบนี้มาจากที่ไหน
- ทำไมถึงเปลี่ยนรูปแบบการเลี้ยงหอย
- เมื่อก่อนนี้ขายหอยกันอย่างไร
- ทำนานเท่าไรถึงเปลี่ยนมาเป็นการเลี้ยงกุ้ง
- การจับจองที่เลี้ยงหอยทำกันอย่างไร
- หอยนางรมมันเกิด มันไข่ มันโต ช่วงเดือนไหน
- หอยนางรมช่วงไหนนำกินที่สุด

3. คำถามเกี่ยวกับการเลี้ยงลูกหอยนางรม

- ทำกันเมื่อไหร่(เริ่มทำกันมาตั้งแต่ปีไหน)
- ทำกันช่วงเดือนไหน
- ทำอย่างไร(วิธีทำ)
- ทำที่ไหน จำนวนเท่าไร ใครทำบ้าง
- ลงทุนเท่าไร
- มีใครมาช่วยบ้าง
- ทำแล้วนำไปไหน
- ข้อเสนอแนะ ข้อควรระวัง

4. คำถามเกี่ยวกับการทดลองเลี้ยงหอยนางรมเพื่อให้โตได้ขนาดที่จำหน่ายได้
 - ช่วงทดลองเลี้ยงช่วงเดือนไหน
 - เลี้ยงแถวไหน ทำไมเลือกที่ตรงนั้น
 - รูปแบบการทดลองเลี้ยงมีกี่วิธี อะไรบ้าง
 - วิธีการทำแพทำกันแบบไหน ได้แบบมาจากที่ใด
 - วิธีการทดลองเลี้ยง แบบไหน
5. คำถามเกี่ยวกับการนำหอยนางรมไปใช้ประโยชน์
 - หอยนำไปทำอาหารอะไรได้บ้าง
 - มีปัญหาและอุปสรรคบ้างไหม
 - แก้ไขกันอย่างไร – มีใครมาช่วย
6. การตลาดและช่องทางการจัดจำหน่าย
 - การจำหน่ายหอยมีกี่วิธี อะไรบ้าง
 - เอาไปขายที่ไหน หรือมีใครมารับซื้อ
 - หอยแต่ละขนาดราคาเท่าไร
 - ราคาหอยในรอบปี (เทียบจากอดีต-ปัจจุบัน)
 - แหล่งผลิตหอยใกล้เคียงมีที่ไหนบ้าง
 - ผลกระทบ/สาเหตุให้ราคาหอยตกต่ำเพราะอะไร
 - แหล่งผู้รับซื้อและผู้บริโภคหลักๆ เป็นใคร
 - การเลี้ยงหอยนางรมตั้งแต่เริ่มต้นจนขายได้ทำกันอย่างไร
7. สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง
 - วิฤตการณ์ทางธรรมชาติที่ส่งผลต่อหอย (เลี้ยงกึ่งปีไหน หอยตายปีไหน เกิดจากอะไร)
8. ผลกระทบจากการเลี้ยงหอยนางรม
 - การเลี้ยงหอยส่งผลกระทบอะไร กับใคร สภาพแวดล้อมเป็นอย่างไร แก้ไขอย่างไร

ภาคผนวกที่ 5

กำหนดการเวทีคืนข้อมูล

โครงการวิจัย “การศึกษารูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรมเพื่อให้ได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภคได้ในพื้นที่ชุมชนฝั่งท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี”

เวลา	กิจกรรม
08.30 - 09.00 น.	ลงทะเบียนร่วมงาน
09.00 - 09.15 น.	กล่าวเปิดเวที โดยนายอำเภอเมืองจันทบุรี
09.15 - 09.30 น.	ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดเวที/แนะนำทีมวิจัยและที่ปรึกษา โดยคุณบรรทม บุตรนัยยา
09.30 - 11.00 น.	เล่างานวิจัย ■ เล่าบริบทชุมชนท่าแฉลบผ่านกลอน โดยคุณบรรทม บุตรนัยยา ■ ทำไมต้องวิจัยหอยนางรมให้โต โดยคุณสมคิด อานามนารถ ■ ตั้งคำถามวิจัย โดยคุณบรรทม บุตรนัยยา คุณนิ่มนวล อามันพงษ์ และคุณอัมพร ทองอ่อน ■ ความเป็นมาการเลี้ยงหอยนางรมท่าแฉลบ โดยลุงอุดม ชินศิลป์ ■ ดอกผลงานวิจัย โดยคุณบรรทม บุตรนัยยา และคุณบรรลือ หงส์คู่ ■ ปัญหาข้อจำกัดและการแก้ไขระหว่างทางพร้อมแนวทางการ
11.00-11.30 น.	เคลื่อนต่อของทีมวิจัย โดยคุณบรรทม บุตรนัยยา ดำเนินรายการ โดยคุณโชติ หอมประพันธ์ และคุณไชโย พงษ์สุวรรณ
11.30- 12.00 น.	ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้เข้าร่วมเวที โดย ผศ.ไพโรจน์ แสงจันทร์
12.00 น.	รับประทานอาหารกลางวันร่วมกันและเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

ภาคผนวกที่ 6

รายชื่อทีมวิจัย

1. นายบรรทม	บุตรธัญยา	หัวหน้าโครงการ
2. นายบันลือ	หงส์ฤ	ทีมวิจัย/เลขานุการ
3. นางสมคิด	อานามนารถ	ทีมวิจัย/เหรียญก
4. นางกัณหา	แซ่ฮึง	ทีมวิจัย
5. นางนิภาดา	ชินสิน	ทีมวิจัย
6. นางคง	เกษิ	ทีมวิจัย
7. นางสมหวัง	ใจอ้าย	ทีมวิจัย
8. นางนันทนวล	อามันพงษ์	ทีมวิจัย
9. นางอัมพร	ทองอ่อน	ทีมวิจัย

ภาคผนวกที่ 7

เล่างานผ่านกลอน 1

เริ่มงานวิจัย..ใคร..ใคร..หัวเราะ
ความรู้ ป.4 มีดีแค่ไหน
คิดจะเลิกล้มก้นหน้าจอน
อาจารย์ไฟโรจน์ไม่โกรธไม่เคียด
ที่เลี้ยงทั้งหลายล้วนแต่ใจดี
เราเริ่มเรื่องกันก่อนสองพันห้าร้อย
ชุมชนบ้านเรามีเรื่องเล่าขาน
กุ้ง หอย ปู ปลา หาได้มากมี
น้ำคลองสะอาดอากาศไม่เหม็น
คนที่ทำสวนก็ล้วนซื่อตรง
ผืนดินอุดมสมกับคำว่า
มีพลอยมากมายหลากหลายต่างสี
มีทั้งพริกไทยสมุนไพรนานาพันธุ์
มีทำเทียบเรือเป็นเรือใหญ่..ใหญ่
คนเก่าเล่าบอกไม่หลอกสร้างเรื่อง
บ้านท่าฉเลบไม่เคยการคำ
ยังมีเรื่องเล่าที่เขาบอกไว้
กลัวท่านผู้อ่านรำคาญซิงซัง
บริบทชุมชนที่ผมค้นหา
ผู้เขียนเรียนน้อยจึงพลอยเฉไฉ
ที่เขียนบอกกล่าวเรื่องราวผ่านมา
ขอวกเข้าเรื่องอย่าเพิ่งเคืองกัน
เลี้ยงหอยนางรมไม่ตรมไม่ซ้ำ
เพื่อเพิ่มรายได้และไม่ต้องเลี้ยง
ต้องเก็บข้อมูลมาพูนเพิ่มไว้
แรงไปอาจแยะทำให้แพง
หรือมีขยะเกะกะมากมาย
ต้องหาแหล่งน้ำทำเลพื้นที่

บางคนยิ้มเยาะทำได้อย่างไร
ทำงานวิจัยหน้าชั้นเต็มทน
อับอายผู้คนความรู้ไม่มี
ส่งทีมที่เลี้ยงมาลงพื้นที่
มาช่วยเต็มที่จึงมีผลงาน
ถอยไปเล็กน้อยไม่ถึงโบราณ
ผืนดินเมืองจันทน์สมบูรณ์ทุกที่
ชุกชุมทุกที่มีป่าชายเลน
อยู่อย่างร่มเย็นเป็นชาวประมง
ขายปลิกขายส่งไม่โกงราคา
เมืองจันทน์ล้ำค่าล้วนแต่ของดี
ล้วนแต่พลอยดีเป็นที่รู้จัก
การค้าขายนั้นไม่เป็นรองใคร
เพื่อนำพาไปค้าขายต่างเมือง
ความจำปราดเปรื่องเล่าเรื่องผ่านมา
เพราะเป็นเมืองท่าแห่งหนึ่งของไทย
อีกตั้งมากมายแต่เกรงใจจึง
ล้วนเรื่องหนหลังอ่านเสียเวลา
ถึงความเป็นมาก่อนงานวิจัย
เขียนวกลงไปได้โปรดเมตตา
ถึงเสียเวลาแต่จริงทั้งนั้น
การเลี้ยงหอยนั้นคืองานที่ทำ
แต่ไม่ล่าช้าอยู่อย่างพอเพียง
พวกเราจึงเลี้ยงพร้อมทำวิจัย
กระแสน้ำไหลทิศทางสายลม
แล้วหอยนางรมต้องจมดินตาย
มาปะแพ้ไว้ไม่ใช่เรื่องดี
เพราะเรื่องเหล่านี้คือสิ่งจำเป็น

อย่าให้ขวางคลองจนมองไม่เห็น
คิดถึงใจเราใจเขาต้องเพื่อ
ทำได้อย่างนี้ความดีทั้งหลาย
การทำความดีไม่มีเรื่องเศร้า
มีคนบางคนบ่นว่าเหลวไหล
บ้างว่าตลกโกหกเห็น..เห็น
อธิบายแต่ต้นหลายคนหัวเราะ
“กู” เลี้ยงมานานไม่ผ่านวิจัย
ผมถึงกับงงถามตรงอย่างนี้
นึกหาคำตอบเป็นการปลอบใจ
ทดลองหลายอย่างความลึกต่างกัน
ข้อมูลต่าง ๆ หลายอย่างที่มี

อาจถูกเขม่นกะกะทางเรือ
เว้นช่องทางเรือให้รอดปลอดภัย
ไม่หนีไปไหนแต่อยู่กับเรา
แต่ทำให้เรามีสุขทางใจ
เลี้ยงหอยๆ วิจัยใช้เรื่องจำเป็น
ถ้าหากทำเป็นอธิบายอย่างไร
บางคนยิ้มเยาะโม้มากเกินไป
“มึง” เลี้ยงแบบไหนช่วยตอบ “กู” ที่
ใจคอไม่ดีจะตอบอย่างไร
แล้วตอบออกไปวิจัยๆ อย่างนี้
ที่ได้ผลนั้นหนึ่งเมตรพอดี
บันทึกฉบับนี้คือ “งานวิจัย”

เล่างานผ่านกลอน 2

บทกลอนงานวิจัยหอยนางรม

อาจารย์ไพโรจน์	ตั้งใจมาให้	(ผศ. ไพโรจน์ แสงจันทร์)
รายงานวิจัย	ให้เขียนเป็นกลอน	
พอผมทราบข่าว	ถึงกับเข่าอ่อน	
หนาวหนาวร้อนร้อน	อาการไม่ดี	
จะเขียนอย่างไร	ความรู้ไม่มี	
จบแค่ป.สี่	เห็นทีไม่ไหว	
หาคนช่วยเขียน	วนเวียนถามไถ่	
เขาบอกเขียนได้	ต้องจ่ายตั้งค์มา	
ผมเสียดายตั้งค์	กลับมานั่งคิด	
ลองถูกลองผิด	เขียนเองดีกว่า	
จึงลงมือเขียน	ลอกเลียนตำรา	
ที่บันทึกมา	จากงานวิจัย	
เริ่มจากรวมกลุ่ม	ชุมนุมริมท่า	(ท่าที่พวกเราจอดเรือ และพบกันทุกวัน)
แล้วเคลื่อนย้ายมา	ที่บ้านพี่ใหญ่	(คนละบ้านกับนายใหญ่! นะครับ)
คือพี่อุดม	ขอชมน้ำใจ	(อดีต สท.เทศบาลตำบลบางกะจะ)
สมเป็นพี่ใหญ่	นับถือกันมา	
รบกวนหลายครั้ง	ไปนั่งหลายครา	
ก่อนจะย้ายมา	หน้าวัดถัดไป	(วัดธรรมาสันนิกบุญเปโตร ท่าแฉลบ)
เราให้คุณพี่	เป็นที่ปรึกษา	(คุณอุดม ชินศิลป์)
แล้วชวนกันมา	เชิญท่านผู้ใหญ่	
ผู้ใหญ่ถาวร	เดือดร้อนกว่าใคร	(ปัจจุบันเป็นกำนันตำบลบางกะจะ)
ประชุมที่ไร	รบกวนทุกที	
เชิญคุณเสกสรรค์	ผู้อำนวยการ	(ปัจจุบันเป็นปลัดเทศบาล ต.ทับไทร)
ปลัดเทศบาล	ของตำบลนี้	
ได้ที่ปรึกษา	มาครบสามท่าน	
หัวหน้าโครงการ	เรายังไม่มี	
หลายคนเกลียดชัง	ว่าผมเหมาะดี	
ช่วยทำหน้าที่	หากมีน้ำใจ	

ผมเชื่อคำขอ	จึงขอรับไว้	
เป็นนักวิจัย	เรื่องหอยนางรม	
เราแบ่งหน้าที่	ที่มีทั้งหมด	
ตั้งข้อกำหนด	ให้ดูเหมาะสม	
แยกเป็นสามแพ	แพละสามคน	
เพื่อไม่สับสน	และเสียเวลา	
ในแพที่หนึ่ง	มีคุณบรรทม	
บันลือร่วมผสม	และคุณกันหา	
ในแพที่สอง	มีวิภาดา	
ที่ตามติดมา	คืออี๊ดกับแดง	
ส่วนแพที่สาม	นำโดยคุณอ้อ	
นิมนวลติดต่อ	ชวนเอ๋ร่วมแข่ง	
เมื่อทำแพเสร็จ	สำเร็จสามแปลง	
เราจึงจัดแบ่ง	นำหอยมาลง	
หนึ่งเดือนผ่าน	ไปเราใจไม่ดี	
หน้าฝนปีนี้	ไม่มีลิมหลง	
ฝนตกมากมาย	น้ำจืดไหลลง	(น้ำในคลองจืดมาก หอยหยุดเจริญเติบโต)
ทำให้หอยง	ความเค็มไม่พอ	
การเก็บข้อมูล	เหมือนการสูญเปล่า	(จากเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน 2549)
แต่ว่าพวกเรา	ก็ไม่ย่อท้อ	
จดบันทึกไว้	ในใจเฝ้ารอ	
เริ่มต้นเดือนต่อ	จะอย่างไร	
พอน้ำเริ่มเค็ม	ในเดือนต่อมา	(จากปลายเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม 2549)
เราจึงเริ่มหา	ข้อมูลกันใหม่	
พบความแตกต่าง	หลายอย่างเปลี่ยนไป	
ข้อมูลที่ได้	เล่าสู่กันฟัง	
หอยเริ่มโตแล้ว	เราต่างดีใจ	
ทุกคนยิ้มได้	ในใจเริ่มหวัง	
ข้อมูลได้ผล	หลายคนรับฟัง	(ก่อนหน้านี้พูดถึงงานวิจัยหลายคนไม่เชื่อ)
ถึงความจริงจัง	เรื่องงานวิจัย	
ลึกห้าสิบเซ็นต์	เห็นทีจะยาก	
ลูกหอยเกิดมาก	คงหลบไม่ได้	(เราต้องหาวิธีไม่ให้ลูกหอยเกิดซ้อน)

หนึ่งเมตรดีหน่อย	ลูกหอยประปราย	
เมตรครึ่งหลบได้	ใกล้ร้อยเปอร์เซ็นต์	
มีเพรียงหลายหลาก	มากเกินไปจน	
เราลงความเห็น	เรื่องเด่นเป็นรอง	(1.5 เมตร ลึกไปสำหรับหอยนางรม)
มีเพรียงหัวหอม	เกิดลื้อมตัวหอย	
สาหร่ายไม่น้อย	ลึงก์เป็นกอง	(ลึงก์หมายถึงเพรียงข้าวโพด)
ยังมีหอยเกลียว	เปรียบเหมือนคอยจ้อง	(หอยนางรมชนิดหนึ่งแต่ขายไม่ได้)
ร่วมเป็นพี่น้อง	เกาะซ้อนเพิ่มเติม	
พร้อมทั้งเพรียงอื่น	คายนั่นคอยเสริม	
มากเกิดเพิ่มเติม	มากเกินไปจน	
ทั้งสามระดับ	ที่ทดลองไว้	
ความลึกใช้ได้	คือหนึ่งร้อยเซ็นต์	
มีศัตรูน้อย	ไม่ค่อยจะเห็น	
จึงเป็นจุดเด่น	เรื่องการดูแล	
ที่บันทึกไว้	มั่นใจดีแน่	
เพราะทั้งสามแพ	ข้อมูลคล้ายกัน	
เรื่องของความโต	จะว่าไม่ก็ใช่	
แต่เราวัดไม่ได้	มากมายอย่างนั้น	
ต้องใช้ตาชั่ง	มาวางเทียบกัน	
นับจากวันนั้น	ต่างกันเท่าไร	(ชั่งเดือนละ 1 ครั้ง)
เรื่องรายละเอียด	ยังมีอีกมาก	
คิดว่าคงยาก	จะเขียนหมดได้	
บางอย่างที่เว้น	คงไม่เป็นไร	
ขอเขียนข้าม	ไปไม่เสียเวลา	
หลังจากปีใหม่	พวกเราใจชื้น	(เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2550)
หอยเราโตขึ้น	เห็นชัดถนัดตา	
เมื่อเอาชั่งดู	เราจึงรู้ว่า	
น้ำหนักมากกว่า	เดือนก่อนหลายกรัม	
เรื่องของข้อมูล	ไม่ให้สูญเปล่า	
ต้องเขียนบอกเล่า	ถึงแม้จะช้า	(บางทีข้อมูลอาจช้ากันบ้าง)
แต่ในเชิงรุก	ทุกคนต้องทำ	(ทุกคนในทีมวิจัย)
ช่วยกันจดจำ	นำเสนอผลงาน	

มีนา เมษา	ผ่านจากหน้าหนาว	
แต่งงานของเรา	นั้นยังไม่ผ่าน	
บางคนบอกลา	ว่าช้าเกินกาล	(มีบางคนเริ่มเบื่อ)
ผมต้องไหว้วาน	ช่วยกันต่อไป	
จากการสังเกต	เพื่อหาเหตุผล	
ทีมงานทุกคน	ต้องจดจำไว้	
แม้แต่ขะยะ	อย่าละเลยไป	
ต้องไม่ปล่อยให้	ปะเพจของเรา	
ทั้งกระแสน้ำ	และทิศทางลม	
ถ้าไม่เหมาะสม	อาจเป็นเรื่องเศร้า	
หากแพจมไป	ใครจะช่วยเรา	
ต้องเขียนบอกกล่าว	ให้รู้ทั่วกัน	
เมื่อหอยโตมาก	น้ำหนักยิ่งเพิ่ม	
เราต้องคอยเสริม	แพเราให้มัน	
ข้อมูลการเลี้ยง	เราไม่เกี่ยงกัน	
หอยเธอหอยฉัน	ช่วยกันดูแล	(หอยนางรม นะครับ!)
สองเดือนสุดท้าย	ใกล้ครบสัญญา	(สัญญากับ สกว.)
พี่เลี้ยงลงมา	สำรวจให้แน่	
เพื่อให้ข้อมูล	สมบูรณ์ทุกแพ	
พวกเราสบาย	เรียบเรียงไม่เป็น	
ทั้งที่ข้อมูล	ก็มีเขียนไว้	
หอยเราตัวใหญ่	ใครใครก็เห็น	
รายงานให้รู้	กลับดูยากเย็น	
เรียบเรียงไม่เป็น	วกันไปวนมา	
กลัวท่านผู้อ่าน	รำคาญบทกลอน	
หลายวรรคหลายตอน	ทำให้ชักช้า	
อย่าโกรธเลยครับ	เขายังคืบมา	
อ่านเสียเวลา	ต้องขอภัย	
หากเขียนรวบรัด	คงไม่ชัดเจน	
เพราะความจำเป็น	ต้องบันทึกไว้	
เมื่อพี่เลี้ยงอ่าน	รายงานวิจัย	
บกพร่องตรงไหน	โปรดช่วยเพิ่มเติม	

หากเขียนขาดหาย	หรือไม่ครบถ้วน	
เราชอบกววน	พี่เลี้ยงช่วยเสริม	
อย่าพิมพ์ผ่านผ่าน	เดี่ยวผู้อ่านจะเต็ม	(กลัวเขาว่า เขียนไปหลับไป)
ไอ้พวกนี้เริ่ม	หลับหลับลึมลึม	
สิบเอ็ดพ.ย.	เราจัดเวที	(11 พ.ย. 2551 จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน)
แหม! พุดเรื่องนี้	พวกเรายังปลื้ม	
คิดว่าเชิญไว้	ใครใครอาจลืม	(คิดว่าคงไม่มีใครสนใจมา)
เราคงเศร้าซึม	ขาดคนสนใจ	
แต่เราโชคดี	มีคนมามาก	(มีผู้สนใจมาฟังเกือบร้อยคน)
หน่วยงานหลายหลาก	ก็อยากถามไถ่	
ว่าโครงการ	นี้ที่ทำวิจัย	
เริ่มต้นอย่างไร	ใครมาแนะนำ	(ตอบไปว่า สกว. และ ม.ร่ำไผ่พรรณ)
วันนั้นเราตอบ	หลายท่านชอบใจ	
มีเพียงบางราย	ว่าข้อมูลซ้ำ	
ทดลองสามแห่ง	เราแบ่งกันทำ	
ข้อมูลอาจซ้ำ	แต่แตกต่างกัน	
หลังจากข้อมูล	คืนสู่ชุมชน	
ก็มีกลุ่มคน	มาขอแบ่งปัน	
มีนักศึกษา	ลงมาหลายวัน	
ถามถึงพื้นฐาน	ของงานวิจัย	
บ้างทิ้งข้อมูล	บริบทชุมชน	
ว่าผมไปคน	เอามาจากไหน	
เป็นความจริงครับ	ผมไม่อับอาย	(จากหนังสือ “เพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน”
ภรรยาผมให้	ข้อมูลนี้มา	ที่ภรรยาชอบอ่าน)
รวมทั้งพ่อผม	เคยเล่าให้ฟัง	(พ่อเล่าความเป็นมาในอดีตของท่าแฉลบ
เรื่องแต่หนหลัง	ดูเหมือนไร้ค่า	เมื่อร้อยกว่าปีที่แล้วให้ฟัง)
แต่ผมจำไว้	และได้นำมา	
จึงเกิดคุณค่า	กับงานวิจัย	
ถึงแม้งานจบ	ครบตามสัญญา	
แต่ผมเห็นท่า	จะจบไม่ได้	
เหมือนเพียงจะเริ่ม	เพิ่มเติมเชื้อไฟ	
เรื่องงานวิจัย	เหมือนเริ่มรู้เริ่มเรียน	

ผมอยากทำงาน	โครงการนี้ต่อ	
หาก สกว.	จะไม่แปลเปลี่ยน	
ทั้ง ม.ราไฟฯ	ที่ให้บทเรียน	
คำพูดคำเขียน	ได้เรียนสนใจ	
ผมขอขอบคุณ	ผู้ที่เกี่ยวข้อง	
เปรียบเหมือนพี่น้อง	ช่วยแนะนำให้	
หลายสิ่งหลายอย่าง	แตกต่างกันไป	
รายงานวิจัย	มาเป็นบทกลอน	
ขอบคุณอาจารย์	ที่ช่วยเสริมส่ง	(อาจารย์จาก ม.ราชภัฏรำไพพรรณี)
เวลาเราง	อาจารย์ช่วยสอน	
เพราะงานวิจัย	มีหลายขั้นตอน	
เริ่มจากไหนก่อน	จึงถูกวิธี	(เริ่มแรกไม่รู้จะทำอะไรก่อน-หลัง)
ขอบคุณความดี	บรรดาพี่เลี้ยง	
ที่อุตสาหะเสี่ยง	มาลงพื้นที่	(บางคนกลัวเวลาลงเรือ แต่ก็มาช่วย ต้อง
ต้องร่วมลงเรือ	เพื่อให้งานดี	ด้วยความเต็มใจ)
ช่วยเหลือเต็มที่	ช่างมีน้ำใจ	
ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์	ที่ท่านเคารพ	
อวยพรให้พบ	สิ่งที่หวังไว้	
มีสุขสมหวัง	ทั้งกายและใจ	
อย่าได้ขาดหาย	มีแต่เพิ่มพูน	
ขอบคุณผู้อ่าน	ที่ท่านมีใจ	
ช่วยรักษาไว้	มิให้เสื่อมสูญ	
เรื่องของบทกลอน	ขั้นตอนข้อมูล	
อย่าให้เสื่อมสูญ	จากท้องถิ่นไทย	
หากมีเวลา	จะมาเยี่ยมชม	
ฟาร์มหอยนางรม	เพื่อศึกษาไว้	
รับรองได้ครับ	ต้องประทับใจ	
ถึงความหลากหลาย	วิถีชุมชน	
ทั้งการต้อนรับ	และเรื่องอาหาร	
จะบริการ	ไม่ให้ขาดสน	
รวมทั้งที่พัก	หากไปหลายคน	
ไม่ต้องกังวล	เรื่องคนดูแล	

ติดต่อไปที่
เพื่อการเยี่ยมชม
จะพาลงเรือ
มั่นใจได้แน่
ขอเพียงติดต่อ
นัดวันเวลา
เพื่อการต้อนรับ
จะเตรียมทุกสิ่ง
ขอจบรายงาน
พบกันอีกที
ขอความเมตตา
ผมรายงานได้
แต่เขียนทุกสิ่ง
มิได้กำหนด
เรียบเรียงไม่ได้
เมื่อใช้บทกลอน
เพราะผมด้อยต่ำ
จึงมีปัญหา
ขอเพียงผู้อ่าน
นักวิจัย ป.สี่

คุณพี่บรรทม
รับรองได้แน่
เพื่อไปชมแพ
ว่าเห็นของจริง
ไปก่อนล่วงหน้า
อย่าหาว่าหยิ่ง
ประทับใจจริง
ที่ท่านถูกใจ
แต่เพียงเท่านี้
คงมีเรื่องใหม่
อย่ารำคาญใจ
อาศัยบทกลอน
นั้นจริงทั้งหมด
เรื่องมาหลอกหลอน
เพราะมีหลายตอน
พอเข้าใจดี
ด้อยการศึกษา
ได้เพียงเท่านี้
ทุกท่านหวังดี
คนนี้ขอบคุณ

ด้วยความขอบคุณ
บรรทม บุตรฉัยยา

บรรณานุกรม

กามนิต ดิเรกศิลป์. (2547, 1-15 มิถุนายน). 100 ปี วิธีคนทำแฉลบ อดีตที่ไม่เคยหลับกับปัจจุบันที่
ถูกลืม. สยามนิวส์.

ประวัตินักวิจัย

บรรทม บุตรฉัยยา

หัวหน้าโครงการ

โครงการศึกษารูปแบบแนวทางการเลี้ยงหอยนางรมเพื่อให้ได้ขนาดที่สามารถจำหน่ายเพื่อบริโภค
ได้ในพื้นที่ชุมชนฝั่งท่าแฉลบตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี”

เกิดเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2492 ปีณจุ จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียน
วัดบางกะไชย เมื่อ พ.ศ. 2502 จากนั้นออกมาช่วยพ่อแม่ทำงานเพื่อให้พี่น้องอีกสองคนได้เรียน เพราะ
ครอบครัวยากจน

ประสบการณ์ในการทำงาน มีอาชีพประมง เช่น หากุ้ง หอย ปู ปลา ดูแลสวนผลไม้ และจับ
รถ (รับจ้างเขาครับ) หลังจากแต่งงานกับคุณรุ่งลดา เมื่อปี พ.ศ. 2516 จึงหันกลับมาประกอบอาชีพ
ประมงอีกครั้ง ซึ่งมีทั้ง ดี แอ่ ทุกข์ เสร้า เหงา ท้อ และอันตราย บางครั้งเกือบเอาชีวิตไม่รอด แต่
บางครั้งก็ตื่นเต้น เพราะงานที่ต้องอาศัยภูมิปัญญาจากคนรุ่นเก่าบอกเล่า แล้วนำมาปรับใช้ให้เข้า
กับเหตุการณ์ในแต่ละช่วงของอาชีพที่ทำด้วยภูมิปัญญาของตนเอง บางครั้งได้ผลดีบางครั้งได้ผลไม่
คุ้มค่า แต่ด้วยใจอดทน (บางที่ท้องนอด) เคยผ่านการเป็นลูกจ้างมาแล้ว เมื่อมาทำงานของตนเอง
จึงรู้สึกเป็นอิสระและมีกำลังใจ (แต่ก็มีท้อบ้าง) รวมทั้งได้รับบทเรียนหลายอย่าง นับเป็น
ประสบการณ์ชีวิตจากงานแต่ละอย่างจนถึงปัจจุบันนี้ ขอลำดับงานที่ทำในช่วง 36 ปี ที่ผ่านมามีดังนี้
ครับ หากปลูกปลาสวยงามมาเลี้ยง เพื่อขายต่อ ตกปูโดยใช้คันแร้ว (เครื่องมือพื้นบ้านจากภูมิปัญญาของ
คนสมัยก่อน) เลี้ยงหอยนางรมด้วยหลักซีเมนต์ ออกทะเลเพื่อวางอวนสามชั้น จากอาชีพนี้ทำให้เจอ
พายุหนักต้องลอยคอกกลางทะเลเกือบไม่เหลือชีวิตรอดกลับมา เลี้ยงกุ้ง ไปทะเลเพื่อตกปลากระบอก

ที่เกาะช้างและเกาะกูด ซึ่งทำให้ได้รู้หลายรสชาติของชีวิตค่าน้ำหาหอยตะเภา (ทำงานได้น้ำ) เลี้ยง
หอยนางรมและหอยตะเภาแบบพอ

ต่อมาได้รับการแนะนำจาก ผศ.ไพโรจน์ แสงจันทร์ และคณะ จากสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ชวนทดลองทำวิจัยการเลี้ยงหอยนางรม
ให้โต โดยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่น ผลการวิจัยถือว่าประสบความสำเร็จ ทั้งงานวิจัยและการเรียนรู้ด้านต่างๆ ในสังคม ถือเป็น
ประสบการณ์ชีวิตที่ดีซึ่งผมจะไม่มีวันลืม และขอขอบคุณทุกท่านที่เกี่ยวข้องทั้งที่เอ่ยนามและไม่ได้
เอ่ยนาม มา ณ โอกาสนี้ ด้วยความจริงใจครับ